

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Όμ. Καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΕΝΑΣ ΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Θεολογικά οἰκολογικά σημειώματα
(1986-2007)

Ἐκδόσεις **Διαποίμανση**

Ἀθήνα 2026

ΕΝΑΣ ΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Θεολογικά οικολογικά σημειώματα
(1986-2007)

Λίγα λόγια για τὸν συγγραφέα

Ὁ συγγραφέας τῶν ἄρθρων εἶναι ὁμότιμος καθηγητὴς τοῦ Τμήματος Κοινωνικῆς Θεολογίας καὶ Θρησκευολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Σπούδασε Θεολογία στὴν Ἀθήνα, Πρακτικὴ Θεολογία στὸ Erlangen (Γερμανία), Οἰκογενειακὲς Ἐπιστῆμες καὶ Ψυχολογία στὴ Λουβαίν (Βέλγιο).

Εἶναι διδάκτωρ Θεολογίας καὶ διδάκτωρ Οἰκογενειακῶν Ἐπιστημῶν με πτυχίο στὴν Ψυχολογία. Δίδαξε σὲ δύο ξένα Πανεπιστήμια (Bochum Γερμανίας καὶ Λουβαίν Βελγίου). Στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν δίδαξε τὰ μαθήματα τῆς Ποιμαντικῆς, τῆς Ποιμαντικῆς Γάμου καὶ Οἰκογενείας, τῆς Συμβουλευτικῆς Ποιμαντικῆς καὶ Ἐξομολογητικῆς καὶ τῆς Εἰσαγωγῆς στὴν Ψυχολογία. Εἶναι μέλος πολλῶν Ἐπιστημονικῶν Ἐταιρειῶν στὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ Ἐξωτερικὸ καὶ προσφέρει τὶς ὑπηρεσίες του ὡς μέλος πολλῶν Συνοδικῶν Ἐπιτροπῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Τὰ τελευταῖα χρόνια τὸ ἐνδιαφέρον του ἐπικεντρώνεται στὴ συγκρότηση μιᾶς ἐπίκαιρης Ποιμαντικῆς Ἀνθρωπολογίας.

Περισσότερα: <http://scholar.uoa.gr/astavrop/biocy> Γιὰ τὴν Ἐργογραφία του βλ. <http://scholar.uoa.gr/astavrop/presentations>

Μὲ συνεργάτες του ἔχει δημιουργήσει τὸ Διαδικτυακὸ Κέντρο Ποιμαντικῶν Ἐρευνῶν, Μελετῶν καὶ Ἐφαρμογῶν Διαποίμανση: <http://www.diapoimansi.gr> καθὼς καὶ τὴν ἠλεκτρονικὴ περιοδικὴ ἔκδοση Παραστάτης Διαποίμανσης: <http://www.parastatis.com>

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Όμ. Καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΕΝΑΣ ΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Θεολογικά οἰκολογικά σημειώματα
(1986-2007)

Ἐκδόσεις **Διαποίμανση**

Ἀθήνα 2026

Ποιμαντική Θεολογία

Στή σειρά ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ του ίδιου συγγραφέα
έχουν εκδοθεί από τις Έκδόσεις Άρμός:

1. **Έπιστήμη και Τέχνη τῆς Ποιμαντικῆς** (1997).
2. **Ποιμαντική Γάμου και Οικογενείας** (2008).
3. **Όρθόδοξη Συμβουλευτική Ποιμαντική** (2012).
4. **Προκλήσεις τῆς Ποιμαντικῆς Σήμερα** (2013).

Τὸ βιβλίο *Έπιστήμη και Τέχνη τῆς Ποιμαντικῆς* ἔχει κυκλοφορηθεῖ σὲ δεύτερη (ἠλεκτρονική) ἔκδοση συμπληρωμένη τὸ 2019: <https://www.diapoimansi.gr/epistimi.pdf>

5. **Ἡ Ποιμαντικὴ τῆς Ἐλπίδας** (2022),
ἠλεκτρονική ἔκδοση ἀπὸ ἄρθρα τοῦ συγγραφέα στὸ
περιοδικὸ «Ὁ Ἐφημέριος», τῶν ἐτῶν 1995-1998.

6. **Ένας λόγος γιὰ τὸ Περιβάλλον** (2026),
Θεολογικὰ οἰκολογικὰ σημειώματα, Έκδόσεις Διαποίμανση.

Εἰκόνα ἐξωφύλλου: Ἐγχρωμο σκίτσο τοῦ Nicolas Vial, Ἕνας καινούριος
κόσμος («Le Monde» 24 Μαρτίου 2007).

Εἰκόνα ὀπισθοφύλλου: Ὁ Ἀρχάγγελος Μιχαήλ, 14ος αἰῶνας, Βυζαντινὸ
Μουσεῖο, φορητὴ εἰκόνα.

© **Ἀλέξανδρος Μ. Σταυρόπουλος Προσωπικὴ Διεύθυνση:**

Ἀφροδίτης 5, 175 61, Π. Φάληρον, Τηλ.: 210 98 87 934,

E-mail: astavrop@soctheol.uoa.gr

Προλογικὸ σημεῖωμα

Στὴν Ὁρθόδοξη πίστη τὸ φυσικὸ περιβάλλον ἀνοίγεται καὶ ἀποκτᾶ τὶς πραγματικὲς του διαστάσεις, «τὸ πλάτος καὶ μῆκος καὶ βάθος καὶ ὕψος» τοῦ Χριστοῦ (Εφεσίους 3, 18), ὁ Ὅποιος καταφάσκει τὴν Κτίση, στὴν ὁποία καὶ ἀντανακλᾶται ὡς Κύριος τῆς Οἰκουμένης. Ὁ κόσμος δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς τύχης καὶ τῆς ἀναγκαιότητας, ἀλλὰ πεδίο καὶ τόπος σωτηρίας, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ποιμαντικῆς της γιὰ τὴ σωτηρία ὄχι μόνο τοῦ ἀνθρώπου ἀλλὰ καὶ τοῦ κόσμου, μὲ τὴ συγκρότηση μιᾶς θεολογικῆς οἰκολογίας καὶ τὴν κατάδειξη τῶν θετικῶν συνεπειῶν της.

Ἡ χριστολογικὴ προσέγγιση τῆς φύσεως καὶ τοῦ κόσμου ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας ὠθεῖ στὴν ἀντίληψη τῆς οἰκολογικῆς κρίσεως ὡς θεολογικοῦ προβλήματος καὶ τῆς ἀντιμετώπισής της βάσει τῶν ἀρχῶν μιᾶς θεολογικῆς οἰκολογίας, ἡ ὁποία καὶ ἐμπνέει μέτρα προληπτικὰ καὶ θεραπευτικὰ τῆς κρίσεως, ἀλλὰ καὶ ἐντάσσει τὸν κόσμο προοπτικὰ στοῦ σχέδιο τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου. Ἀσφαλῶς, ἡ κρίση δὲν εἶναι πρωτεῦον. Ἀναγκάζεται ἡ Ἐκκλησία νὰ ἀσχοληθεῖ λόγῳ τῶν δυσμενῶν ἐπιπτώσεων τῆς κρίσεως πάνω στὸν ἄνθρωπο καὶ στὴ φύση. Καὶ τότε δρᾷ συμβουλευτικὰ καὶ περιλαμβάνει στὴν ποιμαντικὴ της μέριμνα τὸ οἰκολογικὸ περιβάλλον τοῦ ἀνθρώπου καὶ παρωθεῖ πρὸς συγκεκριμένες ἐνέργειες προτάσσοντας μ.ἄ. παραδείγματα πρὸς μίμηση, ὅπως λ.χ. τῶν Γερόντων. Προϋπόθεση γιὰ τέτοιου τύπου στάση εἶναι ἡ αἴσθηση τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ στοῦ χώρου ὡς Θεολογία τοῦ χώρου. Αὐτὸ κάνει νὰ διερωτώμεθα ἂν εἴμαστε χρῆστες ἢ καταχραστὲς καὶ ὀδηγούμεθα πρὸς μία ἠθικὴ τῆς οἰκολογικῆς συνείδησης. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ἰδίως τελευταῖα μὲ τὶς πρωτοβουλίες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, θεωρεῖται καταλύτης στὴν προστασία τῆς φύσεως. Αὐτὸ τὴν ὠθεῖ σὲ μία θεολογικὴ ἐμβάθυνση τῶν σχετικῶν θέσεων της, ἔτσι ὥστε νὰ θεωρεῖ τὴ φύση ὡς κτίση καὶ τὴν κτίση ὡς εὐχαριστία καὶ τὴν ἐμπειρικὴ θεολογία ὡς τὴν μόνη ἀπάντηση σὲ ζητήματα ποὺ ἄπτονται τῆς οἰκολογίας καὶ τῆς πολιτικῆς. Μόνο μία βιβλικὴ καὶ πατερικὴ θεολογικὴ οἰκολογία εἶναι ἰκανὴ νὰ ἀντιμετωπίσει τὰ προβλήματα τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος¹. Ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τὸν Φεβρουάριο τοῦ 2000, μὲ Ἀπόφασή Της, συνέστησε τὴν Εἰδικὴ Συνοδικὴ Ἐπιτροπὴ Θείας καὶ Πολιτικῆς Οἰκονο-

1. Βλ. καὶ Πρόλόγός μου στοῦ βιβλίου τοῦ ἀειμνήστου καλοῦ φίλου Γεωπόνου Θεοδώρου Ψαριώτη, *Τὸ φυσικὸ περιβάλλον στὴν ὀρθόδοξη πίστη*, Ἔκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 2001.

μίας καί Οικόλογίας, «μέ σκοπό τήν δημιουργία προϋποθέσεων καί μέσων γιά τήν διαφύλαξη τοῦ φυσικοῦ Περιβάλλοντος»². Ἡ ένασχόληση καί τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν μέ τὸ θέμα εἶναι ἐπίσης σοβαρή³.

Ὁ σύγχρονος προβληματισμός καί οἱ φόβοι ἀπό τοὺς κινδύνους καί τίς καταστροφικές συνέπειες, τῆς ἐγκληματικῆς πολλῆς φορές ἐξ ἀμελείας ἢ καί ἐκ προθέσεως, ἐνέργειας τοῦ ἀνθρώπου, μέ ὤθησε στήν ἀναδημοσίευση παλαιότερων ἄρθρων μου. Γιά πάνω ἀπό εἴκοσι χρόνια (1986-2007) ὁ προβληματισμός μου στὰ θέματα αὐτά μέ ὠθοῦσε νὰ λαμβάνω τὸ λόγο καί νὰ μετέχω στὴ συζήτηση ἐπ’ αὐτῶν. Τὸ Περιοδικὸ Ἐφημέριος, στὸ ὁποῖο ἀρθρογραφοῦσα, φιλοξένησε σκέψεις καί προτάσεις μου πάνω στὰ οἰκολογικά ζητήματα. Τὰ σημειώματα αὐτὰ κατατίθενται στήν παροῦσα (ἠλεκτρονική) συλλογὴ τῶν ἄρθρων μου ἐκείνων, εὐελπιστῶντας νὰ γίνουν ἀφορμὲς προβληματισμοῦ καί εὐαισθητοποίησης στοὺς ἀναγνῶστες καί σὲ ὅσους ἔχουν τὴν εὐθύνη γιά τὸ παρὸν καί τὸ μέλλον τοῦ κόσμου μας. Μὴν ξεχνᾶμε ὅτι «αὐτὸς ὁ κόσμος εἶναι δικός μας» καί «ἀπολογούμεθα» καθημερινὰ ὅλοι μας. Ἄς ἔχουμε λοιπὸν «καλὴν ἀπολογία» καί ὄχι δικαιολογίες ἐκτὸς τόπου καί χρόνου καί προφάσεις «ἐν ἀμαρτίαις».

Τὴν συγκρότηση σὲ σῶμα τῶν ἄρθρων τῆς παρούσης ἠλεκτρονικῆς ἔκδοσης ἐπιμελήθηκε ὁ ἐπὶ ἔτη συνεργάτης μᾶς κ. Στέφανος Κουμαρόπουλος, δρ. Θ. Τὴν ἀνάρτησή τους στήν Διαποίμανση φρόντισε ὁ συνεργάτης μας καί ἐμπνευστὴς τοῦ ἰστοτόπου κ. Γεώργιος Σκλίας, Μ.Α. Στὴν προσπάθεια αὐτὴ βοήθησε ἐνεργὰ καί ἡ συνεργάτιδά μας κ. Ἐλένη Ἀργυροπούλου, Θεολόγος μέ μεταπτυχιακὲς σπουδὲς στήν Ποιμαντικὴ Θεολογία καί Ἀγωγή. Εὐχαριστῶ καί τοὺς τρεῖς ἀπὸ βᾶθους καρδίας γιά τὴν ἀμέριστη στήριξή τους στὸ ἐπιτελούμενο ἔργο τοῦ ἰστοχώρου μας καί τοὺς ἀφιερώνω εὐγνωμόνως τὴν παροῦσα ἔκδοση.

Ἀλέξανδρος Μ. Σταυρόπουλος
Παλαιὸ Φάληρο, 2 Δεκεμβρίου 2025
Μνήμη τοῦ Ὁσίου Πορφυρίου τοῦ Καυσοκαλυβίτου

2. Ἡ Εἰδικὴ Συνοδικὴ Ἐπιτροπὴ Θείας καί Πολιτικῆς Οἰκονομίας καί Οἰκολογίας λειτούργησε στὴν ἀρχὴ ὑπὸ τὴν προεδρεία τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ἀχελώου κ. Εὐθυμίου. Σήμερα ἡ Ἐπιτροπὴ τελεῖ ὑπὸ τὴν Προεδρία τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Φθιώτιδος κ. Συμεῶν.

3. Βλ. σχετικὸ ἀφιέρωμα τοῦ Περιοδικοῦ «[Ανοιχτοὶ Ορίζοντες](#)», τεῦχος 1144, Ἀπριλίου-Ἰουνίου 2024. Παρατίθενται: Ἡ Ἀποστολικὴ Παραίνεση τοῦ πάπα Φραγκίσκου «Δοξάστε τὸν Θεό», ἡ κλιματικὴ κρίση, ἡ COP28 καί ὅσα ἀκόμα πρέπει νὰ γίνουν. Ἡ «παραίνεση» τοῦ πάπα ἀπευθύνθηκε στοὺς ἡγέτες τῶν χωρῶν ποὺ ἔλαβαν μέρος στὴ Διάσκεψη γιά τὸ Κλίμα στὸ Ντουμπάι τὸν περασμένο Νοέμβριο (2023).

Περιεχόμενα

Προλογικὸ σημείωμα	5
1. Θεολογική οἰκολογία στὸ πλαίσιο μιᾶς Συμβουλευτικῆς Ποιμαντικῆς (Περ. Ἐφημέριος 1986, σ. 344-345. Πρόκειται γιὰ Προλογικὸ σημείωμα στὸ ἄρθρο του Θ. Ψαριώτη ποὺ ἀκολουθεῖ).....	9
2. Θεοδώρου Ψαριώτη, Τὰ Πεῦκα τῆς Πάτμου, Μνήμη π. Ἀμφιλοχίου Μακρῆ (Περ. Ἐφημέριος 1986, σ. 368-371).....	13
3. Ἀπὸ τὰ ἔσχατα στὰ πρωταρχικά (Περ. Ἐφημέριος 1989, σ. 144-145).....	21
4. π. Βιργκίλ Γκεωργκίου, Ὁ προσφορᾶρης Παντελεήμων (Περ. Ἐφημέριος 1989, σ. 146-148).....	25
5. Τὸ ζωντανὸ νερὸ (Περ. Ἐφημέριος 1990, σ. 136-137).....	30
6. Ἔνας εἶναι ὁ κόσμος μας (Περ. Ἐφημέριος 1992, σ. 168-170).....	34
7. Αὐτὸς ὁ τόπος εἶναι δικός μας (Περ. Ἐφημέριος 1992, σ. 320-322).....	39
8. Ἱστορίες μὲ ζῶα (1ο μέρος Περ. Ἐφημέριος 1992, σ. 376-378).....	44
9. Ἱστορίες μὲ ζῶα (2ο μέρος Περ. Ἐφημέριος 1995, σ. 128-130).....	50
10. Ὡς διὰ πυρὸς (Περ. Ἐφημέριος 1995, σ. 304-305).....	57
11. Ἔνας λόγος γιὰ τὸ περιβάλλον (Περ. Ἐφημέριος 2002, τεῦχ. 9, σ. 19-21).....	61
12. Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ Οἰκολογία. Μὲ ἀφορμὴ τὴν ἀρχὴ τῆς Ἰνδίκτου ὡς «Ἡμέρας Προστασίας τοῦ Περιβάλλοντος» (Περ. Ἐφημέριος 2007, τεῦχ. 8, σ. 22-23. Περιελήφθη καὶ στὸ Ἀφιέρωμα: Ἐπιθεώρηση καὶ Περιβάλλον, τοῦ 41 ^{ου} τεύχους τῆς Ἐκδόσεως «Κυπριακὴ Μαρτυρία» τοῦ Ὁμίλου Πνευματικῆς Ἀνανεώσεως σ. 72-75, Λευκωσία 2022).....	65
Παράρτημα	69
Οἰκολογικὸς ζωγραφικὸς πίνακας τῆς πείνας.....	69
Οἰκολογικὴ ἀνθρωπο-γεωγραφία.....	71
Ἐπιλεγμένη βιβλιογραφία	73

1. Θεολογική οίκολογία στο πλαίσιο μιας Συμβουλευτικής Ποιμαντικής

Τί κάνει έντύπωση

Όπως έχουμε αναφέρει και άλλοτε, η προθυμία πολλών Έφημερίων να συμμετάσχουν στην έρευνα της «Πνευματικής Γεωγραφίας» που προβάλλουμε μέσω των σελίδων του περιοδικού και συνεχίζουμε και σε άλλους χώρους, έντυπωσε. Είναι χαρακτηριστικό, ότι όσους παίρνουν μέρος στην έρευνα τους έντυπωσε ποικίλες και διαφορετικές πτυχές από την ζωή των Γερόντων. Είναι ή μυστική συγγένεια, ή ευαισθησία μας για όρισμένες διαστάσεις της ζωής που μας φέρνει κοντά τους και που κάνει να μιλούμε μέσα μας συγκεκριμένες έκδηλώσεις τους; Αυτό παίζει όποσδήποτε σε ένα μεγάλο βαθμό το ρόλο του.

Είναι όμως δυνατό οί προσδοκίες μας από τη ζωή, τὰ όράματά μας, οί προσμονές μας να βρίσκουν απάντηση στη συμπεριφορά και στον τρόπο της ζωής τους και έτσι αυτά να θίγουν έντονότερα ή απαλότερα τις χορδές της ύπαρξής μας. Γι' αυτό ο καθένας μας έντυπωσε και διαφορετικά.

Σε πολλούς κάνει έντύπωση ο τρόπος που ο Γέροντας ακροάται και διαλέγεται μαζί τους. Άλλοι πάλι προσέχουν την «περιέργεια» με την όποία οί Γέροντες πλησιάζουν τὰ μυστήρια του κόσμου και τον τρόπο με τον όποιο συλλέγουν τις πληροφορίες τους. Για όρισμένους έχουν ξεχωριστή σημασία οί συμβουλευτικές στάσεις που τηρούν στις διαπροσωπικές τους σχέσεις. Για άλλους, έχει προτεραιότητα τὸ παράδειγμα του Γέροντα που διανοίγει νέους δρόμους και νέους όρίζοντες. Για μερικούς είναι σπουδαίος ο τρόπος με τον όποιο οί Γέροντες αντιμετωπίζουν προβλήματα της σύγχρονης κοινωνίας μας που ταλανίζουν τον σημερινό κόσμο.

Σε έναν κόσμο που άπασχολείται όλονέν και περισσότερο με τὸ οἰκο-
λογικὸ περιβάλλον τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὶς συνέπειες ποὺ μπορεῖ νὰ ἔχει μιὰ
ἀλόγιστη χρῆση τῆς φύσεως καὶ τῶν ἀποθεμάτων της, ἐντυπωσιάζει ἡ στά-
ση πολλῶν Γερόντων ἔναντι τῶν προβλημάτων ποὺ δημιουργοῦνται στὴν
ἐποχὴ μας καὶ ἡ συμβουλευτικὴ τους ποὺ ἀσκεῖται σὲ συγκεκριμένα πλαίσια
ζωῆς.

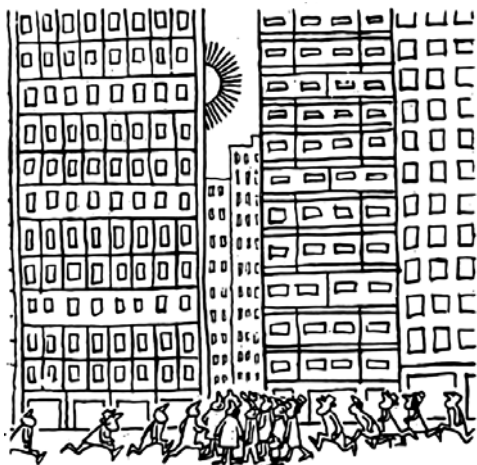
Γέροντες καὶ οἰκολογικὸ περιβάλλον

Περισσότερα γιὰ μιὰ συμβουλευτικὴ τῶν Γερόντων σὲ συγκεκριμένα πλαί-
σια ζωῆς ὅπως τὸ οἰκολογικὸ περιβάλλον, βλ. στὴ μελέτη μου «Εἰσαγωγὴ
στὴν ὀρθόδοξη συμβουλευτικὴ ποιμαντικὴ», Ἀθήνα, 1985, σ. 77-81 ὅπου
καὶ βιβλιογραφία. Τὶς προϋποθέσεις γι' αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴν συμβουλευτικὴ
στάση τῶν Γερόντων ἐξετάζει μὲ πολὺ ὠραῖο τρόπο ὁ φοιτητὴς μας Γιάννης
Σπυράλατος -κάνει τώρα μεταπτυχιακὲς σπουδὲς στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ
Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης- στὴν χειρόγραφη φροντιστηριακὴ ἐργασία του
σὸ μάθημα τῆς Ποιμαντικῆς Ψυχολογίας γιὰ τὶς «Συμβουλευτικὲς στάσεις
στὴν “Κλίμακα τοῦ ἀγίου Ἰωάννου του Σιναΐτου”» (Ἀθήνα 1984, σ. 58-63).

Τὶς ἐντοπίζει στὴν κατάκτηση τῆς «ἀπαθείας» («ἐγκάρδιος οὐρανός τοῦ

νοός») μὲ τὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος ἀποκαθίσταται ὁ ἴδιος στὴν προ-
πρωτικὴ εἰρηνικὴ σχέση του μὲ τὴν
ὑπόλοιπη κτίση. Τονίζει τὴν συμ-
βολὴ τῆς ἀσκητικῆς ἐμπειρίας τῶν
νηπτικῶν πατέρων γιὰ νὰ μπορέ-
σει ἡ οἰκολογία νὰ βρεῖ τὸ σωστὸ
προσανατολισμὸ της καὶ μὲ δημι-
ουργικὸ διάλογο νὰ ὀδηγηθεῖ σὲ
μιὰ θεολογικὴ οἰκολογία.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι εἶναι ἔντο-
νη ἡ ἀνψυχία ὀρισμένων γερό-
ντων γιὰ τὴν ρύπανση τοῦ περι-
βάλλοντος μέσα σὸ ὁποῖο ζοῦν
οἱ σημερινοὶ ἄνθρωποι. Χωρὶς νὰ
κηρύττουν μιὰ «ἐπιστροφὴ στὴ
φύση» τύπου Ρουσσώ, συνιστοῦν

Ὁ σύγχρονος τρόπος ζωῆς στὶς πόλεις
δὲν εὐνοεῖ τὴν ἀνάπτυξη τῆς πνευματικῆς
ζωῆς. Σὲ ἀναζήτηση, λοιπὸν μιᾶς θέσεως
κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιο καὶ τοῦ «ἄλλου Ἡλίου».
Σκίτσο τοῦ Κώστα Μητρόπουλου.

μιάν «ἔξοδο πρὸς τὴ φύση», «γιὰ νὰ βρεθοῦν οἱ ἄνθρωποι πάλι στὸ φυσικό τους περιβάλλον, ἐκεῖ ἀπ’ ὅπου ξεκίνησαν», λένε χαμογελῶντας, «στὸν Παράδεισο, ποὺ ἦταν ἕνας κῆπος». Χωρὶς ν’ ἀρνοῦνται τὴ χρῆση τῆς τεχνολογίας μάχονται γιὰ μιὰ ποιότητα ζωῆς ποὺ ν’ ἀγκαλιάζει τὸν ἄνθρωπο.

Στενοχωροῦνται μάλιστα ἔντονα ὅταν αὐτὴ ἡ «ἔξοδος» διακυβεύεται καὶ ἀπὸ τόσες πυρκαγιές ποὺ καταστρέφουν τεράστιες δασικὲς ἐκτάσεις καὶ θαμνώδεις περιοχές. Λυποῦνται βαθύτατα γιὰτὴ διαβλέπουν στὸ ἔργο τῆς καταστροφῆς ψυχικὲς διαταραχές, ποὺ κι ὅταν ἀκόμη κινῆται ἀπὸ κερδοσκοπία μὲ οἰκοπεδοποικτικὲς προθέσεις ξεκινᾷ ἀπὸ μιὰ θεμελιακὴ ἀ-φιλανθρωπία.

ἽΟποιος καταστρέφει τὴν Δημιουργία συνεργεῖ στὴν καταστροφὴ τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ πράσινο εἶναι δῶρο Θεοῦ ποὺ ἡ Χάρη Του δωρίζει στὸν ἄνθρωπο. Σεβασμὸς πρὸς αὐτὸ σκοπεύει στὴν ὑγεία καὶ τὴν ὁμορφιά. *«Τὸ δάσος, θὰ μπορούσε νὰ εἶναι... τὸ πιὸ ἐντυπωσιακὸ σύμβολο τῆς παρουσίας τῆς σιωπῆς καὶ τῆς εὐλογίας τῆς Ἐκκλησίας. Γιὰτὴ τὸ δάσος εἶναι σιωπὴ καὶ εὐλογία. Χωρὶς αὐτό, ὅλα γίνονται στεῖρα¹».*

Καὶ ἡ Ἐκκλησία θὰ ἴπρεπε ν’ ἀναλάβει ὀλόκληρη ἐκστρατεία καὶ σταυροφορία. Χρειάζεται ἐνεργὸς δράση τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Νόμος μόνος του, ὅπως διαπιστώνουμε, δὲν ἐπάρκει γιὰ τὴν καταστολὴ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἐγκλήματος καὶ τὴν πρόληψή του. ἸΑλλ’ οὔτε μόνο μὲ ἐκκλησιαστικὲς ἀποφάσεις καὶ ἐγκυκλίους μπορεῖ νὰ γίνει δουλειά. ἸΕδῶ πάλι πρωτεύουσα θέση κατέχει τὸ παράδειγμα καὶ ἡ μίμηση.

Παραδείγματα πρὸς μίμηση

Σὲ μιὰ τέτοια ὑποδειγματικὴ παιδαγωγικὴ πρωτοβουλία ἀναφέρεται καὶ τὸ ἄρθρο, ποὺ θὰ δημοσιευθεῖ στὸ προσεχὲς τεῦχος, τοῦ κ. Θ. Ψαριώτη, πτυχιούχου τῆς Ἀνωτάτης Γεωπονικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, ὁ ὁποῖος ἐπὶ χρόνια δίδαξε Γεωπονικὰ μαθήματα στὴν Ἐκκλησιαστικὴ ἸΕκπαίδευση καὶ φρόντισε νὰ διανοίξει στοὺς μαθητὲς τοῦ ὀρίζοντες ὥστε, πέραν τῶν πρακτικῶν γνώσεων καὶ δεξιοτήτων, νὰ εἰσδύουν καὶ νὰ «μελετοῦν» στὸ Βιβλίον τῆς Φύσεως ποὺ γράφτηκε ἀπὸ τὸν Δημιουργό...

1. Τὸ ἀπόσπασμα προέρχεται ἀπὸ τὴν μελέτη τοῦ Olivier Clément, *Τὸ πνεῦμα του Σολζενίτσιν*, Ἀθήνα, Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἐστίας», x.x. (σὲ μετάφραση ἸΕλένης Δαλαμπίρα), καὶ τὴν παράγραφο ποὺ φέρει τὸν τίτλο «Ἡ Ἐκκλησία - δάσος», σ. 335. ἸΑπὸ τὶς ἐφημερίδες πληροφοροῦμεθα ὅτι τὸ Μουσεῖο Φυσικῆς Ἰστορίας τῆς Κηφισιάς σὲ συνεργασία μὲ πολλὰ μουσεῖα ἑλληνικὰ καὶ ξένα καὶ ἄλλους παράγοντες μελετᾷ νὰ παρουσιάσει μιὰ ἔκθεση - ὑπερθέαμα ἀφιερωμένη στὸ «Δάσος».

Γέρων Ἀμφιλόχιος Μακρῆς (1888-1970).

Πηγή εικόνας: [Δρομικήρυξ](#)

Συγκεκριμένα, μᾶς παρουσιάζει τὴν ἐκλεκτὴ μορφή τοῦ Γέροντος (Ἁγίου πλέον) π. Ἀμφιλόχιου Μακρῆ (1888-1970) καὶ τὴν ἀγάπη του γιὰ τὰ δένδρα, ποὺ συνέβαλε στὴν πευκοφύτευση τῆς Ἱερᾶς νήσου Πάτμου. Ἐδῶ, Γεωγραφία, Ἀνθρωπογεωγραφία καὶ Πνευματικὴ Γεωγραφία δένουν σ' ἓνα ἀρμονικὸ σύνολο.

2. Τὰ Πεῦκα τῆς Πάτμου

Μνήμη πατρὸς Ἀμφιλοχίου Μακρῆ

τοῦ κ. Θεοδώρου Ψαριώτη

Γεωπόνου - Καθηγητοῦ

Ἐκπλήρωση ἐπιθυμίας

Γράφοντας τὸ ἄρθρο μου αὐτὸ νιώθω μία ἱκανοποίηση, γιατί ἐκπληρώνονται δύο μου χρέη. Πραγματοποιεῖται μιά μου ὑποχρέωση, πρὸς τὴν ἱερὴ μνήμη τοῦ Γέροντα Ἀμφιλοχίου Μακρῆ, μὲ τὸ νὰ ἀρθρογραφῆσω σκιαγραφώντας τὴν «σταυροφορία» του γιὰ τὴν διάδοση τῶν πεύκων στὸ ξεροφυτικὸ νησί τὴν Πάτμο. Ἐκπληρώνεται μιά μου ἐπιθυμία, μὲ τὸ νὰ ἐπικοινωνήσω μὲ ὄλους τοὺς παλαιούς μαθητές μου, ἱερωμένους σήμερα, ποὺ εἶναι συνδρομητὲς αὐτοῦ τοῦ περιοδικοῦ καὶ ποὺ θὰ θυμηθοῦν παλιές μου προτροπὲς γιὰ ἐξορμήσεις διάδοσης τοῦ πρασίνου.

Τὸ ἄρθρο αὐτὸ τὸ γράφω αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, ἀφ' ἑνὸς γιατί ἔρχεται ἡ περίοδος μεταφυτεύσεως τῶν δενδρυλλίων ἀπὸ τὰ φυτώρια στὴν ὀριστικὴ τους θέση, καὶ ἀφ' ἑτέρου εἶναι περίοδος συναγερμοῦ ὄλων μας γιὰ νὰ κινητοποιηθοῦμε γιὰ νὰ φυτεύσουμε δένδρα σὲ κάθε ἑλληνικὴ γυμνὴ γωνιά. Καὶ τὸ γράφω μὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι ὄλοι οἱ κληρικοὶ θὰ συμβάλλουν καὶ θὰ συντελέσουν, γιὰ νὰ πρασινίσουν ἀπὸ δένδρα γυμνὲς περιοχὲς τῆς χώρας μας. Μὲ κίνητρο τὴν προτροπὴ - προφητεία τοῦ ἱερομάρτυρα καὶ ἰσαπόστολου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, ὥστε οἱ ἄνθρωποι νὰ μὴ παραμείνουν φτωχοί, ἀλλὰ νὰ καταστοῦν πλουσιώτεροι, μὲ τὴν ἀγάπη ποὺ θὰ ἔχουν πρὸς τὰ δένδρα, μιὰ καὶ τὸσες ὠφέλειες ἀπὸ τὰ προϊόντα τους καὶ τὴν παρουσία τους μας χαρίζουν¹.

1. Μὲ σύνθημα τὴν πιὸ πάνω ρήση τοῦ «Πατρο-Κοσμᾶ» δημοσιεύεται ἓνα ἄρθρο μου στὸ περιοδικὸ «Ἀγροτικὸς Συνεργατισμὸς» μὲ τίτλο: «Ὅλοι μας νὰ φυτεύσουμε δένδρα, ποὺ τὸ ἀπευθύνω

Ἀξιόμιμτα παραδείγματα

Τὸ σημερινὸ σημείωμα τὸ ἀπευθύνω, μὲ ὄλο μου τὸν σεβασμό, πρὸς κάθε ἕνα, ποῦ ἐπάξια καὶ τιμητικὰ φέρει τὸ ράσο, ἀνεξάρτητα ἀπὸ βαθμὸ ἱερωσύνης, μιὰ καὶ γνωρίζω καὶ ἐπισκόπους φυτευτὲς δένδρων καὶ καλλιεργητὲς φυτῶν. Ἀπὸ τοὺς ἐπιζῶντες δὲν θὰ ἀναφέρω ὀνόματα, γιατί φοβᾶμαι πὼς θὰ προσκρούσω σὲ ταπεινόφρονες βλέψεις τους. Θὰ ἀναφερθῶ, ὅμως ὀνομαστικῶς σὲ κοιμηθέντες, ὅπως εἶναι ὁ Ἅγιος Νεκτάριος, ὁ Γέρων Φιλόθεος Ζερβάκος, ὁ Γέρων Γαβριὴλ Διονυσιάτης.

Θὰ ἤθελα πολὺ νὰ ἀναγράψω τὰ ὀνόματα ἐπισκόπων, ἐν ἐνεργείᾳ, ποῦ τοὺς εἶδα νὰ φυτεύουν δένδρα σὲ κατασκηνώσεις, ἢ ἡγουμένους ἢ ἱερομόναχους ἢ μοναχοὺς Ἱ. Μονῶν ποῦ φροντίζουν ὀλόκληρους κήπους, ὅπως παρακολουθῶ τὶς περιποιήσεις τῶν ἀμπελιῶν ἀπὸ ἡγούμενο στὸ Ἅγιον Ὅρος, ἢ τὰ θερμοκήπια σὲ ἀγιορεϊτικό παραθαλάσσιο μοναστήρι, ἢ τοὺς λαχανόκηπους καὶ ἐλαιῶνες τόσων καὶ τόσων μοναστηριῶν. Ἡ ἀκόμα τοὺς ἀνθοστόλιστους περίγυρους ἐκκλησιῶν ποῦ τοὺς ἐπιμελοῦνται, ὄχι κηπουροὶ μισθωμένοι, ἀλλὰ οἱ ἐφημέριοι «ἀνασκουμπωμένοι».

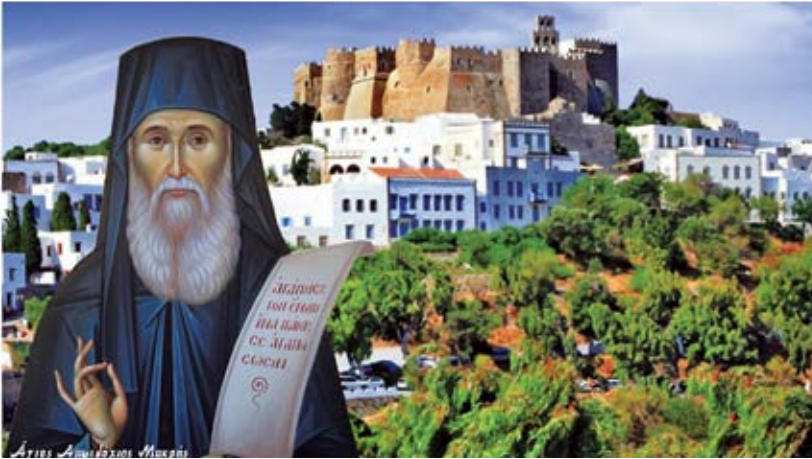
Γιὰ ὄλους, ὅσους τώρα ἀνώνυμα καὶ πολὺ βιαστικὰ ἀνέφερα μὲ τί ἀσχολοῦνται, θὰ γράψω ἐπώνυμα καὶ ἀναλυτικὰ ἀργότερα, γιὰ νὰ ἐξαρθοῦν μερικὲς κρυμμένες χάρες καὶ χαρὲς ποῦ χαρίζουν στὸν ἱερωμένο - καλλιεργητὴ τὰ «δημιουργήματα τῆς Τρίτης Ἡμέρας», ὅπως χάρισαν καὶ ἐνέπνευσαν καὶ βοήθησαν στὸ συγγραφικὸ τους ἢ καὶ κηρυκτικὸ τοὺς ἔργο σὲ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας, ὅπως στὸν Μακάριο Αἰγύπτου, στὸν Μέγα Βασίλειο καὶ στὸν Γέροντα Ἀμφιλόχιο Μακρή.

Εὐεργετήματα ἀπὸ τὴν ἐνασχόληση μὲ τὸ πράσινο

Ὅλοι, ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἱερωμένους, εὐτύχησαν νὰ «μιλήσουν» μὲ τὰ δένδρα, ἔτσι ὅπως λασπώνονται τὰ πόδια τους καὶ ἴδρωναν τὰ πρόσωπά τους, καταλάβαιναν πολὺ σωστὰ καὶ κατανοοῦσαν πολὺ πνευματικὰ τὴν φράση «... ἐβλάστησεν ἡ γῆ... καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι ἦν καλόν» (Γένεση α' 12)². Αὐτὸ τὸ

στοὺς ἐκπαιδευτικούς, στοὺς κληρικούς, στοὺς μικροὺς ἡγήτορες τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν καὶ πρὸς κάθε Ἑλληνίδα.

2. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἐπιθυμῶ νὰ παραπέμψω σὲ μία δακτυλογραφημένη φροντιστηριακὴ ἐργασία τοῦ συνταξιούχου γεωπόνου φοιτητοῦ μας, τότε, τοῦ Τμήματος Ποιμαντικῆς, καὶ τώρα πτυχιούχου Ζήση Θ. Δρίζη, Ἡ Γεωπονία ἀπὸ τὰ θεόπνευστα καὶ ἱστορικὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία καὶ ἡ προσφορὰ αὐτῆς στὴν κατανόηση τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, Ἀθῆναι 1984, 38α.

«Άμφιλοχίης», τὰ πεῦκα ποὺ φύτευσε ὁ Γέροντας στὴν Πάτμο.

«καλὸν» τὸ κατενόπη καὶ τὸ γεύθηκε καὶ τὸ χάρπηκε σὲ ὑψηλὸ βαθμὸ ὁ Γέρον Ἄμφιλόχιος, ποὺ πάσχιζε νὰ διαδώσει τὰ πεῦκα στὸ ξερονήσι, τὴν Πάτμο. Δυστυχῶς δὲν τὸν πρόλαβα γιὰ νὰ τὸν πλησιάσω καὶ νὰ τοῦ ἐκμαιεύσω αὐτὲς τοῦ τίς «γεύσεις» καὶ «δωρεές» ποὺ παρέχει ὁ Δημιουργὸς σ' ὅσους πασιζοῦν νὰ γίνουν συνεργοὶ Του.

Στὸν τάφο του ἐπάνω, ὅταν πῆγα γιὰ νὰ προσκυνήσω, ὕστερα ἀπὸ τὴν καταπληκτικὴ ἀπάντηση τοῦ γεωπόνου-καθηγητῆ τῆς Πατριάδος Σχολῆς, ποὺ πῆρα, ὅταν ἐκπληκτός, ἔτσι ὅπως ἀνηφόριζα γιὰ τὴ Σχολή, παρατηροῦσα ὅτι σὲ ξεροφυτικὲς τοποθεσίες ὀρθώνονται καλοστεκούμενα πεῦκα, σκέφτηκα τὴ φιλοσοφία τῆς μοναστικῆς του πολιτείας ἐμπλουτισμένη καὶ μὲ τὴν ἀρετὴ τῆς ἔμπρακτης ἀγάπης γιὰ τὰ δένδρα. Καὶ ἀπομακρυνόμενος φανταζόμενα πόση εὐτυχία θὰ δεχόταν προσευχόμενος κάτω ἀπὸ τὴν «στέγη τοῦ πράσινου».

Καὶ νὰ ποὺ ἔρχεται μετὰ ἀπὸ χρόνια νὰ μοῦ δώσει μιὰ κάποια ἀπάντηση ὁ σεβαστὸς μου μέχρι πρό τιнос συνάδελφος, τὸ ἀγαπητὸ του πνευματικὸ παιδί, ὁ πανοσιολογιώτατος π. Παῦλος Νικηταράς, μὲ ὅσα γράφει, γιὰ ὅ,τι ὁ Γέροντας ἔγραφε σὲ πνευματικὸ του παιδί σχετικά μὲ τὴν εὐεργετικὴ ἐπίδραση ἀπὸ τὰ πεῦκα σὲ ὥρες προσευχῆς: «Ἐχομε μιὰ μικρὴ ταρατσα ποὺ ἐκεῖ πάνω τα βράδια γίνεται ὁ ἔσπερινός καὶ τὸ ἀπόδειπνο, καὶ μαζὺ μὲ τὰς ἀδελφὰς συμψάλλουν τὰ πεῦκα καὶ ἡ θάλασσα, ὁ δὲ γκιώνης μὲ τὴν μελαγχολικὴ του φωνὴ νομίζεις ὅτι λέγει τὸ «Κύριε ἐλέησον» καὶ ἔτσι τὰ πάντα ἐδῶ μιλᾶνε, καὶ δοξολογοῦν τὸν Πλάστην»³.

3. Τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα ποὺ ἀκολουθοῦν στὴν παράγραφο αὐτὴ προέρχεται

Και άλλοῦ διαβάζομε γιὰ τὴν δημιουργικὴ χαρὰ καὶ πνευματικὴ ἱκανοποίηση ποῦ γευόταν ὁ Γέρων Ἀμφιλόχιος ἀπὸ τὰ πεῦκα, ποῦ ὁ ἴδιος φρόντιζε γιὰ τὸ φύτεμά τους καὶ κοπίαζε γιὰ τὸ πότισμά τους στοὺς ἄνυδρους μῆνες τοῦ καλοκαιριοῦ. «Όταν μεγάλωναν τὰ δένδρα ἢ ἀρά του ἦταν νὰ βρῖσκεται στὴν σκιά τους καὶ νὰ περνᾷ ὀλόκληρες ὥρες προσευχόμενος· αἰνοῦσε μαζί με τὰ δένδρα τὸν Κύριο...».

Καὶ σ' αὐτὲς τὶς γραμμὲς ποῦ ἀκολουθοῦν, πληροφοροῦμαστε ποιὲς διαστάσεις καὶ σὲ ποιὲς ἐντάσεις δεχόταν ὁ Γέροντας Ἀμφιλόχιος τὶς δωρεὲς τοῦ Θεοῦ, μέσα ἀπὸ τὰ δένδρα ποῦ φύτευε στὸ κατάξερο νησί: «Όποιος φυτεύει ἓνα δένδρο φυτεύει ἐλπίδα, φυτεύει εἰρήνη, φυτεύει ἀγάπη καὶ ἔχει τὶς εὐλογίες τοῦ Θεοῦ».

Γι' αὐτό, ζητοῦσε ἀπὸ τοὺς ἐξομολογουμένους σὲ ἐνδειξη μετάνοιας νὰ φυτεύουν ἓνα δένδρο.

Καὶ κάτι ἀκόμα, ποῦ ἐνισχύει ἐκείνη μοῦ τὴν παραδοχὴ, ἔτσι ὅπως ἀπομακρυνόμουνα ἀπὸ τὸν τάφο του, καὶ ὑποψιαζόμουνα πλούσιες τὶς παροχὲς πρὸς τὸν Γέροντα σὰν ἀντίδωρο τῶν θυσιῶν του γιὰ δενδροφυτεύσεις, εἶναι τὰ ποίημα τῆς Φοίβης-Σταματίας Μαστρογιαννοπούλου ποῦ τὸ συνέθεσε στὴν Πάτμο (18.9.1971) καὶ τὸ ἀφιέρωσε στὸν π. Ἀμφιλόχιο μὲ τίτλο:

ΤΟΥ ΓΕΡΟΝΤΑ Ο ΠΡΩΤΟΓΥΙΟΣ

*Σὰν πᾶς νὰ προσκυνήσεις στὸ «Χριστὸ» διαβάτη,
καθὼς σιμώνεις στὸ κατάλευκο ἐκκλησάκι,
πρὶν κάνεις τὸ σταυρό σου, σιάσου ἐδῶ λιγάκι.
Σὲ καλοδέχεται ἓνας πεῦκος λεβεντόκορμος.
Στὸν ἴσκιο του ἀπὸ κάτω ὁ πάτερ Ἀμφιλόχιος
τάχατες πόσα καλοκαίρια;
Πάντα ἀνοιχτόκαρδος δεχόταν τὰ παιδιά του
κι' ὄλους τοὺς κουρασμένους τῆς ζωῆς,
ὅσους διψοῦσαν φῶς, ἀγάπη, ἀλήθεια.
Καὶ σκόρπιζε δροσιά, ἐνθάρρυνση κι' ἐλπίδα.*

Τὰ πόσα πετύχαινε, σὰν πνευματικός, ὁ Γέρων Ἀμφιλόχιος, ποῦ ἔτρεχαν «στρατοκόποι» οἱ δοκιμαζόμενοι στὶς στράτες τὶς δύσβατες, τὰ πληροφορεῖ

ἀπὸ τὸ κεφάλαιο «Ο Γέροντας Ἀμφιλόχιος καὶ ἡ ἀγάπη του πρὸς τὰ δένδρα» τοῦ βιβλίου τοῦ π. Παύλου Νικηταρά, *Ὁ Γέροντας Ἀμφιλόχιος Μακρῆς. Μιὰ σύγχρονη μορφή της Πάτμου* (1888 - 1970), Ἀθήνα, Ἔκδ. «Ἐπτάλοφος», 21984, σ. 54 - 56.

μέσα σὲ λίγους στίχους καθαρὰ καὶ συγκεκριμένα ἢ ποιήτρια, ποὺ στὴ συνέ-
χεια μᾶς ὀμιλεῖ γιὰ τὴ «συνέχιση» τοῦ Γέροντα...

*Τώρα τὸ σκῆνωμα τοῦ ἀξέχαστου Πατέρα
βρίσκεται ἐκεῖ πρὸ κάτω στὸ λευκὸ κοιμητήρι,
μὰ ἡ ψυχὴ του ξάγρυπνη γύρω φτερουγίζει,
ἐδῶ, καὶ ἀπ' τὸν πεῦκο μὲ τὴν σκιερὴ ἀγκαλιά.
Εἶναι τοῦ Γέροντα «ὁ πρωτογυιός», ἡ πρώτη φύτρα,
κι' ἀνιστορεῖ καὶ μᾶς θυμίζει τὴ γλυκειά,
τὴν πατρικὴ, τὴ ζωντανή του παρουσία
ποὺ συγκλονίζει καὶ στηρίζει...
Διαβάτη καὶ προσκυνητὴ προχώρα τώρα στὸ «Χριστό»,
κι' εὐλαβικὰ σταυροκοπήσου, προσευχήσου⁴.*

Στὰ δημιουργήματα ἔβλεπε τὸν Δημιουργό

Συμπληρωματικὲς πληροφορίες, γιὰ ἐμπλουτισμὸ τῶν σκέψεών μου ποὺ ἔκανα φεύγοντας ἀπὸ τὸ κοιμητήρι τοῦ Γέροντα 'κείνη τὴ χρονιά ποὺ συνοδός-Καθηγητὴς συμμετεῖχα στὴν προσκυνηματικὴ ἐπίσκεψη στὸ νησί τῆς Ἀποκαλύψεως, μοῦ παρέχει ἔστω καὶ ἀργά, μὰ θετικά, ἡ ἀπαντητικὴ ἐπιστολὴ πρὸς ἐμένα τοῦ πανοσιολογιώτατου π. Παύλου, σὲ γραπτὴ μου παράκληση νὰ μοῦ γράψει ὅ,τι ἄλλο γνωρίζει σχετικὰ μὲ τὴν «σταυροφορία» τοῦ Γέροντα γιὰ διάδοση τῶν δένδρων.

Γιὰ ἐνημέρωση τῶν ἀναγνωστῶν, μὰ καὶ γιὰ προδιάθεση γιὰ μίμηση ἀντιγράφω:

«... ὁ Γέροντας κατείχετο ἀπὸ πάθος γιὰ τὸ πράσινο, ἰδίως ἀγαποῦσε τὰ πεῦκα». “Καὶ τῶν πεύκων τὸ θρόισμα” ἔλεγε ὅτι “εἶναι δοξολογία πρὸς τὸν Δημιουργόν”. Ἀπὸ τὴν φύση μετεφέρετο εἰς τὰ ὑπὲρ φύσιν. Στὰ δημιουργήματα ἔβλεπε τὸν Δημιουργό. Τὸ πράσινο τοῦ νησιοῦ μας, ἡμπορῶ νὰ 'πῶ, ὅτι ὀφείλεται στὸν ἀείμνηστο Γέροντα. Πολλοὶ τὸν εἰρωνεύονταν πὼς τάχα πεῦκα δὲν γίνονται στὴν Πάτιμον, ἐκεῖνος εἶχε τὸ πιστεύω του. Γι' αὐτὸ ἔκανε πρασιὲς καὶ μοίραζε πεῦκα. Στὸν ἐξο-

4. Τὴν ἡμέρα ποὺ τέλειωνα αὐτὸ τὸ ἄρθρο, συνάντησα στὴν Ἀθήνα, στὴν Ἑταιρεία Φίλων τοῦ Λαοῦ», τὸν π. Παῦλο Νικητάρη καὶ μοῦ ἐπιβεβαίωσε ὅτι τὴν ἡμέρα ποὺ κοιμήθηκε ὁ Γέρον Ἀμφιλόχιος, ξεράθηκε τὸ πεῦκο, ὁ «πρωτογυιός» του!

μολογουμένους ἀντὶ μετάνοιας γὰρ ποινές τους ἔλεγε νὰ φυτεύουν τόσα πεῦκα ἀνάλογα μὲ τὶς ἁμαρτίες των. Καὶ εἶναι γεγονός ἐπειδὴ οἱ Πάτμιοι δὲν ἤξευραν κἂν τὰ πεῦκα τὰ ὀνόμαζαν «Ἀμφιλοχικά». Τὸ πράσινο τῆς Πάτμου ὀφείλεται εἰς τὸν Γέροντα Ἀμφιλόχιον! Οἱ πλαγιές τῆς Ἀποκάλυψης, τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας Διασωζούσης, τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, τοῦ Κουβαριὰ πρασίνισαν χάρις εἰς τὸν ἀείμνηστο φίλο τοῦ πράσινου... Ἐγὼ φύτευα, ἐκεῖνος τὰ πότιζε κι ὁ Θεὸς τὰ ἠύξανε. Μακάρι νὰ εἶχαμε πολλοὺς φίλους τους πράσινου σὰν τὸν ἀείμνηστο, ἡ Πατριδα μας δὲν θὰ εἶχε τὴ σημερινὴ ὄψη τῆς καμμένης γῆς!» (Πάτμος 22.6.1986).

Τὸ ἴδιο πιστεύω ἂς ἔχουν καὶ οἱ ἀναγνώστες μας

Θὰ ἐπαναλάβω αὐτὸ ποῦ μοῦ ἔγραφε ὁ π. Παῦλος, «ἐκεῖνος εἶχε τὸ πιστεύω του», γιὰ νὰ παροτρύνω τοὺς ἱερωμένους μας νὰ ἔχουν τὸ «πιστεύω» τους καὶ σ' αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὴν ἀποστολή: διάδοση δένδρων. Καὶ θὰ ἐπαναλάβω ἀκόμα αὐτὸ τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ π. Παύλου: «μακάρι νὰ εἶχαμε πολλοὺς φίλους τοῦ πράσινου σὰν τὸν ἀείμνηστο», ποῦ γιὰ μένα δὲν ἀποτελεῖ μόνον εὐχή, ἀλλὰ ἀπόδειξη ὅτι πολλοὶ ἱερωμένοι τὸν μιμοῦνται. Καὶ ἐνδεικτικά, ἀναφέρω μαθητὴ μου, «μαθητὴ ὑπέρτερον τοῦ διδασκάλου», ὁ ὁποῖος ἔχει ἐγκαταστήσει καὶ λειτουργεῖ μὲ τὴν εὐθύνη – προσωπικὴ ἐργασία του θερμοκήπιο σὲ Μοναστήρι καλλίτερο ἀπὸ ἐκεῖνο ποῦ ἐστήσαμε στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία Θεσσαλονίκης γιὰ διδακτικούς σκοποὺς μὰ καὶ παιδαγωγικούς, γιὰ παρακίνηση-παρότρυνση.

Ἱεροσπουδαστὲς συνοδευόμενοι ἀπὸ τὸν καθηγητὴ τους –συντάκτη τοῦ παρόντος ἄρθρου– συνομιλοῦν μὲ τὸν υπεύθυνου τοῦ διακονήματος τοῦ δενδροκομείου στὴν Ι. Μονὴ Φιλοθέου π. Μακάριο.

Δὲν θὰ συνεχίσω μὲ ἄλλα παραδείγματα ἱερωμένων μαθητῶν μου, ποῦ μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ καὶ τὶς ἐλπίδες μου στὸν εἰσηγητὴ τοῦ μαθήματος τῶν Γεωπονικῶν μαθημάτων Ἅγιο Νεκτάριο ποῦ ζητοῦσα τὶς πρεσβεῖες του, πέτυχα νὰ τοὺς ἐμφυσήσω τὴν ἔμπρακτὴ ἀγάπη τους πρὸς τὰ δημιουργήματα «τῆς Τρίτης Ἡμέρας».

Ένα ακόμη παράδειγμα: Ο Γέροντας Γαβριήλ

Θα τελειώσω αφιερώνοντας λίγες γραμμές σε έναν άλλο μακαριστό Γέροντα, τὸν «*ύψικόρμος, ἀειθαλῆ καὶ κάρπιμο φοίνικα καὶ τὴν πολὺκλαδο κέδρο*»⁵, στὸν Προηγούμενο Γαβριήλ Διονυσιάτη, γιὰ νὰ ἐνισχύσω τὶς προτροπές μου γιὰ τὴν στροφή πρὸς τὰ φυτὰ ἐνεργά, ὅπως ὁ πατρο-Κοσμᾶς τὸ ἔνωθε, παραθέτοντας ἀπόσπασμα ἀπὸ ἕνα γραπτὸ ἐγχείρημα μιᾶς συνοπτικῆς παρουσίας, ἀπὸ τὶς στῆλες τοῦ «*Ορθόδοξου Τύπου*» (5 Σεπτεμβρίου 1986), βιογραφικῆς σκιαγράφησης τῆς μεγάλης αὐτῆς ἀγιορείτικης μορφῆς.

«... Ἡ ἐργασία του στὸν κῆπο τοῦ μοναστηριοῦ ἦταν πιὰ μόνιμη. Μετὰ τὴ Θεία Λειτουργία, κατέβαινε καὶ ἀνέβαινε τὰ πεζούλια τοῦ κήπου, πὸν μοιάζουν μὲ τοὺς κρεμαστοὺς κήπους τῆς Βαβυλῶνος, ἀκούραστος, νὰ σκάβη, νὰ φυτεύη, νὰ ξεβοτανίζη, νὰ ποτίζη, Καὶ ὅταν τελείωνε αὐτὴ ἡ ἐργασία, ἐπάνω στὴν πλάτη τοῦ ἡμίονου, πήγαινε στὸ μετόχι μας, τοῦ ἀγίου Ὀνουφρίου, περισσότερο ἀπὸ μία ὥρα ἀπόσταση καὶ σὲ ὕψος 600 μέτρων, ἀνεβαίνοντας ἀπὸ ἕνα ἐλικοειδὲς λιθόστρωτο. Καὶ ἐκεῖ, νὰ ἐπιμεληθῆ τὸς κήπους, νὰ φυτέψη κρεμμύδια, πατάτες, καὶ νιομάτες, νὰ κλαδέψη τὰ ὄπωροφόρα δένδρα, πὸν πολλὰ ὁ ἴδιος ἐφύτευε, ἢ νὰ συλλέξει τοὺς καρπούς...»⁶.

Ἐπειδὴ τὸ κείμενο μιλάει ἀπὸ μοναχό του, φοβᾶμαι ὅτι θὰ ζημιώσω τὶς παιδαγωγικὲς του προεκτάσεις γιὰ τὸν κάθε ἀναγνώστη, καὶ δὲν θὰ ἐπιχειρήσω καμμιά προσπάθεια γιὰ σχόλιο. Μόνον θὰ δανεισθῶ τὴ φράση: «... νὰ ἐπιμεληθῆ τὸς κήπους, νὰ φυτέψη κρεμμύδια...» πὸν ἴσως «σκανδαλίσει» κάποιον μέχρι πού καὶ νὰ μειδιάσει στὴν προσπάθειά μου νὰ «προβάλλω» τὸ φύτεμα τῶν κρεμμυδιῶν. Ἀλήθεια. Ἐνας ἱερωμένος τί ἔχει νὰ «κερδίσει»;

Ἀλήθεια, σὰς διαβεβαιῶ, πάρα πολλά. Καὶ τοῦ συνιστῶ ἂν ὑπηρετεῖ σὲ ἐνορία (μὲ καυσαέρια καὶ τσιμέντα) πὸν δὲν βρίσκει χῶρο στὸν περίβολο τοῦ Ναοῦ νὰ φυτέψει κανά - δυὸ βολβούς, ἃς χρησιμοποιήσει ἕνα κονσερβοκούτι πὸν νὰ τὸ γεμίσει μὲ χῶμα καὶ μέσα σ' αὐτὸ νὰ βάλλει ἕνα κοκκάρι.

5. Σύμφωνα μὲ τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ Καθηγουμένου τῆς Ι. Μονῆς Γρηγορίου Ἀρχιμανδρίτου π. Γεωργίου (Καψάνη) στὸν ἐπικήδειο πὸν ἐξεφώνησε τὴν ἡμέρα τῆς κοιμήσεως τοῦ μακαριστοῦ Γέροντα Γαβριήλ, στὶς 25 Ὀκτωβρίου 1983. Βλ. περιοδικὴ ἔκδοση «Ὁ Ὁσιος Γρηγόριος» περίοδος Β', ἀριθ. 9, 1984, σ. 3 (ὁ λόγος περιέχεται στὶς σ. 3-5).

6. Συντάκτης τῆς σὲ συνέχειες βιογραφίας τοῦ «Ἠγουμένου Γαβριήλ Διονυσιάτη (1986-1983)» εἶναι ὁ λόγιος ἀγιορείτης μοναχὸς π. Θεόκλητος Διονυσιάτης.

Νὰ τὸ φροντίζει. Καὶ κάθε πρωΐ, ὅπως ὁ Ἅγιος Νεκτᾶριος, προτοῦ νὰ πάει γιὰ τὴν Ἀκολουθία τοῦ Ὁρθρου, πήγαινε καὶ ἔσκαβε γιὰ νὰ βοηθηθεῖ ἀπὸ ὅσα γύρω του τὸν προέτρεπαν νὰ προσευχηθεῖ ἔνθερμα, νὰ παρακολουθεῖ τὴν αὔξησι τοῦ φυτοῦ καὶ τὴν συγκέντρωσι τῶν «ἀποθησαυριστικῶν» οὐσιῶν ποὺ συγκεντρώνονται ἀπὸ τὸ φυτό, διαλέγοντάς τες ἀπὸ τὸ χῶμα καὶ μεταποιούμενές τες σὲ τόσες καὶ τόσες ὀργανικὲς οὐσίες, θέμα γιὰ στοχασμούς, συγκλονίσεις καὶ μεταφορὰ σὲ σφαῖρες θαυμασμοῦ γιὰ ἐξύμνησι καὶ δοξολογίες!

Νομίζω ὅτι τὰ ὅσα ἔγραψα ἀπευθύνονται καὶ σὲ ὅλες ὅσες φοροῦν ράσο καὶ ἀφιερωμένες ἀφοσιώνονται καὶ στὴν καλλιέργεια φυτῶν. Καὶ γνωρίζω πολλὰ γυναικεῖα Μοναστήρια, ποὺ ὑποδέχονται τοὺς ἐπισκέπτες τοὺς ἀνθοστολισμένα μὲ ἐτήσια λουλούδια, μὲ ἐντυπωσιακῶν σχημάτων καλλωπιστικοὺς θάμνους, καὶ διακοσμητικότητας ἀναρριχώμενα φυτά. Ἀκόμα καὶ μὲ καλὴ κατάστασι δενδρόκηπους.

Μὲ τίς εὐχὲς τῶν Γερόντων, καὶ τῶν Ἀγίων ποὺ προανάφερα καὶ ὄλων ὄσων ἔχω στὸ νοῦ μου, ἃς φροντίσουμε ὁ καθένας ὅπως νομίζει νὰ προγραμματίσει μελλοντικὲς του «ἐξορμήσεις» γιὰ διάδοσι τῶν φυτῶν, μὲ κίνητρο τὴν ἐπιδίωξι γιὰ «συνεργασία» στὸ ὅλον ἔργον τοῦ Δημιουργοῦ καὶ Πλάστη μας, τῆς Τριαδικῆς Θεότητος, ποὺ ἀπὸ ἀγάπη καὶ μόνον μᾶς προετοίμασε τὸν «θαυμαστὸ κόσμον τοῦ πράσινου».

3. Ἀπὸ τὰ ἔσχατα στὰ πρωταρχικά

Ἀνυποψίαστος βίος

Ἡ πραγματικότητα ξεπερνάει τὴν φαντασία. Αὐτὰ ποὺ συμβαίνουν στὴ ζωὴ πολλὲς φορές οὔτε ἡ πιὸ δημιουργικὴ ἢ ἀκόμα καὶ ἡ πιὸ διεστραμμένη φαντασία δὲν μπορεῖ νὰ τὰ συλλάβει.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ὁ κόσμος μας ἔχει χάσει τὴν ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὴν φυσικὴ πραγματικότητα καὶ ζεῖ σ' ἓναν τεχνητὸ κόσμον τῆς Τεχνικῆς ποὺ τὸν ἐκλαμβάνει ὡς φυσικὸ καὶ αὐτονόητο. Ἰδιαίτερα, πολλὰ παιδιὰ ποὺ δὲν ἔχουν ζήσει κοντὰ στὴ φύση, κι ὅσα ξέρουν τὰ ἔχουν μάθει ἔμμεσα μέσα ἀπὸ βιβλία ἢ πίσω ἀπὸ τὸ γυαλὶ τῆς τηλεόρασης, δὲν μποροῦν νὰ διακρίνουν πάντα τὴν ἀπόσταση μεταξὺ τεχνητοῦ καὶ φυσικοῦ καὶ μᾶς ἐπιφυλάσσουν δυσάρεστες ἐκπλήξεις μὲ τὰ ἐρωτήματά τους.

Μὲ τὴν τυποποίηση ποὺ ἐπικρατεῖ στὰ καταναλωτικὰ ἀγαθὰ χάνουμε πολλὲς φορές τὴν ἄκρη, δηλαδή τὴν προέλευση τῶν προϊόντων. Εἶναι φορές ποὺ τὰ παιδιὰ βλέποντας ἀνάμικτα προϊόντα στὸ ἴδιο φακελλάκι φαντάζονται ὡς ἀφετηρία τους κάποια παράξενα φυτὰ ὑβρίδια. Σιγὰ - σιγὰ δὲν ἀποκλείεται τὰ παιδιὰ νὰ νομίσουν ὅτι τὰ φαγητὰ δὲν μαγειρεύονται πιὰ στὸ σπίτι, ἀλλὰ ἐτοιμάζονται κάπως αὐτόματα σὲ χώρους ἄγνωστους καὶ ἀγοράζονται στὰ σουπερμάρκετς καὶ θερμαίνονται τὸ πολὺ - πολὺ σὲ φούρνους μικροκυμάτων. Μάλιστα δὲν εἶναι ἀνάγκη ν' ἀγοράζονται καὶ κάθε μέρα γιατί μπορεῖ κάποιος νὰ τὰ ἀποθηκεύσει σ' ἓναν καταψύκτη κι ἀπὸ ἐκεῖ λίγα - λίγα νὰ τὰ καταναλώνει.

Γιὰ τὸ ψωμὶ μπορεῖ νὰ συμβεῖ τὸ ἴδιο. Δὲν ἀποκλείεται πολλὰ παιδιὰ νὰ εἶχαν ἀκούσει καὶ γιὰ τὸ ἀλεύρι ὡς προϊόν. Ἀλλὰ προϊόν ἀπὸ ποῦ;

Χάνοντας τὴν ἀλληλουχία τῶν γεγονότων φθάνουμε νὰ πιστεύουμε σὲ μιὰ αὐτόματα γένεση τῶν πάντων ἐκ τοῦ μηδενός. Καμιὰ σύνδεση μὲ τὴν

πρωτογενῆ παραγωγή οὔτε καὶ μὲ τὴν δευτερογενῆ. Ὅχι μόνο καμιά σύνδεση ἀλλὰ καὶ καμιά ὑποψία γιὰ τὸ τί μπορεῖ νὰ ὑπάρχει πίσω ἀπὸ τὴ βιτρίνα τοῦ μεταπράτη σὲ διαδικασία μεταποίησης τοῦ πρώτου προϊόντος σὲ κόπο τοῦ ἐργάτη πού ξεκίνησε τὴ σπορά, συνέχισε μὲ τὴν ἄλλη φροντίδα, θέρισε, φόρτωσε, μετέφερε, ἄλεσε, ζύμωσε, ἔψωσε. Ὅσο κι ἂν πολλές ἀπὸ τὶς ἐργασίες αὐτὲς γίνονται εὐκολώτερα μὲ τὴν βοήθεια τῆς τεχνολογίας, ὁ ἀνθρώπινος κόπος παραμένει κι ὁ ἀνθρωπος ἐξακολουθεῖ σ' ἓνα μεγάλο ποσοστὸ ἐν τῷ ἰδρωτί τοῦ προσώπου του νὰ τρώγει τὸν ἄρτον του. Γι' αὐτὸ εἶναι κρῖμα πού τὰ νέα παιδιά, ἀλλὰ κι ἐμεῖς οἱ μεγαλύτεροι ἀγνοοῦμε τὴ σειρά τῶν πραγμάτων.

Καὶ μιᾶς κι ὁ λόγος γιὰ τὸ ψωμί, πόσα ἄραγε παιδιά γνωρίζουν γιὰ τὸ πῶς γίνεται ἓνα πρόσφορο; Καὶ παιδιά πού ὑπηρετοῦν στὸ ἱερὸ βῆμα μένουν μὲ τὴν ἐντύπωση -εὐτυχῶς ὄχι πάντα- ὅτι τὰ πρόσφορα τὰ φτιάχνει ὁ φούρναρης, ἔτσι ὅπως τὰ φέρνουν πολλοὶ ἐνοριῖτες μέσα σὲ καρτοσακκοῦλες πού γράφουν ἀπ' ἔξω «εἶδη ζαχαροπλαστικῆς - ἄρτοσκευάσματα». Τὸ πρόσφορο λοιπὸν εἶναι ἓνα «ἄρτοσκευάσμα» ὅπως καὶ τὰ ἄλλα, ἂν δέν... περιείχετο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀπόδειξη τῆς ταμειακῆς μηχανῆς, πού πολλές φορές τὴν ξεχνᾶμε μέσα, κι ἓνα ἄλλο χαρτί, τὸ χαρτὶ μὲ τὰ ὀνόματα πού θέλουμε νὰ μνημονεύσει ὁ παπᾶς.

Εὐτυχῶς, πού σὲ πάρα πολλές ἐνορίες λαμβάνεται πρόνοια τὰ πρόσφορα ὅταν δέν ἐτοιμάζονται ἀπὸ τὴν πρεσβυτέρα νὰ ἐτοιμάζονται ἀπὸ ἓνα κύκλο ἐνοριτισσῶν πού ἐναλλάξ ἀναλαμβάνουν αὐτὴν τὴν διακονία.

Μαθητεία στοὺς ρυθμοὺς τῆς γῆς καὶ τῆς ζωῆς

Καταλαβαίνετε τώρα πόσο ὅλοι μας θὰ μέναμε ἔκπληκτοι γιὰ τὸ πῶς παρασκευάζεται ἓνα πρόσφορο, ἂν ἀπὸ τύχη ἔπεφτε στὰ χέρια μας ἓνα ἀξιόλογο κείμενο πού νὰ μᾶς διηγεῖται τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ὁ προσφορᾶρης στὸ ρουμανικὸ μοναστήρι τῆς Παναγίας, μάζευε στάχυα γιὰ τὸν ἄρτο τῶν εὐχαριστιῶν.

Τὸ κείμενο τῆς διηγήσεως αὐτῆς ἀρμόζει σ' ἓνα ἀναγνωστικὸ γιὰ μικρὰ καὶ μεγάλα... παιδιά. Εἶναι τέτοια ἡ ἀπλότητα καὶ ἀφελότητα καρδίας πού ἀποπνέει ὥστε μᾶς ἀφοπλίζει, κι ἐνῶ εἴμαστε ἔτοιμοι νὰ χρησιμοποιήσουμε ὅλο μας τὸ φυσικὸ καὶ πνευματικὸ ὄπλοστάσιο καὶ νὰ ἐπιστρατεύσουμε τὶς ἀντιρρήσεις μας, τελικὰ κατεβάζουμε τὰ χέρια καὶ πορευόμαστε εἰρηνικὸ ἀκολουθώντας τὸν κυριολεκτικὰ «πτωχὸν τῷ Πνευματι» προσφορᾶρη μοναχὸ Παντελεῆμονα. Τὸ μάθημα πού παίρνουμε εἶναι μοναδικό. Χρειάζεται

πράγματα να ξαναμάθουμε, μαθητεύοντας σε άλλου τύπου κοιτάγματα της φύσης και των στοιχείων της, τη λειτουργία της μεταστοιχείωσης.

Ο Βιργκίλ Γκεωργκίου κατορθώνει στη συνάντηση του έπικηρυγμένου Πανσέλνου με τον μοναχό Παντελεήμονα να μάς δώσει ένα έξοχο μάθημα. Ο Πανσέλνος έχει καταφέρει να ξεφύγει από τις αστυνομικές δυνάμεις που τον κυνηγοῦν· ξαπλωμένος κατάχαμα κοιτάζει τον ουρανό και όνειρεύεται έπωφελούμενος από την έλευθερία του, όταν λίγα μέτρα πιό πέρα, στη μέση του χωραφιού, έμφανίζεται ένας άνθρωπος. Ο Πανσέλνος, νομίζοντας ότι ο άνθρωπος αυτός είναι ο προπομπός του καταδιωκτικού αποσπάσματος, περιμένει να σιγουρευτεί αν τον ακολουθοῦν άλλοι. “Όταν φτάνει σε δυο βήματα απόσταση, επιτίθεται πρώτος πηδώντας προς τὸ μέρος του για να τον ξαφνιασει, και άρπάζει από τον λαιμό τον ύποτιθέμενο διώκτη του.

Άκολουθεῖ ένα αγωνιώδες άνακριτικό έρωτηματολόγιο κατά τὸ όποιο ο άλλος του άποκαλύπτει ότι είναι καλόγερος, δεν έχει έρθει για να τον κυνηγήσει αλλά γι’ άλλη δουλειά, πολύ πιό σπουδαία και σημαντική.

Στά αποσπάσματα που δημοσιεύουμε με έγκριση των εκδόσεων «Ακρίτας», τις όποιες και θερμά εύχαριστοῦμε από τη θέση αυτή, κρατάμε τὰ οὐσιώδη σημεῖα αὐτοῦ τοῦ «ποιμαντικοῦ διαλόγου» που έκτυλίσσεται ανάμεσα στους δύο.

Ο χώρος δεν έπαρκει για να κάνουμε έκτενη άνάλυση του μυθιστορηματος «Ο δερμάτινος χιτώνας», του γνωστοῦ και από άλλες μεταφράσεις έργων του στα έλληνικά ρουμάνου όρθόδοξου ιερέα και συγγραφέα Βιργκίλ Γκεωργκίου που ζει στο Παρίσι. “Όσοι αγαποῦν τὸ αστυνομικό μυθιστόρημα θα περάσουν μερικές ώρες αγωνίας στις σελίδες του ώσου να ξεδιαλύνουν τὸ μυστήριο που καλύπτει την ιστορία του Πανσέλνου. Η ύπόθεση έκτυλίσσεται εμπλέκοντας πολλούς και πολλά· εξελίσσεται σε ένα «ποιμαντικό» θρίλλερ του όποιου την λύση άποφεύγω να έκθέσω χαρίζοντάς την στους μελλοντικούς άναγνώστες του βιβλίου.

Έκεινο που κυρίως μάς ενδιαφέρει, με την παράθεση αὐτοῦ τοῦ κειμένου στο τέλος του άρθρου μας είναι να έπιστήσουμε την προσοχή σ’ αυτές τις πρώτες αλήθειες που τείνουν να ξεχαστοῦν στη ζωή μας. Να ενδιαφερθοῦμε γι’ αυτά τὰ πρωταρχικά που δεν είναι αὐτονόπτα στις σημερινές κοινωνίες μας. Σε κοινωνίες στις όποιες, αυτά που πρέπει να είναι πρώτα γίνονται έσχατα, και τὰ έσχατα γίνονται πρώτα.

Στην αφήγηση - ξενάγηση του π. Βιργιλίου στις παρυφές ενός παράξενου κόσμου υπό εξερεύνηση, κατανοοῦμε στο βάθος του την έκφώνηση του λειτουργοῦ ιερέα «*τα σα έκ των σων σοι προσφέρωμεν*» και άναπολοῦμε την

μορφή τον προσφοράρη Παντελεήμονα πού καρποφορεῖ χωρίς... νὰ καλλι-
εργεῖ κοπιῶν καὶ φορτωμένος τὰ δεμάτια ἀπὸ τὰ στάχυα στοὺς ὤμους του.

Σὲ μέρες ὅπως οἱ σημερινές, τῆς ἀναμνήσεως τῆς παραδόσεως ἀπὸ τὸν
Κύριο τοῦ Μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας στὴν Ἐκκλησία Του, ἄς κάνου-
με τὸν κόπο νὰ ξαναμάθουμε τοὺς ρυθμοὺς τῆς γῆς καὶ τῆς ζωῆς καὶ νὰ συμ-
μετάσχουμε στὸ μυστήριό τοῦ κόκκου τοῦ σίτου πού πεθαίνει γιὰ νὰ φέρει
πλείονα καρπὸν. Τότε μπορούμε νὰ «κοπιᾶσουμε» ἄφοβα μετὰ φόβου στὴν
Βασιλεία Του. Ἡ εὐχὴ τῆς Διδαχῆς τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων (9,4, ΒΕΠΕΣ 2,
σ. 2318) ἠχεῖ ἐπίκαιρα:

*«Ὡσπερ ἦν τοῦτο τὸ κλάσμα διασκορπισθὲν
ἐπάνω τῶν ὀρέων καὶ συναχθὲν ἐγένετο ἐν, οὕτω
συναχθήτω σου ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τῶν περάτων
τῆς γῆς εἰς τὴν σὴν βασιλείαν...»*

Σπέρμα στάχυος.
Ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο τοῦ ἱστοτόπου [Διαποίμανση](#).

4. Ὁ προσφοράρης Παντελεήμων

τοῦ π. Βιργκίλ Γκεωργκίου¹

— Γιατί μὲ κυνηγᾷς ἂν εἶσαι καλόγερος;
— Δὲν σὲ κυνηγῶ ἀδελφέ.
— Τί κάνεις ἐδῶ, καὶ γυρνᾷς ὥρα γύρω μου; Αὐτὸ δὲν εἶναι κυνήγι;
— Μαζεύω στάχια, ἀδελφέ. Βλέπεις πῶς μαζεύω στάχια στὸ χωράφι.
— Στάχια; Ὁ Πανσέληνος σφίγγει τὸν λαιμὸ τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἰσχυρίζεται πῶς εἶναι καλόγερος... Δὲν μπορεῖς νὰ βρεῖς λιγότερο χοντρά ψέματα; Τί νὰ τὰ κάνεις τα στάχια; Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς μὲ κυνηγᾷς γιὰ νὰ κερδίσεις ἓνα ἑκατομμύριο.

— Μαζεύω στάχια ἀδελφέ, σὲ βεβαιώνω.

— Γιὰ νὰ τὰ κάνεις τί; Κανεὶς δὲν μαζεύει στάχια. Σοῦ χρειάζονται τουλάχιστον τρεῖς μέρες γιὰ νὰ μαζέψεις ἓνα κιλό. Ἄν εἶσαι φτωχὸς μπορεῖς νὰ ζητιανέψεις γιὰ τοὺς σπόρους. Κοστίζουν τρεῖς δεκάρες. Καὶ ὁ πιὸ φτωχὸς ἀπὸ τοὺς χριστιανούς θὰ σοῦ τὶς δώσει. Δὲν ἀξίζει τὸν κόπο νὰ παιδεύεσαι τρεῖς καὶ τέσσερες μέρες γιὰ κάτι τέτοιο. Λὲς ψέματα.

— Μαζεύω στάχια γιὰ τὶς Προσφορές, ἀδελφέ μου, γιὰ τὸν ἄρτο τῶν εὐχαριστιῶν. Εἶμαι ὁ μοναχὸς Παντελεήμων, ὁ προσφοράρης στὸ μοναστήρι τῆς Παναγίας.

— Τὸ μοναστήρι τῆς ἀγίας Παρθένου δὲν ἔχει τρεῖς δεκάρες καὶ πρέπει νὰ στέλνει ἓναν καλόγερο νὰ μαζεύει στάχια στὰ χωράφια ὅπως κάνουν τὰ πουλιὰ τοῦ οὐρανοῦ; Λὲς ψέματα καὶ θὰ σὲ σκοτώσω. Γιατί εἶσαι ἐδῶ γιὰ νὰ κερδίσεις τὸ ἑκατομμύριο ποὺ δίνουν γιὰ τὸ κεφάλι μου. Ὁμολόγησέ το τουλάχιστον δειλέ! Ὁμολόγησέ το προτοῦ πεθάνεις!

1. Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ μυθιστόρημα τοῦ Βιργκίλ Γκεωργκίου, Ὁ δερμάτινος χιτῶνας σὲ μετάφραση Βάσως Γουνελά, Ἀθήνα, Ἔκδ. «Ἀκρίτας», 1985, σσ. 323-325, 329-331.

Ὁ Πανσέληνος μιλάει, ἀπειλεῖ καὶ καυχιέται. Σὰν κτῆνος. Γιὰ νὰ τρομοκρατήσῃ τὸν ἄνθρωπο ποὺ εἶναι στὸ ἔλεός του. Τοῦ σφίγγει τὸν λαιμό. Ἐχοντας συνείδηση τῆς εὐχαρίστησης ποὺ βρίσκει ἀπειλῶντας. Ἀπότομα νιώθει ντροπὴ γιὰ λογαριασμό του. Δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ εἶναι κακός. Νὰ νοιώθει χαρὰ ἐνῶ ἀπειλεῖ μὲ θάνατο ἓναν ἄνθρωπο.

— Πές μου τὴν ἱστορία σου, διατάζει ὁ Πανσέληνος. Σ' ἀκούω. Γιατί θέλω νὰ εἶμαι καλὸς καὶ δίκαιος. Ἀλλὰ ἂν πεῖς ψέματα σὲ σκότωσα. Ποὺ εἶναι αὐτοὶ ποὺ σὲ στείλανε;

— Κανεὶς δὲν μ' ἔστειλε ἀδελφέ, λέει ὁ μοναχὸς Παντελεήμων.

— Οἱ χωροφύλακες σ' ἔστειλαν ἢ οἱ χωρικοί; Ποῦ κρύβονται; Πῶς ξέρουν πῶς εἶμαι κρυμμένος στὸ χωράφι; Μὲ εἶδαν; Ἀπάντησε γρήγορα γιατί ἀπὸ τὴν ἀπάντησή σου ἐξαρτᾶται ἡ ζωὴ σου.

— Κανεὶς δὲν τὸ ξέρει πῶς εἶσαι ἐδῶ ἀδελφέ. Ἀκόμα κι ἐγὼ δὲν τὸ ἤξερα. Ἦρθα γιὰ νὰ μαζέψω σιταρόσπορους γιὰ τὶς προσφορὲς τοῦ μοναστηριοῦ.

— Γιατί δὲν ζητιανεύεις τὸ σιτάρι γιὰ τὶς προσφορὲς, γιὰ τὸν ἄρτο τῶν εὐχαριστιῶν μιὰ καὶ στὸ μοναστήρι εἴσατε τόσο φτωχοὶ ποὺ δὲν ἔχετε μὲ τί νὰ τὸ ἀγοράσετε. Εἴμαστε ὁ σιτοβολῶνας τῆς Εὐρώπης. Κανεὶς δὲν θὰ ἀρνηθεῖ μερικὰ κιλὰ σιτάρι.

— Ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τὸν Χριστό, ἀδελφέ. Τὸν ἄρτο τῶν εὐχαριστιῶν τοῦ μοναστηριοῦ τὸν φτιάχνουμε μόνοι μας. Πάντα μὲ στάχια ποὺ ἐμεῖς –οἱ μοναχοί– μαζεύουμε ἓνα-ἓνα στὰ χωράφια καὶ στοὺς δρόμους... Γιατί ἔχει εἰπωθεῖ πῶς τὰ στάχια τὰ σκορπισμένα στὸν κόσμον, πρέπει νὰ συλλέγονται γιὰ νὰ γίνουν ἓνα μέσα στὸν ἄρτο ποὺ εἶναι ὁ Χριστός. Εἶναι ἡ πολλαπλότητα ποὺ γίνεται ἐνότητα. Εἶναι παράδοση τοῦ μοναστηριοῦ μας νὰ συλλέγουμε τὰ στάχια, γιὰ τὸν ἄρτο τῶν εὐχαριστιῶν καὶ νὰ προσευχόμαστε ταυτόχρονα γιὰ νὰ συναχθοῦν καὶ νὰ ἐνωθοῦν ὅλοι οἱ χριστιανοὶ τοῦ κόσμου σὲ μιὰ καὶ μόνη ἐκκλησία... Ἀκριβῶς σὰν τὰ στάχια ποὺ μαζεύουμε κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τῶν ἀνθρώπων μέσα στὰ χωράφια, παντοῦ, καὶ ποὺ γίνονται τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ στὸν ἄρτο τῶν εὐχαριστιῶν καὶ στὴν ἀγία Τράπεζα. Βλέπεις πῶς δὲν ἤρθα γιὰ σένα. Πρέπει νὰ μὲ πιστέψεις, ἀδελφέ μου.

— Μεγάλωσα σ' ἓνα πρεσβυτέριο, λέει ὁ Πανσέληνος. Δὲν ἄκουσα ποτὲ νὰ λένε πῶς ἔφτιαχναν τὸν ἄρτο τῶν εὐχαριστιῶν μὲ στάχια μαζεμένα ἀπὸ τὰ χωράφια καὶ ἀπὸ τοὺς δρόμους.

— Εἶναι ἀπὸ πλεόνασμα εὐσέβειας καὶ ἀγάπης γιὰ τὸ Χριστό. Ἐνεργοῦμε ἔτσι γιατί καὶ οἱ ἅγιοι Πατέρες μας ἔκαναν τὸ ἴδιο.

— Ξέρεις ποιὸς εἶμαι ἐγώ; ρωτᾶει ὁ Πανσέληνος.

— Τὸ ξέρω, ἀπαντάει ὁ προσφοράρης Παντελεήμων. Φυσικὰ καὶ τὸ ξέρω. Εἶσαι εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Εἶσαι ναὸς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Εἶσαι ἄνθρωπος. Εἶσαι ἀδελφός μου. Κοιτώντας ἕναν ἄνθρωπο βλέπεις τὸν Θεό... Ὅπως βλέπεις ξέρω τὰ πάντα γιὰ σένα... Τὰ πάντα.

— Καὶ κοιτάζοντας ἐμένα βλέπεις τὸν Θεό, ἔτσι;

— Καὶ βέβαια ἀδελφέ, ὅταν κοιτάζω ἕναν ἄνθρωπο βλέπω τὸν Θεό. Κάθε ἄνθρωπος εἶναι εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ ναὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

— Ἔ, λοιπόν, δὲν εἶναι ἀλήθεια! λέει ὁ Πανσέληνος (...).

— Ἀκολούθησέ με ἀδελφέ. Ἔλα. Ἄς ἀφήσουμε τὶς ὑποψίες. Εἶναι ἔργο τοῦ διαβόλου.

Ὁ Παντελεήμων, ὁ καλόγερος ὁ προσφοράρης σπκώνει τὸ δεμάτι μὲ τὰ στάχυα ποὺ τῷχε ἀφημένο λίγο πιὸ πέρα. Σκύβει καὶ μαζεύει κάθε στάχυ ποὺ βλέπει μπροστά του. Βρίσκει τὸ δεύτερο δεμάτι ποῦχε μαζέψει τὸ πρωτὶ. Προχωράει, ἀκολουθούμενος ἀπὸ τὸν Πανσέληνο καὶ τραγουδάει «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλό».

Εἶσαι πολὺ φορτωμένος καλόγερε, λέει ὁ Πανσέληνος. Ἄσε μὲ νὰ σὲ βοηθήσω. Θὰ μεταφέρω κι ἐγὼ σιτάρι γιὰ τὰ πρόσφορα, γιὰ τὸν ἄρτο τῶν εὐχαριστιῶν τοῦ μοναστηριοῦ σας. Θὰ γράψετε καὶ τὸ ὄνομά μου στὸ δίπτυχο τῶν νεκρῶν.

— Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλό, λέει ὁ καλόγερος.

Τὰ λόγια του εἶναι σὲ ἀρμονία μὲ τὸν ρυθμὸ τῆς περπατησιᾶς του, μὲ τὴν ἀναπνοή του καὶ μὲ τοὺς χτύπους τῆς καρδιάς του. Εἶναι παλιὰ συνήθεια τῶν μοναχῶν τῆς Ἀνατολῆς νὰ ἐναρμονίζουν τὴν προσευχή τους μὲ τὶς κινήσεις τοῦ σώματός τους, κυρίως μὲ τὴν ἀναπνοή καὶ τὴν καρδιά, τοὺς χτύπους τῆς καρδιάς. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ὅταν τὰ λόγια τῆς προσευκῆς σταματοῦν, μοιάζει νὰ συνεχίζονται ἀπὸ τοὺς χτύπους τῆς καρδιάς καὶ ἀπὸ τὴν πνοή τῆς ἀνάσας ποὺ συνεχίζει νὰ ἐπαναλαμβάνει «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλό». Ἀκόμα κι ὅταν οἱ καλόγεροι κοιμοῦνται, ἡ ἀνάσα τους καὶ ἡ καρδιά τους ἐπαναλαμβάνουν συνέχεια: «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλό»!

“Όσο προχωροῦν φορτώνουν στοὺς ὤμους τους τὰ δεμάτια πού ὁ μοναχὸς Παντελεήμων ἔχει μαζέψει στὴ διάρκεια τῆς μέρας. Κι ἐκεῖνος καὶ ὁ Πανσέληνος εἶναι φορτωμένοι σὰν τοὺς γαιδάρους. Ὁ Πανσέληνος εἶναι πολὺ κουρασμένος. Ἀλλὰ βαδίζει μὲ ἱκανοποίηση. Ποτέ, σ’ ὅλη του τὴ ζωὴ, δὲν δούλεψε μὲ μεγαλύτερη εὐχαρίστηση. Ἀπὸ πρακτικῆς πλευρᾶς πρόκειται γιὰ μιὰ δουλειὰ μὲ πενιχρότατη ἀμοιβή. Μὲ λίγες δεκάρες ἀγοράζει κανεὶς ὅλο τὸ σιτάρι πού μπορεῖ νὰ βγάλει ἀπ’ αὐτὰ τὰ δεμάτια. Εἶναι παράλογο νὰ δουλεύεις ὅλη μέρα, τρέχοντας μέσα στὰ χωράφια, σκύβοντας καὶ μαζεύοντας κάθε στάχυ καὶ μεταφέροντας ὕστερα τὰ δεμάτια στὴν πλάτη σου σὲ ἀπόσταση χιλιομέτρων. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς πραγματικότητας καὶ τῆς χρησιμότητας, αὐτὴ ἡ ἀπασχόληση εἶναι σκέτη τρέλλα. Παρ’ ὅλα αὐτὰ ὁ Πανσέληνος εἶναι πανευτυχὴς πού τὴν κάνει.

Ἡ δουλειὰ πού κάνει ὁ προσφορᾶρης μοναχὸς καὶ τὸ φορτίο πού σηκώνει μὲ τὴ θέλησή του ὁ Πανσέληνος ἔχουν μιὰ σημασία πού πηγαίνει πολὺ πέρα ἀπ’ τὸ χρήσιμο. Ἡ κάθε χειρονομία του προσφορᾶρη πού σκύβει χιλιάδες φορές γιὰ νὰ μαζέψει τὰ παρατημένα καὶ ποδοπατημένα στάχυα στοὺς δρόμους καὶ στὰ χωράφια, ἐναρμονίζεται μὲ τὶς κινήσεις τοῦ οὐρανοῦ, τῆς γῆς καὶ τοῦ κόσμου ὁλόκληρου. Πρόκειται γιὰ χειρονομίες λειτουργικῆς. Καὶ ἡ λειτουργικὴ χειρονομία εἶναι ἡ ὑπέρτατη πράξη τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης. Μὲ τὴ λειτουργικὴ πράξη ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐκπληρώνει ἀπλῶς ἕνα χρησιμοσκοπὸ, δὲν ἐργάζεται ἀπομονωμένος ἢ σὲ κλειστὲς ὁμάδες ἀλλὰ ἐνσωματώνει ὅλη του τὴ ζωὴ καὶ τὶς κινήσεις του μὲ τὴν ζωὴ καὶ τὶς κινήσεις τοῦ σύμπαντος.

— Εἶναι μακριὰ ἀκόμα τὸ μοναστήρι σας; ρωτᾷ ὁ Πανσέληνος.

—“Ὅχι πολὺ μακριά.”Ὅσο νὰ πεῖς δέκα φορές τὸ σύμβολο τῆς Πίστεως καὶ φτάσαμε, ἀπαντᾷ ὁ προσφορᾶρης.

— Με τὶς προσευχὲς μετῶτε τὶς ἀποστάσεις;

Προσπαθεῖ νὰ ὑπολογίσει τὰ χιλιόμετρα πού ἀντιστοιχοῦν στὰ δέκα Πιστεύω.

—“Ὅχι μονάχα τὶς ἀποστάσεις, ἀλλὰ καὶ τὸν χρόνο μετῶμε μὲ τὶς προσευχὲς.”Ὅλη μας τὴ ζωὴ τὴν κάνουμε προσευχή... Προσευχόμαστε μέρα καὶ νύχτα. Δὲν ἀφήνουμε ποτὲ τὴν προσευχὴ νὰ σβήσει στὸ κονάκι μας. Γιὰ νὰ μένει καὶ τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ ἀδιάκοπα ἀνοιχτὸ πάνω μας. Στὸ ἱερὸ μοναστήρι μας, δὲν ἔχει διακοπῆ ποτὲ ἡ προσευχή, οὔτε γιὰ μιὰ στιγμούλα, ἐδῶ καὶ αἰῶνες. Προσευχόμαστε μέρα καὶ νύχτα. Εἴμαστε σὲ τούτη τὴ γῆ οἱ φύλακες τῆς μέρας καὶ τῆς νύχτας. Χάρη στὶς προσευχὲς τῶν ἀνθρώπων μένει ὁ Θεὸς

παρὼν πάνω στὴ γῆ. Καὶ προσευχόμεστε γιὰ ὅλους ὅσοι δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ προσευχηθοῦν, γιὰ κείνους ποὺ δὲν μποροῦν, γιὰ κείνους ποὺ δὲν θέλουν... Αὐτὸ εἶναι τὸ καθῆκον μας. Καὶ ἡ δόξα μας. Χάρη στὴν ἀδιάλειπτη προσευχὴ δὲν χάνεται ποτέ τὸ πνεῦμα ἀπὸ τὴ γῆ.

Ὁ Παντελεήμων, ὁ καλόγερος ὁ προσφοράρης εἶναι χαρούμενος. Τὸ ὄνομά του τοῦ πηγαίνει θαυμάσια. Εἶναι ἓνα ὄνομα ποὺ ταιριάζει μὲ τὶς πράξεις του, μὲ τὴν ζωὴ του καὶ μὲ τὰ λόγια του.

Ὁ Πανσέλνος δὲν καταλαβαίνει πολὺ καλὰ τὸ νόημα τῶν λόγων τοῦ καλόγερου. Ἀκούγοντας τὶς λέξεις «φύλακες τῆς μέρας καὶ τῆς νύχτας» ποὺ προσεύχονται γιὰ νὰ μὴν σβήσουν τὰ φῶτα τοῦ Πνεύματος, ὁ Πανσέλνος σκέφτεται κυρίως τοὺς νυκτοφύλακες τῶν τραπεζῶν ποὺ φυλάνε -τὴν ὥρα ποὺ οἱ ἄλλοι κοιμοῦνται- τοὺς θησαυροὺς τῶν χρηματοκιβωτίων, τοὺς ὑλικούς θησαυρούς... Οἱ καλόγεροι φυλάνε τὴ φλόγα τοῦ Πνεύματος.

5. Τὸ ζωντανὸ νερὸ

Τὸ νερὸ καὶ ἡ σημασία του

Εἶναι πρόσφατη σχετικά ἡ εἶδηση ποὺ ἔγραψαν οἱ ἐφημερίδες γιὰ τὴ μὴ προσέλευση στὶς κάλπες τῶν ἐκλογῶν τῆς 8ης Ἀπριλίου ὅλων τῶν κατοίκων ἐνὸς χωριοῦ τοῦ νομοῦ Ἡμαθίας, σὲ ἔνδειξη διαμαρτυρίας, γιατί δὲν εἶχε ληφθεῖ κανένα μέτρο ἀπὸ τοὺς ὑπευθύνους στὶς καταγγελίες τους, «ὅτι κάτοικοι τοῦ γειτονικοῦ χωριοῦ ἔχουν τοποθετήσει διακλάδωση στοὺς ἀγωγοὺς ὑδρεύσεως καὶ ἀφαιροῦν ποσότητα ὕδατος μὲ ἀποτέλεσμα τὴ δημιουργία πολλῶν προβλημάτων, τόσο στὴν ὕδρευση τῶν οἰκιῶν τους ὅσο καὶ στὴν ἄρδευση τῶν ἀγρῶν τους».

Τέτοιοι τύπου διαμάχες καὶ ἔριδες δημιουργοῦνται μεταξὺ κρατῶν μὲ παραδείγματα πολὺ κοντινά μας στὴν Βόρεια Ἑλλάδα. Παλαιότερα μάλιστα εἶχε ἀποδειχθεῖ ἄριστο μέσο ἐκπορθήσεως πόλεων ἢ στέρψη ὄχι μόνο τῆς τροφοδοσίας ἀλλὰ κυρίως τῆς ὑδρεύσεως. Ἀνατριχιαστικά ἀκόμα ἠκοῦν στὰ αὐτιά μας πληροφορίες γιὰ δηλητηρίαση τοῦ συστήματος ὑδρεύσεως σὲ συγκεκριμένες περιοχὲς βαλκανικῶν χωρῶν πρὸς ἐξαναγκασμό τους γιὰ ὑποχωρήσεις στὴ διεκδίκηση δικαιωμάτων γιὰ ἐλευθερία. Ἄν καὶ ὄχι πάντα ἐκδικητικά καὶ ἠθελημένα, ἡ μόλυνση θαλασσῶν καὶ ποταμῶν ἀποτελεῖ ἐπιθετικὴ πράξη καὶ ἔγκλημα ἐναντίον τῆς ζωῆς.

Γιατί, ἂς μὴ ξεχνᾶμε: «τὸ νερὸ εἶναι ζωὴ». Κι ὅλοι μας στεκόμαστε μὲ δέος στὸν πραγματικὸ κίνδυνο μιᾶς λειψυδρίας καὶ ξηρασίας ποὺ ὀφείλεται στὶς ἐλάχιστες βροχοπτώσεις τῶν τελευταίων μηνῶν. Μὲ ἀγωνία, τώρα ποὺ ξεφύγαμε ἀπὸ τὸ ἄγχος τῶν ἐκλογῶν, παρακολουθοῦμε τὸ τέλος τῶν δελτίων εἰδήσεων ποὺ ἀφορᾷ στὴν πρόγνωση τοῦ καιροῦ. Δὲν βρίσκουμε οὔτε μαργαρίτα γιὰ νὰ παίξουμε παραλλαγμένο τὸ γνωστὸ παιχνίδι: «θὰ βρέξει, δὲν θὰ βρέξει;». Γνωρίζουμε πολὺ καλὰ τί μπορεῖ νὰ σημαίνει ἡ ἀνομβρία γιὰ μιὰ

περιοχή, για μιὰ χώρα, για μιὰ ἥπειρο. Τὸ φάσμα τῆς Ἀφρικῆς, στέκεται «πρὸ τῶν πυλῶν». Δὲν διψοῦν μόνον οἱ ἄνθρωποι, διψοῦν ἡ γῆ, καὶ τὰ ζωντανά.

Ἵδρογόνο δύο ὀξυγόνο (H₂O)

Μιὰ βρύση, ἓνα ποτήρι: δὲν χρειάζεται τίποτε περισσότερο για νὰ ἐξαλείψει τὴ δίψα μας. Δὲν περνάει οὔτε μιὰ μέρα πού νὰ μὴ χρησιμοποιήσουμε τὸ νερό. Πηγὴ ζωῆς καὶ ἀνανεώσεως μᾶς ζωογονεῖ καθημερινά. Τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα του ὀφείλουν τὴ ζωὴ. τὸ νερό, εἶναι ζωὴ, ὅπως ἀναφέραμε.

Τὸ νερό εἶναι ἐπίσης κίνηση. Ἄλλοτε σιγανή, ἄλλοτε γρήγορη, διασχίζει τὸ τοπίο μας, τὶς περισσότερες φορές χωρὶς νὰ γίνεται ἀντιληπτό. Ἐν τούτοις ἡ δύναμή του εἶναι τέτοια πού μερικὲς φορές καταστρέφει τὰ πάντα σὸ πέρασμά του. Στὴ φύση τὸ νερό ἀκολουθεῖ ἓνα κύκλο. Βρίσκεται παντοῦ: στοὺς ὠκεανούς, τὶς θάλασσες, τὶς λίμνες, τὶς δεξαμενές, τοὺς ποταμούς, τὰ ρυάκια, πάνω στὴ γῆ καὶ κάτω ἀπὸ τὴ γῆ ὑπὸ τὴ μορφή πάγου, ὑπόγειων στρωμάτων, ἢ καὶ ἀτμοῦ στὴν ἀτμόσφαιρα.

Ἡ γῆ μας ἀριθμεῖ περίπου ἐνάμισιο τρισεκατομμύριο κυβικὰ μέτρα ὕδατος, πού καλύπτουν πάνω ἀπὸ τὰ τρία τέταρτα τῆς ἐπιφάνειας τῆς γῆς. Δὲν εἶναι λοιπὸν καθόλου περίεργο νὰ χαρακτηρίζουν τὴ γῆ ὡς τὸν «γαλάζιο πλανήτη». Προφανῶς ὑπάρχει περισσότερο νερό ἀπ' ὅ,τι χρειάζεται. Δυστυχῶς, τὸ 97 στὰ ἑκατὸ αὐτοῦ τοῦ ὕδατος εἶναι ἀλμυρό, ἔτσι δὲν ἀπομένει παρὰ μόνο 3 στὰ ἑκατὸ γλυκὸ νερό. Τρία στὰ ἑκατό, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἀφαιρέσουμε τὸ νερό πού ἔχει παγεῖ ὑπὸ τὴ μορφή πάγου καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ νερό πού περιέχεται στὴν ἀτμόσφαιρα. Μόνο ἓνα μικρὸ ποσοστὸ τῶν 0,6 στὰ ἑκατὸ αὐτοῦ τοῦ γλυκοῦ νεροῦ προορίζεται πραγματικὰ για τὴν κατανάλωση. Αὐτὸ βρίσκεται στὰ ὑπόγεια στρώματα ἢ στοὺς ποταμούς καὶ τὶς λίμνες. Ἐνα, δηλαδή, ἐλάχιστο ποσοστὸ πού μᾶς ὑποχρεώνει νὰ εἴμαστε φειδωλοὶ ὡς πρὸς τὴν κοινὴ μας περιουσία. Ἐν εἶδει συνθήματος, θὰ μπορούσαμε νὰ προτάξουμε τὸ μήνυμα: «τὸ πόσιμο νερό, πηγὴ κάθε ζωῆς»¹.

1. Τὰ στοιχεῖα πού ἀναφέρονται στὰ ἀποθέματα νεροῦ στὸν πλανήτη μας ἐλήφθησαν ἀπὸ τὸ ὑπ' ἀριθ. 6) 1990 φυλλάδιο τῶν Βελγικῶν Ταχυδρομείων πού κυκλοφορήθηκε μὲ ἀφορμὴ γραμματόσημο ἀφιερωμένο στὴν «Βελγικὴ Ἑταιρεία Ὑδάτων». Ἡ φωτογραφία πού κοσμεῖ τὸ ἄρθρο μας προέρχεται ἀπὸ τὸ ἴδιο φυλλάδιο. Τὸ σκίτσο μὲ τὸν Ἰησοῦ καὶ τὴ Σαμαρείτιδα βρίσκεται στὴ σ. 223 τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἔκδοση τῆς Βιβλικῆς Ἑταιρείας, Ὅχι μονάχα μὲ ψωμί..., Ἀθῆναι 1975.

Βαθιά ανθρώπινη ανάγκη

Νὰ θυμηθοῦμε μόνο μὲ πόση λαχτάρα ζητοῦσε ὁ πλούσιος ὅταν βρισκόταν πιὰ στὸν ἄδιν ἀπὸ τὸν Ἀβραὰμ νὰ τὸν ἐλεήσει στέλνοντας τὸν φτωχὸ Λάζαρο «νὰ βουτήξει τὴν ἄκρη τοῦ δακτύλου του σὲ νερὸ καὶ νὰ δροσίσει τὴ γλῶσσα του, γιατί ὑπέφερε μέσα σ' αὐτὴ τὴ φλόγα» (Λουκᾶ 16, 24).

Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ταυτίζεται μὲ τοὺς διψασμένους καὶ ἀνταμείβει ἀνάλογα ὄσους τὸν ξεδίψασαν στὸ πρόσωπο ἐκείνων (Ματθαίου 25, 34-35) ἢ ξεδίψασαν τοὺς μαθητὲς δίνοντάς τους ἓνα ποτήρι νερὸ στὸ ὄνομά Του (πρβλ. Μάρκου 9, 41).

Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἔνιωσε αὐτὴ τὴ βαθιὰ ἀνθρώπινη ἀνάγκη καὶ πάνω στὸ Σταυρὸ καὶ εἶπε «διψῶ» (Ἰωάννου 19, 28· πρβλ. τὸν Ψαλμὸ 21, 16 «ἡ γλῶσσα μου κεκόλληται τῶν λάρυγγί μου»), ἀλλὰ καὶ ὅταν «κεκοπιακῶς ἐκ τῆς ὁδοπορίας», κάθισε κοντὰ στὸ πηγάδι τοῦ Ἰακώβ καὶ ἤτησε ἀπὸ τὴ Σαμαρείτιδα νὰ τοῦ δώσει νὰ πιεῖ νερό: «δὸς μοὶ πιεῖν» (Ἰωάν. 4, 7).

Μετὰ ἀπὸ αὐτὴ τὴν παράκληση ἀκολούθησε ὁ περίφημος ἐκεῖνος διά-

«Δὸς μοὶ πιεῖν».

λογος τοῦ Ἰησοῦ μὲ τὴ γυναῖκα ποὺ διαβάζουμε στὸ εὐαγγελικὸ ἀνάγνωσμα τῆς Κυριακῆς τῆς Σαμαρείτιδος (Ἰωάννου 4, 5-42). Βέβαια οἱ ὄροι ἀντιστρέφονται σύντομα. Αὐτὸς ποὺ δὲν εἶχε ἄντλημα καὶ στεκόταν μπρὸς σὲ βαθὺ πηγάδι θὰ ἦταν ὁ χορηγὸς ὕδατος ποὺ ὅποιος τὸ ἔπινε δὲν θὰ διψοῦσε ποτὲ πιὰ (4, 14). Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀργότερα, τὴν τελευταία ἡμέρα τῆς ἑορτῆς τῆς σκηνοπηγίας, φώναξε δυνατὰ: «ἐὰν τις διψᾷ, ἐρχέ-

σθω πρὸς μὲ καὶ πινέτω» (Ἰωάννου 7, 37· πρβλ. Ἀποκάλυψη 21, 6 καὶ 22, 17).

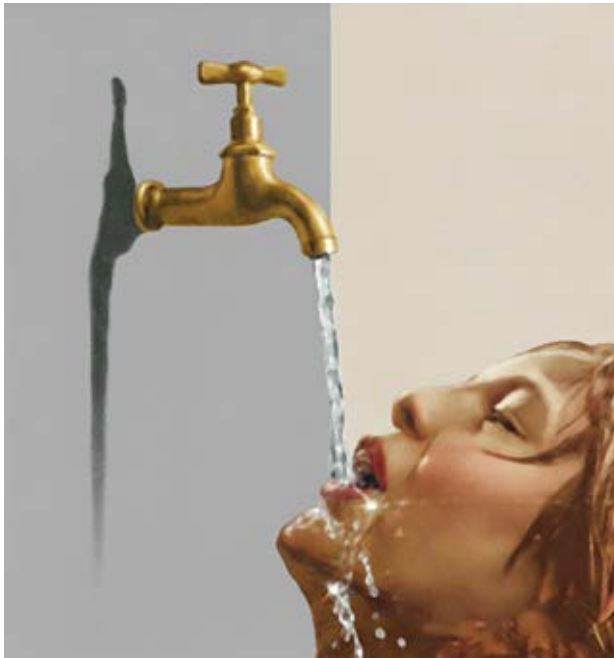
Ἀπόπνοχος τῆς πορείας στὴν ἔρημο ἡ ἑορτὴ τῆς σκηνοπηγίας θύμιζε τὴν ἔλλειψη νεροῦ ποὺ εἶχε αισθανθεῖ τότε ὁ λαὸς καὶ τὴ βαθιὰ δίψα ποὺ ἀπέρρεε. Γι' αὐτὸ ὁ Ἰησοῦς «ἔκραξε» γιὰ ν' ἀκουστεῖ, καὶ τότε, καὶ τώρα στὴν ἐρημικὰ τῶν πόλεων: «ὁ διψῶν ἐρχέσθω» (Ἀποκάλυψη 22, 17).

Δίψα γιὰ ζωὴ

Ὁ Ἰησοῦς, ὅμως δὲν καλύπτει μόνο τὴ δίψα μας γιὰ νερό, καλύπτει τὴ βαθιὰ μας πείνα καὶ δίψα γιὰ ζωὴ καὶ δικαιοσύνη, θεραπεύει κάθε μας ἀνάγκη.

Ἄς θυμηθοῦμε μόνο πόσο ἐκφραστικὰ διατυπώνει αὐτὴ τὴν ἀλήθεια ἓνας σύγχρονος Γέροντας ὁ Γέρων Ἰωσήφ:

«Δὲν γνωρίζεις ὅτι ὁ Ἰησοῦς γίνεται ἐνὶ ἐκάστῳ θεραπεία πάσης ἀνάγκης; Ἦγουν τροφή των πεινῶντι, τῶν διχῶντι ὕδωρ, ὑγεία τῶ ἀσθενεῖ, ἐνδυμασία των γυμνητεύοντι, φωνὴ εἰς τοὺς ψάλλοντας, τῶ εὐχομένῳ πληροφορία καὶ τοῖς πᾶσι τὰ πάντα εἰς σωτηρίαν;»².

«Πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν· ὅς δ' ἂν πῖνῃ ἐκ τοῦ ὕδατος οὐ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλὰ τὸ ὕδωρ ὁ δώσω αὐτῷ γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον». «Κύριε, δός μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ, ἵνα μὴ διψῶ μηδὲ ἔρχωμαι ἐνθάδε ἀντλεῖν» (Ἰωάννου 4, 13-15).

2. Γέροντος Ἰωσήφ, Ἐκφρασις μοναχικῆς ἐμπειρίας, Ἅγιον Ὄρος, Ἔκδ. Ι. Μονῆς Φιλοθέου, 21981, σ. 167.

6. Ένας είναι ο κόσμος μας

Γιὰ νὰ σωθεῖ ἡ Γῆ

Ένα δέντρο. Ό κορμός ύψώνεται ὅσο γίνεται εὐθυτενής καὶ στὸ φύλλωμά του σχηματίζεται σὰν μαγικὴ εἰκόνα, ἀρκεῖ νὰ προσέξεις τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα, «αὐτὸς ὁ παράδοξα ὁμορφος κόσμος ποὺ μᾶς μάγεψε» καθὼς λέει κι ὁ ποιητής¹. Ἡ γῆ μας (ἡ ὑδρόγειος) ὑψώνεται σὰν σὲ κυκλικὴ ὀθόνη πάνω στὸν στῦλο τοῦ κορμοῦ της, «στυλίτις», μήπως μπορέσει ἔτσι καὶ σωθεῖ.

Τὸ «Δέντρο τῆς Ζωῆς» πάντως τὸ ὁποῖο ὑπαινισσόμαστε θὰ ὑψωθεῖ σὰν σύμβολο τῆς μαζικῆς κινητοποίησης γιὰ «νὰ σωθεῖ ἡ Γῆ», ποὺ ἔχει προγραμματιστεῖ σὲ ὅλες τὶς εὐρωπαϊκὲς μεγαλουπόλεις γιὰ τὶς 30 Μαΐου 1992. Εἶναι μέρος μιᾶς καμπάνιας μὲ τὴν ὀνομασίᾳ «Ένας εἶναι ὁ κόσμος μας».

Ἡ πρωτοβουλία ἀνήκει στὸ Εὐρωπαϊκὸ Κέντρο γιὰ Παγκόσμια Ἀλληλεξάρτηση καὶ Ἀλληλεγγύη Borra - Νότου τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης σὲ συνεργασία μὲ τὰ Κρατικὰ Μέσα Μαζικῆς Ἐνημέρωσης τῶν Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν καὶ τὶς εὐρωπαϊκὲς

Μὴ Κυβερνητικὲς Ὁργανώσεις γιὰ τὴν Ἀνάπτυξη (Μ.Κ.Ο.Α.).

Ἡ πιὸ πάνω καμπάνια ἔχει ὡς σκοπὸ τὴν ἐνημέρωση τοῦ κάθε Εὐρωπαίου

1. Βλ. Νικηφόρου Βρεττάκου, *Συνάντηση μὲ τὴ θάλασσα* (Ποιήματα), Ἀθήνα Φύλλα, 1991, τὸ ποίημα ποὺ ἔχει τίτλο «Ἴσως εἶναι...», σ. 22.

πολίτη για τούς κινδύνους που διατρέχει ή Γῆ μας και να άσκηθεῖ πίεση από παντοῦ στους άρχηγούς τῶν 176 κρατῶν που θα συναντηθοῦν στο Ρίο ντέ Τζανέιρο στη Διεθνή Σύσκεψη τῶν Ἐνωμένων Ἐθνῶν για τὸ Περιβάλλον και τὴν Ἀνάπτυξη, από 3 ἕως 13 Ἰουνίου 1992.

Ἀνάπτυξη και περιβάλλον

Πολὺς λόγος γίνεται τις τελευταῖες δεκαετίες για ἀνάπτυξη. Μὲ ἀφετηρία τώρα τὸ οὐσιαστικὸ χαρακτηρίζονται πλέον οἱ χῶρες τῆς ὑψηλῆς εἴτε ὡς ὑπανάπτυκτες εἴτε ὡς ὑπὸ ἀνάπτυξη ἢ ἀναπτυσσόμενες εἴτε ὡς ἀναπτυγμένες χῶρες. Στὴ βάση αὐτῶν τῶν χαρακτηρισμῶν κρύβεται ἀσφαλῶς ἕνα αἰσιόδοξο βιολογικὸ μοντέλο για δυνάμεις που ὑπάρχουν και που πρέπει να φανερωθοῦν ἀναπτυσσόμενες. Στὸ ξεδίπλωμά τους αὐτὸ πρέπει να βροῦν οἱ δυνάμεις αὐτὲς βοήθεια και ὑποστήριξη ἀλλιῶς θα ἀνασταλοῦν και ἡ ἀνάπτυξη θα ἀνακοπεῖ.

Τί ἐπιδιώκουμε ὁμως, μιὰ ἀνάπτυξη πάση θυσία ἢ μιὰ ἀνάπτυξη που θα λαμβάνει ὑπόψη και πολλοὺς ἄλλους παράγοντες οὔτως ὥστε ἡ ἀνάπτυξη να εἶναι «ἀνάπτυξη διαρκείας», μακροπρόθεσμη κι ὄχι κοντόφθαλμη που θα βραχυκυκλώνει τὰ πάντα; Μιὰ τέτοια ἀνάπτυξη διαρκείας ὀφείλει ἀσφαλῶς να θεωρεῖ τὴ διασφάλιση τοῦ περιβάλλοντος ὡς οὐσιαστικὸ της παράγοντα.

Γνωρίζουμε ὅλοι πόσο μέχρι τώρα ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων παραθεωρήθηκε ἀπὸ κυβερνήσεις και ἰδιῶτες, βιομηχανίες, βιοτεχνίες και ἀναπτυξιακὰ προγράμματα τὸ περιβάλλον.

Αὐτὸ βέβαια δὲν σημαίνει ὅτι δὲν ἔχουν γίνει φιλότιμες προσπάθειες κι ὅτι ἀπέλιπε κάθε φροντίδα και μέριμνα για τὸ περιβάλλον. Ἰδιῶτες, σύλλογοι, ὀργανώσεις, ὀργανισμοί, διεθνεῖς και τοπικοί, κυβερνήσεις, συνασπισμοί, διεθνεῖς και τοπικοί, κυβερνήσεις, συνασπισμοί, Ἐκκλησίες ἐπιδεικνύουν ζωηρὸ ἐνδιαφέρον, που προσανατολισμένο πρὸς τὸ περιβάλλον, συνιστᾶ αὐτὸ που θα χαρακτηρίζαμε ὡς «οἰκολογικὴ σταθερά». Για να ἐγκριθεῖ κάποιον ἀναπτυξιακὸ πρόγραμμα θα πρέπει να ἐρευνηθεῖ πρῶτα ἡ συμβατότητα του ε τὴ σωτηρία τοῦ περιβάλλοντος.

Σ' αὐτὸ, εἶναι ἀλήθεια, ὅτι σκοπεύει και ἡ Διεθνή Σύσκεψη τῶν Ἐνωμένων Ἐθνῶν για τὸ Περιβάλλον και τὴν Ἀνάπτυξη ἀπὸ τὴν ὁποία πολλὰ ἐλπίζουν και οἱ εὐρωπαϊκὲς Μὴ Κυβερνητικὲς Ὄργανώσεις για τὴν Ἀνάπτυξη (τοῦ Βορῶ). Τὴ φετινὴ τους, μάλιστα, 18η Γενικὴ Συνέλευση, 7 ἕως 9 Ἀπριλίου στῆς Βρυξέλλες, τὴν ἀφιέρωσαν στὴν ἀνάπτυξη διαρκείας, που ἐμποδίζεται ὁποσδήποτε ἀπὸ τὴν οἰκολογικὴ κρίση και ἀποφάσισαν να ἐκ-

δηλώσουν την αλληλεγγύη τους με τις υπό ανάπτυξη χώρες του Τρίτου Κόσμου (του Νότου), συμμετέχοντας ενεργά στη Σύσκεψη του Ρίο, τονίζοντας ιδιαίτερα την περιβαλλοντική διάσταση της ανάπτυξης και επιμένοντας στην εξασφάλιση ενεργειών ώστε να συνεχισθούν και να εφαρμοστούν οι αποφάσεις της Συσκέψεως.

Οί Μ.Κ.Ο.Α. του Βορρά θεωρούν ως θεμελιώδη ρόλο τους την εκπαίδευση της κοινής γνώμης μέσω της «εκπαίδευσης για την ανάπτυξη» τονίζοντας τη σφαιρική διάσταση των προβλημάτων αναπτύξεως στο Νότο και τις ευθύνες των λαών του Βορρά.

“Ενας παιδαγωγικός «φάκελλος»

Προπαρασκευαστική για τη Σύσκεψη αλλά και πολύ χρήσιμη για μετὰ ενέργεια είναι η επεξεργασία από τις ελληνικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις για την Ανάπτυξη² ενός φακέλλου, στις σελίδες του οποίου δίνονται όρισμένες πληροφορίες και γίνονται προτάσεις για διάφορες ημερήσιες ή και μεγαλύτερης διάρκειας δραστηριότητες, στις οποίες μπορούν να πάρουν μέρος πολίτες κάθε ηλικίας, αρχίζοντας από τα παιδιά και φτάνοντας στον παππού και τη γιαγιά.

Ο φάκελλος θα σταλεῖ σὲ σχολεῖα, κέντρα νεότητας, στὸ Σῶμα Ὁδηγῶν καὶ Προσκόπων, στὰ μέλη τῆς Χ.Α.Ν. καὶ τῆς Χ.Ε.Ν., σὲ ἄλλες ἐνδιαφερόμενες Ὄργανώσεις. Ἰδιαίτερη μέριμνα ἐλήφθη ἐπίσης γιὰ νὰ σταλεῖ στὴν Ἱερὰ Σύνοδο καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ραδιοφωνικοὺς σταθμοὺς.

Ὁ φάκελλος περιέχει πολλὲς ἐξυπνες ιδέες γιὰ ἐφαρμογὴ καθὼς καὶ μεθόδους γιὰ νὰ γεννήσουν ιδέες ἢ νὰ ἐδραιώσουν γνώσεις (μέθοδος καταγισμοῦ ιδεῶν ἢ «ὁ ἴστος τῆς ἀράχνης» - μέθοδος Bloom). Ἐχει ἐκτυπωθεῖ μὲ πολλὴ ἐπιμέλεια, ἔχει κομψὴ ἐμφάνιση καὶ σὲ προδιαθέτει νὰ τὸν χρησιμοποιήσεις. Ἐπιγράφεται: “Ενας εἶναι ὁ κόσμος μας. Ὡς ὑπότιτλο ἔχει 30 Μαΐου: Μία μέρα ἀφιερωμένη στὴ σωτηρία τῆς γῆς καὶ στὸ μέσον εἶναι τοποθετημένο τὸ σκίτσο ποὺ ἀναφέραμε στὴν ἀρχὴ τοῦ ἄρθρου μας: τὸ δέντρο τῆς ζωῆς.

2. Τὴν Ὀμάδα τῶν ἐλληνικῶν Μ.Κ.Ο.Α. ἀποτελοῦν μὲ ἀλφαβητικὴ σειρὰ τὸ Διορθόδοξο Κέντρο «Πορευθέντες»· ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπιτροπὴ Διεθνoῦς Δημοκρατικῆς Ἀλληλεγγύης (Ε.Ε.Δ.Δ.Α.)· τὸ Ἑλληνικὸ Ἴνστιτοῦτο Ἀλληλεγγύης καὶ Συνεργασίας (ΕΛ.ΙΝ.Α.Σ.)· ὁ Ἴδρυμα Κοινωνικῆς Ἐργασίας (Ι.Κ.Ε.)· τὸ Κέντρο Γυναικῶν Ὑπαίθρου (ΚΕ.Γ.Υ.)· τὸ Κέντρο Ἐρευνῶν γιὰ τὶς Γυναῖκες τῆς Μεσογείου (Κ.Ε.Γ.ΜΕ.)· ἡ Ὁρθόδοξος Ἀκαδημία Κρήτης· τὸ Σῶμα Ἑλληνίδων Ὁδηγῶν (Σ.Ε.Ο.)· τὸ Σῶσε τὰ Παιδιά· ἡ Χριστιανικὴ Ἀδελφότης Νέων (Χ.Α.Ν.)· ἡ Χριστιανικὴ Ἐνωση Νεανίδων (Χ.Ε.Ν.).

Στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ καλύμματος ὑπάρχουν, κατάλληλα προβαλλόμενα, διάφορα μηνύματα, ὅπως: Μία εἶναι ἡ γῆ μας... γι' αὐτὸ βοήθα καὶ σὺ νὰ σωθεῖ «Τὸ Δέντρο τῆς Ζωῆς». Ἐσὺ τί μπορεῖς νὰ κάνεις; Πῶς θὰ βοηθήσεις νὰ σωθεῖ αὐτὴ ἡ Γῆ ποὺ ἀνήκει σὲ ὅλους, τόσο στὸ Βορρᾶ ὅσο καὶ στὸ Νότο; Ἐσὺ, τί μπορεῖς νὰ κάνεις γιὰ νὰ σώσεις «Τὸ Δέντρο τῆς Ζωῆς»; Γιὰ νὰ σωθεῖ τὸ Δέντρο τῆς Ζωῆς, χρειάζεται καὶ ἡ δική σου φωνή.

Τὸ ἴδιο ὥραϊα ἐκτυπωμένο εἶναι καὶ τὸ ὀπισθόφυλλο μὲ ἐξίσου ἐνδιαφέροντα μηνύματα: Σκέψου ὅλη τὴ Γῆ, ὅμως δούλεψε στὸν τόπο σου. Ὑπόσχομαι νὰ βοηθήσω τὴ Γῆ καὶ τοὺς ἀνθρώπους της νὰ ζήσουν. Ὁ ἥλιος μᾶς στέλνει ἐνέργεια ἃς τὴ χρησιμοποιήσουμε. Ἄνθρωπε τοῦ Νότου, ζοῦμε στὸν ἴδιο πλανήτη. Τὸ πρόβλημά σου εἶναι καὶ δικό μου. Τεχνολόγοι τοῦ Κόσμου, μὴν ἀφήσετε τὴν ξινὴ βροχὴ νὰ σκοτώσει τὰ δέντρα μας.

Ὁ φάκελλος περιλαμβάνει ἓνα πράσινο φύλλο πάνω στὸ ὁποῖο ὁ κάθε συμμετέχων παροτρύνεται νὰ γράψει μιὰ εὐχή, μιὰ ὑπόσχεση ἢ ἓνα παράπονο: «ὅμως πάντα μὲ ἀγάπη γιὰ τὸ Σπίτι σου ποὺ εἶναι ὁ Πλανήτης σου». Ἀποδέκτης τοῦ φύλλου εἶναι «Τὸ Δέντρο τῆς Ζωῆς»³. Ἐνα μεγάλο πόστερ μὲ τὸ σκίτσο τοῦ δέντρου καὶ διάφορες λεπτομέρειες ὀλοκληρώνει τὸν φάκελλο.

Ἵνέρ της τοῦ κόσμου ζωῆς

Θὰ ἦταν εὐχῆς ἔργο καὶ οἱ ἐφημέριοί μας -ἀλλὰ καὶ οἱ θεολόγοι καθηγητές- νὰ ἀναζητήσουν τὸν φάκελλο αὐτὸ ὥστε, ἔστω καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων, νὰ τὸν χρησιμοποιήσουν στὸ εὐρύτερο ἐνοριακό τους ἔργο καὶ στὶς τάξεις τους. Εἶναι καιρὸς ἡ Ἐκκλησία μας νὰ θέσει σὲ ἐφαρμογὴ τις θεμελιωμένες θεολογικὰ ἀπόψεις της γιὰ μιὰ θεολογικὴ οἰκολογία, ἡ ὁποία εἶναι καὶ ἡ μόνη ποὺ μπορεῖ νὰ ἐμπνεύσει ὀρθόδοξα τὸν ἐπαναπροσανατολισμὸ τοῦ οἰκολο-

3. Στὴ διεύθυνση Σῶμα Ἑλληνίδων Ὀδηγῶν, Ξενοφῶντος 10, 105 57 Ἀθήνα, μὲ τὴν ἐνδειξη τὸ Δέντρο τῆς Ζωῆς, μποροῦν νὰ ἀναζητηθοῦν οἱ «παιδαγωγικοὶ» φάκελλοι στοὺς ὁποίους ἀναφερόμαστε.

γικού κινήματος για τὴ «σωτηρία τῆς γῆς» καὶ τὴν ἀνακάλυψη τοῦ «δέντρου τῆς ζωῆς»⁴. Συχνὰ διαπιστώνουμε, ὅτι «θεολογικὲς» ἔννοιες κατακλύζουν ὅλα τὰ κείμενα ποὺ προσκαλοῦν σὲ στράτευση γιὰ νὰ σωθεῖ ἡ γῆ μας. Ἄς μπορέσουμε, ἔστω καὶ τώρα, πρὸς ὄφελος ὄλων, νὰ ἐρμηνεύσουμε ὀρθὰ τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν «ἔχοντας βρεῖ τὸ ἀληθινὸ κέντρο καὶ τὸ ἀληθινὸ νόημα τῆς κοσμικῆς περιστροφῆς»⁵.

4. Ξεφεύγει ἀσφαλῶς ἀπὸ τὰ πλαίσια τοῦ παρόντος ἀρθροῦ ἡ παράθεση τῆς σχετικῆς μὲ τὸ θέμα βιβλιο-ἀρθρογραφίας. Ἦδη ἔχουν γραφεῖ ἀρκετὰ σημαντικὰ κείμενα τὴν τελευταία εἰκοσαετία στὴν Ἑλλάδα πάνω στὴ σχέση Θεολογίας καὶ Οἰκολογίας. Τὸ Οἰκουμενικὸ μάλιστα Πατριαρχεῖο, μὲ ἐμπνευσμένο μήνυμα τοῦ μακαριστοῦ Πατριάρχου Δημητρίου τοῦ Α', ἔχει καθιερώσει ἀπὸ τὸ 1989 τὴν 1η Σεπτεμβρίου ὡς «Ἡμέρα Περιβάλλοντος».

5. Κλείνω τὸ ἄρθρο μου μὲ τὴν ωραία ἀποστροφή μὲ τὴν ὁποία κλείνει τὸ βιβλίο του γιὰ τὴν Ἑλλάδα ὁ Χένρυ Μίλλερ. Σ' ἐκεῖνον ἦταν το φῶς τῆς Ἑλλάδας ποὺ τοῦ ἀποκάλυψε τὰ μυστικὰ τοῦ κόσμου. «Δὲν τὸ ἔξερα πὼς ἡ γῆ κλείνει τόσα πολλὰ μέσα τῆς» (*Ὁ Κολοσσός του Μαρουσιου*, Ἀθήνα, Ἔκδ. Κάκτος, 1981, σ. 224). Ἐμεῖς γνωρίζουμε, ὅτι στὴν Κτίση ἀντανακλᾷ ὁ ἄλλος ἥλιος, ὁ Κύριος τῆς Οἰκουμένης, κεντρικὸς ἄξονας κάθε περιστροφῆς...

7. Αὐτὸς ὁ τόπος εἶναι δικός μας

Ἴδου ἢ Ρόδος, ἴδου καὶ τὸ πῆδημα...

Μὲ τὴ φωτιά τῆς Ρόδου ὀλοκληρώθηκε ὁ φετινὸς θλιβερὸς ἀπολογισμὸς τῶν πυρκαγιῶν στὴ χώρα μας. Σὰν οἱ ἐμπρηστὲς νὰ ἔκαναν ἀποδεκτὸ τὸ ἀρχαῖο στοίχημα καὶ δρασκέλισαν μὲ μιᾶς τὴν ἀπόσταση Κέρκυρας - Ρόδου καὶ δὲν ἄφησαν χλωρὸ κλαρὶ στὸ διάβα τους. Οὔτε ὅμως καὶ τὴν ἄλλη διαγώνιο ἄφησαν παραπονεμένη. Μὲ τὴ νοπητὴ γραμμὴ Κυθήρων - Καβάλας σχηματίσθηκε τελικὰ τὸ γράμμα Χ μὲ τὸ ὁποῖο διαγράφουμε συνήθως μιὰ λέξη, ἔνα κείμενο, βάνοντας δίπλα καὶ τὴ μονογραφή μας. Μόνο ποὺ αὐτὴ τὴ φορὰ κινδυνεύουμε νὰ διαγράψουμε καὶ τὴ χώρα μας ἀπὸ τὸ χάρτη. Νὰ μείνει μιὰ χώρα χωρὶς πρόσωπο καὶ νὰ καθεῖ ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. Μιὰ καμμένη γῆ εἶναι μιὰ χαμένη γῆ ποὺ δὲν τὴν ἀναγνωρίζεις πιά ἀπὸ τὴν ὄψη¹.

Ἀναγνωρίζεις ὅμως ἄλλες «ὄψεις» ποὺ μὲ βία καὶ μὲ τὴν κορδέλλα στὸ χέρι μετροῦν τὴ γῆ γιὰ νὰ τὴν ἀξιοποιήσουν... Οἰκιστὲς καὶ Γεωμέτρεις πατοῦν τὸ παμπάλαιο κῶμα. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ τοὺς ἀφήσουμε «νὰ δέσει τὸ κῶμα μὲ τὴ φτέρνα τους» κατὰ πῶς μᾶς διδάσκει ὁ μεγάλος μας ποιητής².

1. Εἶχε γραφεῖ τὸ ἄρθρο μας ὅταν στὴν «Καθημερινή» τῆς 30 Σεπτεμβρίου 1992 σ. 16, δημοσιεύτηκε ἡ γελοιογραφία τοῦ Ἡλία Μακρὴ μὲ προμετωπίδα: Ἴδου ἢ Ρόδος... Ἴδου καὶ τὸ πῆδημα... ποὺ διαζωγραφεῖ τέλεια τὴ «διαγραφή» ἀπὸ τὸ χάρτη τοῦ νησιοῦ. Δὲν ἀρκεῖ βέβαια νὰ περιγράψουμε μὲ τὴν πένα ἢ τὸ πεννάκι τὶς συφορές μας. Πρέπει κάτι νὰ κάνουμε. Γι' αὐτὸ ὅμως τὸ θέμα βλ. στὴ συνέχεια τοῦ ἁρθρου μας. Ἡ φωτογραφία ποὺ κοσμεῖ τὸ ἄρθρο μας προέρχεται ἀπὸ τὴν «Καθημερινή» τῆς 8^{ης} Σεπτεμβρίου τοῦ ἴδιου μῆνα, σ. 1 καὶ παραχωρήθηκε εὐγενῶς ἀπὸ τὴ Διεύθυνση συντάξεως τὴν ὁποία καὶ θερμὰ εὐχαριστοῦμε.

2. Ὀδυσσεά Ἐλύτη, *Τὸ ἄξιόν ἐστί, Τὰ πάθη Ζ'*, Ἀθήνα, «Ἰκαρος»² 1961, σ. 42.

«Καὶ διηγῶντας τα νὰ κλαῖς...».
Ἄπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἡ Ἑλλάδα καίγεται!

Εὐγενεῖ φροντίδι τοῦ Χένρυ Μίλλερ

Αὐτὴ τὴ στιγμὴ μὲ συνεπαίρνει τὸ ὄραμα ἐνὸς «προσκυνητῆ» τῆς Ἑλλάδας ποὺ πενήντα καὶ χρόνια πρὶν τὸ κατέγραψε μὲ τὸ λόγο του γιὰ μας, γιὰ τὸν τόπο μας μὲ βαθειὰ ἐκτίμηση καὶ ἀγάπη, γιατί μᾶς εἶδε μὲ τὴν ψυχὴ στὸ βλέμμα. Ὁραματίστηκε τὴν Ἑλλάδα «ὡς ἐν ἐσόπτρῳ» θὰ ἔλεγα, ὄχι ὅμως ὡς φαινόμενο ἀντικατοπτρισμοῦ... Διέκρινε τὴν ἐρήμωση τῆς χώρας σὰν ἐνέργεια ποὺ προέρχεται ἀπὸ ἐχθρικὴ ἐπιβουλὴ καὶ ἄφηνε τὴν πρωτοβουλία στοὺς Ἕλληνες «νὰ ξαναδώσουν ζωὴ στὴ γῆ». Ποὺ νὰ ἔξερε; Ἀκριβῶς ὅμως, γι' αὐτὸ τὸ λόγο ὁ λόγος τοῦ Χένρυ Μίλλερ παραμένει ἐπίκαιρος σὲ μιὰ Ἑλλάδα ποὺ στὴν εὐρωπαϊκὴ ἐνοποίηση ὀφείλει νὰ παρουσιαστῆ ἐν δυνάμει³.

Ἄς δοῦμε ὅμως ἀπὸ κοντὰ τὸ κείμενο αὐτοῦ τοῦ ξένου ποὺ «οἰκειοποιήθηκε» πρὶν ἀπὸ μᾶς γιὰ μας, στὴν πιὸ καλὴ ἐκδοχὴ τῶν λέξεων αὐτῶν, τὴ «δύναμη» αὐτή.

3. Πρόκειται γιὰ τὸ βιβλίο τοῦ Ὁ Κολοσσός του Μαρουσιού, μτφρ. Α. Αἰδίνη, Ἀθήνα, Ἔκδ. Κάκτος, 1981. Ἡ πρώτη ἐκδοσὴ στὰ ἀγγλικά ἐγίνε τὸ 1941 στὶς Η.Π.Α. Στὰ ἑλληνικά κυκλοφοροῦν καὶ οἱ Πρῶτες ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τοῦ ἴδιου συγγραφέα, σὲ μτφρ. Βασίλη Βασικεχαγιόγλου, ἀπὸ τὶς ἐκδ. «Νεφέλη», Ἀθήνα 1985. Τὸ τελευταῖο αὐτὸ ἔργο εἶχε παρουσιάσει ὁ Βασίλης Γουνελαῆς ἀπὸ τὴν «Καθημερινή» - Βιβλίο στὶς 7 Αὐγούστου 1986, σ. 7.

«Από την απελευθέρωσή τους κι ύστερα οί Έλληνες παλεύουν να ξαναδώσουν ζωή στη γῆ. Ἡ γίδα ἔχει γίνει πιά ἔθνικὸς ἐχθρός. Θὰ τὴν διώξουν μὲ τὸν καιρό, ὅπως ἔγινε μὲ τοὺς Τούρκους. Ἡ γίδα εἶναι τὸ σύμβολο τῆς φτώχειας, τῆς ἀπελπισίας. Δέντρα, περισσότερα δέντρα, αὐτὴ εἶναι ἡ ἀνάγκη. Τὰ δέντρα φέρνουν νερό, χορτονομή, κοπάδια, ἀναπαραγωγή. Τὸ δέντρο φέρνει σκιά, ραχάτι, τραγούδι, φέρνει ποιητές, ζωγράφους, νομομαθείς, ὄραματιστές. Ἡ Ἑλλάδα εἶναι σήμερα, ἂν καὶ γυμνὴ καὶ κοκκαλιάρη σὰ λύκος, ὁ μοναδικὸς παράδεισος στὴν Εὐρώπη. Τὸ τί τόπος θὰ γίνει ὅταν ἀποκατασταθεῖ στὴν πρώτη του δόξα ὑπερβαίνει τὴν φαντασία τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου. Ὅτιδήποτε μπορεῖ νὰ συμβεῖ ὅταν αὐτὸ τὸ ἔστιακὸ σημεῖο πυρωθεῖ μὲ καινούρια ζωὴ. Μιὰ ἀναγεννημένη Ἑλλάδα εἶναι πολὺ πιθανὸ ν' ἀλλάξει ὀλόκληρη τὴν πορεία τῆς Εὐρώπης. Ἡ Ἑλλάδα δὲ χρειάζεται ἀρχαιολόγους - χρειάζεται γεωπόνους. Μιὰ καταπράσινη Ἑλλάδα ἴσως νὰ μποροῦσε νὰ ξαναδώσει στὸν κόσμον πὺ σαπίζει στὶς ρίζες τοῦ τὴν ἐλπίδα» (σ. 49-50).

Ἑλλάδα.

Φωτογραφία Σωκράτη Μαυρομάτη (ἐκδ. Φωτόγραμμα).

Ὁ συγγραφέας εἶναι πεπεισμένος ὅτι κατὰ «κάποιο τρόπο, σὰν ἀπὸ θέληση Ἐκείνου, ἡ Ἑλλάδα παραμένει ὑπὸ τὴν προστασία τοῦ Δημιουργοῦ... μένει

ἀκόμη ἱερὸς τόπος» (σ. 18-19). Μιὰ κίνηση, μιὰ εἰκόνα ποὺ παρατηρεῖ -ἐνὸς ἀνθρώπου ποὺ σκύβει καὶ μαζεύει ἓνα λουλούδι ἀπ' τὸ γυμνὸ χῶμα τῆς Ἀττικῆς- ὀρθώνει ἐμπρὸς του ὀλόκληρο τὸν ἑλληνικὸ κόσμο, τὸν περασμένο καὶ τὸν τωρινὸ καὶ τὸν μελλοντικὸ. Τὸν κάνει νὰ «βλέπει»...

«Βλέπω καὶ πάλι τὰ ὑψώματα ἀπὸ ἀφρᾶτο χῶμα, ποὺ κρύβουν τὰ σώματα δοξασμένων νεκρῶν. Βλέπω τὸ βιολετὶ φῶς ποὺ μέσα του ἀστράφτουν τὰ ἀπότομα βράχια, τὰ ἄγρια χαμόδεντρα, καὶ τὰ ξερὰ ποτάμια, βλέπω τὰ μικροσκοπικὰ νησάκια νὰ πλέουν στὴ θάλασσα, στεφανωμένα μ' ἄσπρους ἀφρούς, βλέπω τοὺς ἀετοὺς νὰ ζυγιάζονται πάνω ἀπ' τὶς ἀπότομες κορυφές πανύψηλων βουνῶν, καὶ ποὺ οἱ σκιές τους κάνουν κηλίδες σκοτεινιᾶς πάνω στο πολύχρωμο χαλὶ τῆς γῆς, βλέπω τὶς σιλουέτες τῶν μοναχικῶν βοσκῶν νὰ περπατοῦν μὲ τὰ κοπάδια τους τα τυλιγμένα στὴν χρυσόσκονη πάνω στὶς γυμνές ράχες τῶν λόφων, ὅπως τὶς παλιές μέρες τῶν θρύλων, βλέπω τὶς γυναῖκες νὰ εἶναι μαζεμένες γύρω στὸ πηγάδι ἀνάμεσα στὶς ἐλιές, τὰ φουστάνια τους, τοὺς τρόπους τους, τὴν κουβέντα τους ποὺ δὲν ἀλλάζουν καὶ κρατοῦν ἴδια ἀπ' τοὺς βιβλικοὺς χρόνους, βλέπω τὴν πατριαρχικὴ ἐμφάνιση τοῦ παπαῦ, τέλειο συνταίριασμα τοῦ ἀρσενικοῦ καὶ τοῦ θηλυκοῦ, μὲ ἡμερο, ντόμπρο, ὅλο ἀξιοπρέπεια παρουσιαστικὸ, βλέπω τὸ γεωμετρικὸ σχέδιο τῆς φύσης μεγαλωμένο ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση σε μιὰ σιωπὴ ποὺ σὲ ξεκουφαίνει.

Ἡ ἑλληνικὴ γῆ ἀνοίγει ἐμπρὸς σου σὰν βιβλίον τῆς Ἀποκάλυψης. Δὲν τό 'ξερα πῶς ἡ γῆ κλείνει τόσα πολλὰ μέσα της. Περπατοῦσα μὲ δεμένα μάτια, μὲ διστακτικὰ, ἀσταθῆ βήματα. Ἦμουν περήφανος καὶ ἀλαζονικὸς, εὐχαριστημένος ποὺ ζοῦσα τὴ λαθεμένη, περιορισμένη ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου τῆς πόλης. Τὸ φῶς τῆς Ἑλλάδας ἀνοίξε τὰ μάτια μου, διαπέρασε τοὺς πόρους μου, ἐπεκτάθηκε σ' ὀλόκληρο τὸ εἶναι μου. Γύρισα πίσω στὸν κόσμο ἔχοντας βρεῖ τὸ ἀληθινὸ κέντρο καὶ τὸ ἀληθινὸ νόημα τῆς κοσμικῆς περιστροφῆς» (σ. 223-224).

Αὐτὰ ποὺ «εἶδε» τὸν ὑποχρέωσαν ν' ἀλλάξει στάση ζωῆς, ν' ἀφιερωθεῖ σὲ μιὰ ἀποστολὴ γιὰ τὴν ὁποία κάνει λόγο στὶς τελευταῖες ἀράδες τοῦ βιβλίου του (σ. 224). Ἐμᾶς ὅμως, τὸ «ὄραμά» του μᾶς προτρέπει, ἔστω καὶ μὲ τὰ μάτια ἐνὸς ἄλλου, νὰ δοῦμε καὶ ν' ἀγαπήσουμε αὐτὸν τὸν τόπο ποὺ κρύβει τόσα καὶ ἀποκαλύπτει ἄλλα τόσα καὶ περισσότερα ἀκόμα.

Κάτι πρέπει νὰ κάνουμε

Ἐμεῖς ποὺ συνήθως βρίζουμε τὸν τόπο μας ποὺ δὲν μᾶς ἀρέσει ὅμως καὶ νὰ μᾶς τὸν κατηγοροῦν οἱ ξένοι· ποὺ παραξενευόμαστε ὅταν λένε καλὰ λόγια γι' αὐτὸν καὶ ἀποροῦμε πῶς τὰ ἀνακάλυψαν αὐτοὶ τὰ καλὰ ποὺ ἐμεῖς

ἀγνοούσαμε -γιατί ἀλθθεύει καὶ ἐδῶ τὸ «οὐδεὶς τόπος ἐν τῷ τόπο αὐτοῦ» (παραλλαγή γιὰ τὸν προφήτη)-, ἐμεῖς λοιπὸν, εἶναι καιρὸς κάτι νὰ κάνουμε γι' αὐτόν. Δὲν εἶναι δυνατὸν «νὰ ψάχνεις ἀδιάκοπα μιὰν ἔρημο χωρὶς ἓνα δέντρο, ἓνα ρῖγος νερῶν» (Μανόλης Ἀναγνωστάκης).

Κάτι ὀφείλουμε νὰ κάνουμε γι' αὐτὴ τὴν Κτίση ποὺ συστενάζει καὶ συνωδίνει καὶ τὸ κλάμμα τῆς μπλέκεται μὲ τοὺς τριγμούς τῶν ξύλων ποὺ καίγονται, μὲ τὸ ποδοβολητὸ ζῶων καὶ ἀνθρώπων ποὺ ἐγκαταλείπουν κυνηγημένοι τὰ σπίτια τους καὶ τὴ γῆ τους. Τί μπορεῖ ὅμως νὰ πρωτοκάνει τὸ «ἐπιτίμιο» τοῦ Γέροντα Ἀμφιλόχιου ποὺ προέτρεπε τοὺς ἐξομολογουμένους, σὲ ἔνδειξη μετάνοιας γιὰ μιὰ ἀμαρτία, νὰ φυτεύουν ἓνα πεῦκο –μ' αὐτὸν τὸν τρόπο αὐξήθηκαν τὰ πεῦκα τῆς Πάτμου, οἱ λεγόμενες «Ἀμφιλοχίες»⁴, ὅταν καὶ τὸ τελευταῖο πεῦκο ποὺ ἀπόμεινε γλύτωσε μόνο καὶ μόνο ἀπὸ ἔλλειψη συντονισμοῦ... τῶν ἐμρηπσῶν, σύμφωνα μὲ τὴν ὀξυδερκῆ παρατήρηση καὶ συνάμα ἐρμηνεία τοῦ γελοιογράφου.

Σκίτσο τοῦ Ἄντ. Καλαμάρα. «Ἡ Καθημερινή», Τρίτη 8 Σεπτεμβρίου 1992

Εἶναι καιρὸς πιά νὰ μετανοήσουμε. Γιατί ἂν ποῦμε «οὐπω καιρὸς», ὅσονούπω θὰ ποῦμε «οὐκέτι καιρὸς»· εἶναι γνωστὸ ἄλλωστε ὅτι «ἐν τῷ ἄδη οὐκ ἔστι μετάνοια». Μὲ τίς καταστάσεις ποὺ ζήσαμε ὄχι μόνο ἀγγίσαμε στὸν ἄδη ἀλλὰ μὲ τὴν κόλαση τῆς φωτιᾶς μπήκαμε στὶς φλόγες τῆς Κολάσεως καὶ πολλοὶ σωθήκαμε, ἂν σωθήκαμε..., ὡς διὰ πυρός!

4. Βλ. Θ. Ψαριώτη, *Τὰ πεῦκα τῆς Πάτμου*, Μνήμη π. Ἀμφιλοχίου Μακρῆ, «Ὁ Ἐφημέριος» 1986, σ. 369. Τὸ ἄρθρο κυκλοφόρησε καὶ σὲ ἀνάτυπο μὲ προλογικὸ σημεῖωμα Α. Μ. Σταυροπούλου μὲ τίτλο *Θεολογικὴ οἰκολογία*, Ἀθήνα 1988, 20 σ.

8. Ἱστορίες μὲ ζῶα

(1ο μέρος)

...καὶ φυλάσσειν αὐτόν

Ἄνεξιτηλη παραμένει στὰ μάτια μας ἡ εἰκόνα τῆς ἀλεπουδίτσας στὴν τηλεόραση, ποὺ ἀμήχανη, περικυκλωμένη ἀπὸ τὶς φλόγες προσπαθοῦσε νὰ ξεφύγει καὶ νὰ σωθεῖ ἀπὸ τὴ φωτιά. Στους θλιβεροὺς ἀπολογισμοὺς τῶν τελευταίων πυρκαγιῶν ἐγγράφονται καὶ οἱ ἀπώλειες μεγάλου μέρους τῆς πανίδος τῶν περιοχῶν ποὺ πυρπολήθηκαν. Ἡ «ἐλεήμων καρδιά» μας ὀδυνᾶται μπροστὰ στὴ θέα αὐτῆς τῆς καταστροφῆς ποὺ ἀντανακλᾷ τὴν σκληροκαρδίαν ἡμῶν.

Ὁ Τζὼν Χιοῦστον ὡς Νῶε.
«Τὸ Δέντρο», τεῦχος 35, Χριστούγεννα '87, σ. 122.

Ἄντὶ σὰν ἄλλοι Νῶε νὰ φροντίσουμε νὰ περισώσουμε τὰ ζῶα, δὲν ἀφήνουμε οὔτε τὴ στοιχειώδη ξυλεία γιὰ νὰ κατασκευαστεῖ μιὰ Κιβωτός.

Ἡ καταστροφή στὸν πόλεμο τοῦ Κόλπου μας προίκισε μὲ εἰκόνες φρίκης ἀπὸ τὴν τύχη ὅλου τοῦ ζωϊκοῦ βασιλείου. Ὁ ἄνθρωπος κυρίαρχος καὶ κραταιὸς ξέχασε τὴν ἀρχαία ἐντολὴ νὰ εἶναι φύλακας καὶ προστάτης τους. Ξέχασε τὴ στιγμή πού ὁ ἴδιος ἔδινε ὀνόματα κι ἔμπαινε σὲ προσωπικὴ σχέση μαζί τους. Ξέχασε αὐτὸ πού μιὰ ἀρχαία ρήση ἰσχυριζόταν γιὰ τὰ πουλιά: «τ' ὄνομά σας εἶναι γραμμένο στὴν παλάμη τοῦ Θεοῦ».

«Καὶ ἐκάλεσεν Ἀδὰμ ὀνόματα πᾶσι τοῖς κτήνεσι καὶ πᾶσι τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ πᾶσι τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ» (Γένεση 2, 20). Τοιχογραφία Ι. Μ. Ἀγίου Ἰωάννου Μακρυνοῦ Μεγάρων.

Δὲν εἶναι λοιπὸν τυχαῖο ὅτι οἱ Ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας μας προσπάθησαν νὰ ἐπανεύρουν αὐτὴ τὴ σχέση μὲ τὰ ζῶα καὶ ἰδιαίτερα μὲ τὰ ἄγρια ζῶα καὶ τὰ θηρία. Ν' ἀποκαταστήσουν τὴ διαταραχθεῖσα σχέση τῆς ἀπειθείας καὶ τῆς ἀποστασίας πού ὀφειλόταν στὴν ἄρνηση τοῦ ἴδιου του ἀνθρώπου πρὸς τὸ Θεό.

Ἐὰν ἡ δυτικὴ παράδοση μᾶς ἔχει παραδώσει τὴν εὐαισθησίαν τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου τῆς Ἀσίζης πρὸς τὰ ζῶα καὶ τὸ κήρυγμά του πρὸς τὰ πουλιά, τὸ ἀνατολικὸ ἀγιολόγιον καταγραμμένον στὰ συναξάρια τῶν Μηναιῶν μᾶς ἔχει συνηθίσει σὲ θαυμαστὰς ἱστορίας γιὰ ζῶα καὶ μὲ ζῶα¹.

Ἡ γέννηση τοῦ Σωτῆρα μας, μὴ τὸ ξεχνᾶμε, ἔγινε στὴ φιλόξενη φάτνη τῶν ἀλόγων ὅπου ἡ παναγία Μητέρα τοῦ «ἀνέκλινε αὐτόν, διότι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι» (Λουκᾶ 1, 7). Ἐξάλλου «ποιμένες ἀγαυοῦντες καὶ φυλλάσσοντες φυλακὰς τῆς νυκτὸς ἐπὶ τὴν ποίμνην αὐτῶν» (στίχος 8) δέχτηκαν τὸ χαρούμενον ἄγγελμα καὶ ἀλιεῖς ἦσαν ἐκεῖνοι ποὺ δέχτηκαν νὰ τὸ διαμηνύσουν στὰ πέρατα τῆς Οἰκουμένης. Ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ἄλλωστε χαρακτηρίζεται ὡς ἀμνὸς καὶ συγχρόνως ὡς *Καλὸς Ποιμὴν* καὶ βοσκὸς λογικῶν προβάτων. Δὲν εἶναι ἄλλωστε τυχαῖο ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ μία *Ποίμνη* καὶ ὡς *Ποιμαντικὴ* ὀρίζεται ἡ τέχνη καὶ ἡ ἐπιστήμη, ποὺ ἔχει νὰ κάνει μὲ τὴ συνέχιση τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Κυρίου μας στὸν κόσμον.

Φιλανθρωπία καὶ ζωοφιλία εἶναι μεταξὺ ἄλλων δύο πτυχὲς τῆς «ἐλεήμονος καρδίας» ποὺ ἀναφέραμε πιὸ πάνω καὶ ποὺ ἐκτείνεται πρὸς ὅλα τὰ πλάσματα τῆς Δημιουργίας. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ἀββᾶ Ἰσαὰκ τὸ Σύρο ποὺ ἐπεκτείνει τὸ «ἔλεος» ἀκόμα καὶ πρὸς τοὺς δαίμονες² ἔχουμε τὴ χαρακτηριστικὴ περίπτωση τοῦ Ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Ἰλαρίωνος τοῦ Νέου ἡγουμένου τῆς Μονῆς τῶν Δαλμάτων, ὁ ὁποῖος «οὐ μόνον γὰρ ἐπὶ ψυχῶν λογικῶν τὴν συμπάθειαν ἐπεδείκνυτο, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐπὶ ἀλόγων καὶ ἀψύχων καὶ ἀναισθητῶν τὸ *συμπαθὲς* ἐπεδείξατο» (ἡ μνήμη του τιμᾶται στίς 6 Ἰουνίου).

Τὸ κατ' εἰκόνα φυλάξας

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι αἰτία αὐτῆς τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν σχέσεων ἦταν ἡ τήρηση ἐκ μέρους τῶν Ἁγίων του «κατ' εἰκόνα». Ἀναφερόμαστε συγκεκριμένα στὴν περίπτωση τοῦ Ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Κόπριος (24 Σεπτεμβρίου), λίαν ἀγαπητοῦ στὸν μεγάλο Θεοδόσιο, γιὰ τὸν ὁποῖο τὸ συναξάρι του λέγει, ὅτι «τὸ κατ' εἰκόνα φυλάξας, τὰ θηρία ὑπέτα-

1. Ὁ τίτλος τοῦ ἄρθρου μας εἶναι δανεισμένος ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο ἀφιέρωμα τοῦ περιοδικοῦ «Τὸ Δέντρο»: «Ἱστορίες» μὲ ζῶα (τεῦχος 35, Χριστούγεννα '87), ἕνας τόμος μὲ λογοτεχνικὰ κείμενα ἀναφερόμενα στὰ ζῶα. Τὰ ἀποσπάσματα τῶν συναξαριῶν στὸ κείμενό μας προέρχονται ἀπὸ τὴν ἔκδοση τῶν Μηναιῶν στὴ συλλογὴ Ἐκκλησιαστικὴ Βιβλιοθήκη τοῦ «Φωτός».

2. «Ἠρωτήθη τί εἶναι καρδία ἐλεήμων; Καὶ εἶπε· Καρδία ἐλεήμων εἶναι καὶ οὐσία καρδίας ὑπὲρ πάσης τῆς κτίσεως, ἧγουν ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῶν ὀρνέων, καὶ τῶν ζῶων, καὶ τῶν δαιμόνων, καὶ ὑπὲρ παντὸς κτίσματος» (Λόγος ΠΑ').

ξεν». Μάλιστα δὲ χρησιμοποίησε καὶ παιδαγωγικὸ τρόπο ἀπέναντί τους, ὅπως συνέβη μὲ μία ἀρκούδα ποὺ τραυμάτισε στὸν μηρὸ τὸ γαϊδούρι τοῦ Ἁγίου μὲ τὸ ὅποιο μετέφερε γύλα. Μὲ τὴν εὐχὴ τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου ὑποτάχθηκε ἡ ἀρκούδα στὸν Κόπρι «καὶ διεκόμιζε τὰ ξύλα» τὴν ἀνάγκη φιλοτιμίαν ποιουμένη... μέχρις ὅτου ἰαθεῖ τὸ ζῶο τοῦ Ἁγίου.

Ἡ αἰτία τῆς ὑποταγῆς διαφαίνεται καὶ στὸ ἀπόσπασμα τοῦ συναξαρίου τοῦ Ὁσίου Ἀνίνα τοῦ Θαυματουργοῦ (16 Μαρτίου). «Καὶ ὑποτάξας τὰ πάθη τῆς σαρκός, ἐδέξατο, ὡς ἔοικεν, ἀντιμισθίαν, τὴν τῶν ἀγρίων θηρίων ὑποταγήν, ὅθεν καὶ δύο λέοντες ἠκολούθηον αὐτῷ πανταχοῦ».

Δὲν εἶναι λίγες οἱ περιπτώσεις ποὺ οἱ Ἅγιοι πιεζόμενοι ἐγκαταλείπουν τὴν πόλη, ἀναχωροῦν εἰς ἄβαντον τόπον καὶ «οἰκοῦν μετὰ τῶν θηρίων» (Ὁσιος Λουκάς, 6 Νοεμβρίου) ἢ τρέφουν τὰ λιονταράκια ποὺ βρίσκουν στὸ σπήλαιο μὲ τὴν λέαιναν νεκρὰν «μὴ εὐρίσκοντα θηλαῖσαι» καὶ τὰ χαρακτηρίζουν ὡς «παιδία» (Ὁσιο Μακάριος ὁ Ρωμαῖος, 23 Ὀκτωβρίου). Ἡ ὅπως ἀναφέρει ὁ Ὁσιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος γιὰ κάποιον Στέφανο, ποὺ ἔτρεφε μὲ τὰ ἴδια του τὰ χέρια μιὰ λεοπάρδαλη στὴν ἔρημο («Κλιμαξ», Λόγος Ζ', παράγραφος ν').

Χαρακτηριστικὸ ἀκόμη εἶναι καὶ αὐτὸ ποὺ λέγεται γιὰ τὸν Ἅγιο Ἱερομάρτυρα Ἐλευθέριο (15 Δεκεμβρίου), ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν θαυματουργικὴ λύση τῶν δεσμῶν του ἀπὸ ἀγγέλους «εἰς ὄρος ὑψηλὸν καθίσταται, ἔνθα ἦν μετὰ τῶν ἀγρίων ζῶων συνδιαιτώμενος, ἃ καὶ ἐξημεροῦντο, τὰ τοῦ Θεοῦ λόγια διεξιόντος αὐτοῦ». Ὁ Ἅγιος ἐξημέρωνε τὰ ἄγρια ζῶα ἀφηγούμενος τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ.

Αὐτὸ δὲν σημαίνει βέβαια ὅτι ἡ συνοίκησης γινόταν ἐπὶ μονίμου βάσεως. Ἐὰν τὰ εὐρίσκαν ἐν τῷ καταλύματι τὰ ἀντιμετώπιζε ἄτρομα «ὡς ἄλλοι ἀναφανέντες Δανιὴλ ἐν τῷ λάκκῳ τῶν λεόντων ποτέ». Ὅπως μάλιστα ἀναφέρουν γιὰ τὸν Ὁσιον Ἀρσένιον ἐν Λάτρῳ 13 Δεκεμβρίου) «ποιήσας ἐκ ποδῶν τὰ θηρία, τὴν τούτων τρώγλην φροντιστήριον ψυχῶν κατασκεύασε».

Παρεμβάσεις

Οἱ ἅγιοι ἀσφαλῶς παρεμβαίνουν ὅταν θηρία ἢ ὄφεις δροῦν καταστροφικὰ ἐναντίον τῶν ἀνθρώπων, ἐπηρεαζόμενοι ὑπὸ τῶν δαιμόνων. Οἱ ἱστορίες εἶναι ἄπειρες. Ἀναφερόμαστε σὲ θῦμα τοῦ Ἁγίου Μοδέστου, Ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων (16 Δεκεμβρίου). Τὸ συναξάρι του διηγεῖται:

«Ἄνδρὸς πολυκτήμονος ἔθνησκε τὰ ζῶα, τῆς πηγῆς ὑπὸ ὄφews φαρμακευθείσης ἐπηρεία τοῦ δαίμονος ἐν ἡ ἐποτίζοντο». Ὁ Ἅγιος ἐπενέβη: καὶ τὰ

ζῶα ἀνέστησε, τὸν ὄφιν ἐνέκρωσε, τὸν δαίμονα ὀφθῆναι τοῖς παροῦσι ὡς κύνα ἐποίησε, τὸ φοβερὸν ἐπομνύμενον ὄνομα τοῦ Θεοῦ μὴ πλησιάσαι ποτέ, ἔνθα τὸ τοῦ Ἁγίου ὄνομα ἐπικέκληται».

Ἀπήχηση αὐτῆς τῆς ἐπικλήσεως βλέπουμε καὶ στὴν Εὐχὴ εἰς κτήνη τοῦ Ἁγίου Μοδέστου, ὁ ὁποῖος καὶ θεωρεῖται προστάτης τῶν παραγωγικῶν ζῶων. Τὴν ἴδια ἐπίκληση ἐπικαλοῦνται καὶ οἱ προσφεύγοντες στὸν Ἅγιο Μάμαντα (2 Σεπτεμβρίου) μὲ τὴν σχετικὴ Εὐχὴ του εἰς κτήνη. Τὸ Εὐχολόγιο τῆς Ἐκκλησίας μας ἀναφέρει καὶ δύο ἄλλες εὐχές: Εἰς τὸ εὐλογῆσαι ποίμνην καὶ Εἰς νόσον βοῶν. Ἀναφέρουμε μάλιστα ὅτι τελευταῖα ἀναγνώσθηκε καὶ εἰδικὴ εὐχὴ γιὰ τοὺς ζωόφιλους σὲ ἐκδήλωση τῆς Ι. Μητροπόλεως Δημητριάδος³.

Σκευὴ διαποιμάνσεως

Τὰ ζῶα χρησιμοποιοῦνται πολλάκις καὶ γιὰ «ποιμαντικούς» σκοπούς. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα στὴν Ἁγία Γραφή ἡ ὄνος τοῦ Βαλαὰμ (Ἀριθμοὶ κβ' 21-36). Σὲ διήγηση γιὰ τὰ θαύματα τοῦ Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Μηνᾶ (11 Νοεμβρίου) ἀναφέρεται μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ Ἁγίου παρεμπόδιση αἰσχροῦς μίξεως μὲ τὴν παρέμβαση τοῦ ἵππου τοῦ ἐπιχειροῦντος τὸν βιασμό.

Πολλὲς φορὲς τὰ ζῶα προστατεύουν τὰ οἰκήματα μοναχῶν ὅπως συνέβη στὴν περίπτωση τοῦ Ὁσίου Ἰωάννου Ἐπισκόπου Κολωνίας (3 Δεκεμβρίου). Οἱ Πέρσες κατάστρεψαν τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ κελλία τῶν μοναχῶν «ἀφίκοντο καὶ ἐπὶ τὸ κελλίον τοῦ ὁσίου τὸ αὐτὸ ποιῆσαι· λέων δὲ φανεῖς παρ' ἐλπίδα καὶ τοὺς βαρβάρους διώξας, τὴν κέλλαν ἀβλαβῆ διετήρησεν».

Ὅταν ὀνειρεύεσαι μὲ τοὺς Ἁγίους...

Ἀποκορύφωμα θετικῆς παρεμβάσεως ἀγρίων θηρίων θεωρεῖται ἡ μὴ ἐκτέλεση ἐκ μέρους των τῶν προσταγμάτων τῶν δημίων γιὰ τὴν κατακρεοῦργηση Μαρτύρων καὶ ἡ μὲ σεβασμὸ καὶ στοργὴ θεραπεία τους. Παράδειγμα ποὺ μοῦ ἔκανε τρομερὴ ἐντύπωση καὶ ποὺ μοῦ κάνει πάντα ὅταν μελετῶ εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος Ἀλεξάνδρου Ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων ὁ ὁποῖος ἐμαρτύρησε στὸ διωγμὸ τοῦ Δεκίου (12 Δεκεμβρί-

3. Βλ. «Πληροφόρηση» τεῦχος Νοεμβρίου 1988. Ἡ ἀνταπόκριση μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἡ περικτικὴ εὐχὴ θὰ ἀπεστέλλετο μερίμνη τῆς Προέδρου τοῦ Συλλόγου Ζωοφίλων Βόλου πρὸς τὴ διεθνῆ ἔνωση ὡς ὑπόδειγμα πρὸς μίμνηση.

ου). Ὁ ἄρχων της Καισαρείας «ὕπὸ θηρῶν βρωθῆναι ζῶντα καταδικάζει (τὸν Ἅγιο) ὁ δεῖλαιος». Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἐκπληκτικό.

«Διαφόρων, θηρίων κατ’ αὐτοῦ ἀπολυθέντων, τὰ μὲν προσκυνοῦντα, ὡς διὰ τῆς τῶν κεφαλῶν αὐτῶν κατακλίσεως ἐφαίνοντο, εἰς τὰς ἑαυτῶν ἀπεχώρουν γαλεάγρας· τὰ δὲ κυλινδούμενα ἐπὶ τὴν γῆν κατεφίλουν τοὺς πόδας αὐτοῦ· τὰ δὲ τὰς τραυματισθείσας αὐτοῦ σάρκας ταῖς γλώσσαις ἀπέλεικον. Ὁ δὲ μέγας Ἀρχιερεὺς, τῷ Θεῷ εὐχαριστήσας ἀπέπτη πρὸς Κύριον, τὸ σῶμα ἀβλαβὲς καταλιπὼν ἐν τῇ γῆ».

Θὰ μπορούσαμε ν’ ἀναφέρουμε ἄπειρες διηγήσεις μὲ ζῶα καὶ Ἁγίους, νὰ μιλήσουμε γιὰ τὴν παραδειγματικὴ ἀποκατάσταση τῶν σχέσεων μεταξύ τους, δεῖγμα μεγίστης ἀξίας σὲ μιὰ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία ὅλες οἱ σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου ἔχουν διαταραχεῖ. Σχέσεις ἀνθρώπου μὲ ἄνθρωπο, ἀνθρώπου μὲ τὸν ἑαυτό του, μὲ τὴ φύση, τὰ ζῶα, τὰ δέντρα, τὸν ἀέρα, τὸ νερό, τὴ γῆ, τὴ φωτιά. Οἱ ἅγιοι πραγματώνουν τὸ πιὸ τρελλὸ «ὄνειρο» ἐκείνου «γελοίου» ντοστογιεφσκικοῦ ἥρωα γιὰ ἐπάνοδο σὲ μιὰ παραδεισιακὴ κατάσταση μετὰ τὴ σκληρὴ ἐμπειρία τῆς διαταραχῆς κάθε σχέσεως⁴.

Μόνο σὰν ὄνειρο φαντάζει μιὰ τέτοια ἀποκατάσταση. Ἡ ποιότητα ὅμως τῶν ὁνείρων μας προδικάζει καὶ τὴ δική μας ποιότητα. Ἡ φράση «πές μου τί ὄνειρα κάνεις γιὰ νὰ σοῦ πῶ ποιὸς εἶσαι» θὰ ἦταν τελικὰ ἡ φράση – κλειδί γιὰ νὰ μᾶς ἀνοίξει τὴν κλειστὴ πόρτα τοῦ μέλλοντος σὲ μιὰ προοπτικὴ ἐπιβιώσεως. Ὅταν ὁνειρεύεσαι μὲ τοὺς Ἁγίους, ὁνειρεύεσαι πρὸς τὴ σωστὴ κατεύθυνση. Εἶναι καιρὸς, ὁ ἄνθρωπος στοικώντας στὸ παράδειγμα τῶν Ἁγίων, ν’ ἀφήσει τόπο στὸ κατάλυμα Κόσμος καὶ γιὰ τὰ ἄλλα δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ. Πρέπει νὰ προσέξουμε γιὰ νὰ ἔχουμε· σὲ λίγο ὑπάρχει κίνδυνος νὰ βρεθοῦμε ἔρημοι καὶ μόνοι στὸν πλανήτη Γῆ. Μὴ γένοιτο!

4. Ἡ «φανταστικὴ ἀφήγηση» ὅπως τὴν χαρακτηρίζει ὁ ἴδιος ὁ Ντοστογιέφσκι, ἔχει κανονικὰ τὴ θέση της στὸ *Ἡμερολόγιο ἐνὸς συγγραφέα*. «Τὸ ὄνειρο ἐνὸς γελοίου ἀνθρώπου» ὅπως ἐπιγράφεται αὐτὸ τὸ διήγημα ἢ ἀφήγηση δὲν ἔχει νὰ κάνει μὲ μιὰ γελοιοπία τοῦ ὑποκειμένου ποὺ ὁνειρεύεται. Τὸ περιεχόμενο τοῦ ὁνείρου (παραδεισιακὴ κατάσταση καὶ ἀποκατάσταση) εἶναι δυνατὸ νὰ προκαλέσει τὸν γέλωτα ἢ τὸ μειδίαμα, σὰν κάτι ἀπίστευτο, παράξενο καὶ ἀσυνήθιστο. Περιέχει κατὰ τὸ «σαλὸν» καὶ προδίδει μιὰ «σαλότητα» στὴν πιὸ εὐτυχῆ στιγμή τῆς Παραδόσεως. Τὸ ὄνειρο ἐγγίζει τὸ ἄπιαστο· ἐνορά, διορά. Τὴν ἀντίληψη τοῦ Ντοστογιέφσκι γιὰ τὴν κτίση ποὺ «συστενάζει καὶ συνωδίνει» ἐξ αἰτίας τῆς ἁμαρτίας τοῦ ἀνθρώπου βλ. στίς σ. 188 – 192 τῆς ὑψηγείας τοῦ Καθηγητοῦ Μίχ. Κ. Μακράκη, *Ἡ λυτρωτικὴ δύναμη τοῦ πόνου στὴ ζωὴ καὶ στὸ ἔργο τοῦ Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι*, Ἀθήνα 1984 (Ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας).

9. Ἱστορίες μὲ ζῶα

(2ο μέρος)

Τὸ στοιχεῖο τοῦ ἀπροσδόκητου

Μὲ ἔκπληξη διάβασα τοὺς ἀποθεμένους ἀπὸ φιλικὸ χέρι στὸ γραφεῖο μου στίχους:

*Στὶς φωλιές
τῶν πουλιῶν
θερμαίνει
τὶς φοῦχτες του
ὁ Φλεβάρης
γιὰ νὰ πλάσει
τὴν Ἄνοιξη.*

Τὴν ἴδια ἔκπληξη εἶχα δοκιμάσει στὴν ἀπορία τοῦ ἴδιου ὅταν ρωτοῦσε:

*Γιατί ἡ νύκτα δὲν ὑπογράφει
ἀνακωχὴ μὲ τὰ χρώματα;¹.*

Αὐτὸ τὸ ἀπροσδόκητο σὲ ξαφνιάζει καὶ σὲ συνεφέρνει. Σὲ κάνει νὰ ἐκπλήσσεσαι στὴν ἀρχὴ καὶ μετὰ νμὰ τὸ συνηθίζεις σὰν φυσικὸ. Νὰ ξεφεύγεις ἀπὸ τὴ μέθοδο τοῦ ἄρα καὶ νὰ εἰσέρχεσαι σὲ περιοχὲς ζωῆς ποὺ ὅλα εἶναι δυνατὰ· τίποτε δὲν εἶναι ἀνέφικτο ἢ ἀπίθανο ὅταν αὐτὸ ἐξυπηρετεῖ ἓνα σχέδιο καὶ σὲ βοηθάει «νὰ βγεῖς ἀπὸ τὰ δίκτυα τοῦ κόσμου». Κι ἔχουμε τόση

1. Στίχοι τοῦ θεολόγου Γιάννη Φριλίγκου.

ανάγκη νὰ ἐγγίσουμε τὸν κόσμον ἐλεύθερα νὰ τὸν δοῦμε χωρὶς παρωπίδες ποὺ περιορίζουν τὴ θέασή του. Νὰ τὸν δοῦμε μέσα στὴν ἐλευθερία τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ ποὺ ὁ ἴδιος ἐπιτρέπει νὰ γίνονται πράγματα θαυμαστὰ γιὰ νὰ μὴ χάνουμε τὴν ἐπαφή μας μὲ τὴν ἄλλη πραγματικότητα, ποὺ εἶναι ὅμως μόνη ἀξιόπιστη καὶ πιστευτή. Τέτοιες χαραμάδες μας ἐπιτρέπουν νὰ δοῦμε λίγο ἀπ' ἐκεῖνο το φῶς ποὺ φωτίζει ἢ θὰ ἔπρεπε νὰ φωτίζει ἅπλετα τὴ ζωὴ μας.

Ἡ ποίηση ἢ «ἱστορίες ποὺ ταξιδεύουν μέσα στοῦ χρόνον» μᾶς ὀδηγοῦν στὴν καρδιὰ τῶν πραγμάτων. Τέτοιες ἱστορίες εἶναι καὶ τὰ συναξάρια ποὺ εἶναι ἀποθησαυρισμένα στὰ Μηναιὰ τῆς Ἐκκλησίας μας. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶχαμε σταχυολογίσει στὶς «ἱστορίες μὲ ζῶα» ποὺ εἶχαμε δημοσιεύσει παλαιότερα².

Ὁ μῆνας Μάρτιος μᾶς ἔφερε πάλι κοντὰ τους καὶ ὁ προκλητικὸς τίτλος «Τοῦ ἄλλου Βήματος»: Ἄν μπορούσαν νὰ μιλήσουν... τὰ ζῶα³, μᾶς κάνει νὰ ἐπανέλθουμε δραττόμενοι μάλιστα τῆς εὐκαιρίας ποὺ μᾶς προσφέρει ὁ Βα-ἰοφόρος καὶ τὸ ὄναρίον της.

Ὅταν εἶναι ἀνάγκη καὶ τὰ ζῶα μποροῦν καὶ μιλοῦν καὶ μεταφέρουν μηνύματα καὶ δέχονται ἐντολὲς καὶ ὑπακούουν καὶ συμπαθοῦν καὶ συμπάσχουν μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Ἐκείνους ὅμως τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἀγωνίζονται πρὸς ἀρετὴν καὶ πρὸς οἰκείωσιν τοῦ Θεοῦ καὶ διατηροῦν τὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἄσπιλον.

Ὁ λέων, ὁ ὄνος καὶ ὁ κοπετός

Τέτοια ἦταν ἡ περίπτωση καὶ τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Γερασίμου τοῦ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ (ἡ μνήμη του τιμᾶται στὶς 4 Μαρτίου) ἐπὶ βασιλείῳ Κωνσταντίνου του Πωγωνάτου, ποὺ τὸν διακονοῦσε ἕνα λιοντάρι καὶ μάλιστα ὀδηγοῦσε τὸν ὑδροφόρο ὄνον τοῦ Ὁσίου νὰ πηγαίνει καὶ νὰ φέρνει τὸ νερό. Περαιστικοὶ ὅμως ἔμποροι ἔκλεψαν τὸ γαϊδούρι καὶ ὁ λέων κατηγορήθηκε ἀπὸ τὸν ὑποτακτικὸ τοῦ Ὁσίου ὅτι αὐτὸς εἶχε κατασπαράξει τὸ ζῶο καὶ τὸ ἔφαγε. Ὁ Ὁσιος διέταξε τότε τὸν λέοντα νὰ ἀναλάβει τὴν ὑπηρεσία τοῦ ὑδροφόρου ὄνου καὶ ὅσον καιρὸ κατείχετο ὁ ὄνος ἀπὸ τοὺς ἐμπόρους ὁ λέων «*ὑδροφορεῖν ἠναγκάζετο*».

2. «Ὁ Ἐφημέριος» 1/15.12.1992, σ. 376-378 καὶ στὴ συλλογὴ ἄρθρων μου ἀπὸ τὸν «Ἐφημέριο» τῆς τριετίας 1992-1994 μὲ τίτλο *Ποιμαντικὴ πολλαπλῶν διαδρομῶν*, Ἀθήνα 1995, σ. 219-227.

3. «Τὸ Βῆμα» τῆς Κυριακῆς 2 Ἀπριλίου 1995, σ. Γ1 καὶ 24. Ἐπισημαίνουμε τὸ ἐνδιαφέρον ἄρθρο τοῦ καθηγητοῦ Π. Σιμωντά, Αἱ διηγήσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης διὰ ζῶα ὁμιλήσαντα, σὲ ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ πέρ. «Θεολογία» τ. ΞΓ' (1992) τχ. Δ', σ. 611-647.

Οί ἔμποροι ὄμως ξαναγύρισαν στὴν ἐπιστροφή τους ἀπὸ τὸ ποτάμι ποὺ ἔπαιρνε νερὸ τὸ λιοντάρι· αὐτὸ ἀναγνώρισε τὸν ὄνο καὶ ἀφοῦ ξάφνιασε τοὺς ἐμπόρους, μ' ἓνα πήδημα ἄρπαξε τὸ χαλινάρι μὲ τὸ στόμα του καὶ ὀδήγησε τὸ γαϊδούρι μαζὶ μὲ τὶς προσδεμένες καμήλους στὸν Ὅσιο. Τοῦ κτύπησε μὲ τὴν οὐρὰ τὴν πόρτα καὶ παρουσίασε τὸ «κυνηγέσιον».⁴ Ἔτσι διαπιστώθηκε ὅτι ἄδικα εἶχε κατηγορηθεῖ ὁ λέων καὶ τοῦ ἐπιτράπηκε νὰ ἐπανέλθει ἐλεύθερος στὸ βουνό. «Τότε κλίνας τὴν κεφαλὴν ὁ λέων, καὶ οἶονεὶ συνταξόμενος τοῦ Γέροντα, ὑπέδου τὸ ὄρος καὶ τῆς ἑβδομάδος ἅπαξ ἐξιὼν, προσήρχετο τούτῳ, καὶ τὴν κεφαλὴν ὑπέκλινεν ὡς ἐν σχήματι προσκυνήσεως». Βλέπουμε νὰ ὑπάρχει

Ἅγιος Γεράσιμος ὁ Ἰορδανίτης καὶ τὸ λιοντάρι.
Ἡ εἰκόνα ἀπὸ Wikipedia

μία ἐπικοινωνία ἀνάμεσα στὸ ζῶο καὶ στὸν Ὅσιο ποὺ ἐξακολούθησε μέχρι τὴν τελευτὴ τοῦ Γέροντος.

Ὁ λέων στὴ συνηθισμένη του ἐπίσκεψη νὰ προσκυνήσει τὸν Γέροντα πληροφορήθηκε ἀπὸ τὸν ὑπηρετοῦντα μοναχὸ τὴν τελευτὴ του καὶ πηγαίνοντας στὸν τάφο καταθρήνησε στὴν ἀρχὴ μὲ λεπτὰ βρυχήματα καὶ ἔσυρε στὸ τέλος μεγάλο βρυχηθμὸ καὶ ἀφῆκε τὴν πνοή. Ὁ Συναξαριστὴς καταλήγει: «Οὕτω δοξάζει ὁ Θεὸς τοὺς δοξάζοντας αὐτόν, καὶ θήρας αὐτοῖς ὑπέκειν παρασκευάζει, διατηροῦσι τὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἄσπιλον»⁴.

Ἡ ἔλαφος ποὺ προστάξει Θεοῦ λαλεῖ καὶ αἱ ἡμίονοι ποὺ ἐλέγχουν

Ἐὰν ἡ ἐπικοινωνία εἶναι σαφὴς στὸ περιστατικὸ ποὺ μόλις ἀναφέραμε, ἡ συνομιλία ἀνθρώπων καὶ ζώων εἶναι φανερὴ στὸ μαρτύριο τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος Ἀρτέμονος, πρεσβυτέρου Λαοδικείας (ἡ μνήμη του τιμᾶται στίς 24 Μαρτίου). Δὲν χρειάζεται νὰ μποῦμε σὲ λεπτομέρειες.

4. Βλ. Μηναιὸν Μαρτίου ἐκδ. «Φωτὸς» 1982, σ. 28β-29α.

Τὸν καιρὸ τοῦ Διοκλετιανοῦ στάλθηκε στὰ μέρη τῆς Λαοδικείας κάποιοι Κόμης μὲ τ' ὄνομα Πατρίκιος γιὰ νὰ διώξει τοὺς χριστιανούς.

Ἀναζητοῦσε τὸν ἐπίσκοπο τοῦ τόπου Σισίνιο καὶ τὸν πρεσβύτερο Ἀρτέμωνα. Συνάντησε τὸν Ἀρτέμωνα ἐνῶ πορευόταν πρὸς τὴν Καισάρεια ἀκολουθούμενο ἀπὸ δύο ἐλάφους καὶ ἕξι ὀνάγρους. Ὁ Κόμης τὸν ἐρώτησεν: «Πῶς ταῦτα ἤγχεύσας;» Κι ἐκεῖνος ἀπάντησεν: «Τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ ἤγχευσα αὐτά». Ὁ Κόμης συλλαμβάνει τὸν Ἀρτέμωνα· αὐτὸς ὅμως προλαβαίνει καὶ λέγει στὰ ζῶα: «πορεύεσθε πρὸς Σισίνιον τὸν Ἐπίσκοπον». Αὐτὰ ἀκολούθησαν τὴν ἐντολὴ καὶ ὅταν ἔφθασαν στὸν προορισμὸ τους «τότε προστάξει Θεοῦ, μιὰ ἔλαφος ἀναλαβοῦσα φωνὴν ἀνθρωπίνην, ἔφη· Ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ Ἀρτέμων συλληφθεῖς παρὰ τοῦ δυσσεβοῦς Κόμητος ἀγεται δέσμιος ἐν τῇ Καισαρέων πόλει, καὶ ἡμῖν προσέταξεν ἐλθεῖν ἐνθάδε». Ὁ ἐπίσκοπος θαύμασε τὸ γεγονός, καὶ θέλησε νὰ τὸ διαπιστώσει καὶ τὸ διαπίστωσε μέσῳ τοῦ Διακόνου τοῦ Φιγέα. Ἡ ἴδια ἡ ἔλαφος μάλιστα «προστάξει Θεοῦ» πάλι ἔλεγε τὸν Κόμηντα πὺ βασάνιζε καὶ περιγελοῦσε τὸν Ἅγιο καὶ ἀνήγγειλε τὸ τέλος τοῦ⁵.

Ἀνάλογη ἐπιτίμηση καὶ ἔλεγχος ἔκαναν οἱ ἄγριες ἡμίονοι πὺ ἔσυραν τὴν σορὸ τοῦ ἀγίου μάρτυρος καὶ πρεσβυτέρου Ζωτικοῦ τοῦ Ὁρφανοτρόφου στὸν αὐτοκράτορα Κωνστάντιο. «Ἐπεὶ δέ, συρόμενος ὁ μακάριος, τὴν ψυχὴν παρέθετο τῶν Κυρίῳ αὐτίκα καὶ αἱ ἡμίονοι ἀκίνητοι μείνασαι, καίπερ βία μαστιζόμεναι ὑπὸ τῶν δημίων, ἀνθρωπίνῃ βοῇ εἰς ἐπήκοον πάντων, τοῦ βασιλέως τὴν ὠμότητα καὶ ἀλογίαν ἐθριάμβευον, τυφλὸν αὐτὸν καὶ ἀναίσθητον παραδόξως ἀποκαλοῦσαι· τὸν δὲ Ὅσιον, ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ εἶπον ταφῆναι»⁶. Ἡ μνήμη του ἐορτάζεται στίς 31 Δεκεμβρίου.

Παράδοξα καὶ ὅμως ἀληθινά

Αὐτὸ τὸ παράδοξο πὺ μπαίνει στὴ ζωὴ μας εἶναι φορὲς πὺ μᾶς ἀλλάζει πορεία -ὄχι ὅμως πάντα- ὅπως καὶ τοῦ βασιλέα Κωνστάντιου. Τὴν ἀλλαγὴ πορείας του τὴν ἀντιλαμβανόμαστε στὴ συνέχεια τοῦ συναξαρίου. Αὐτὸ τὸ παραδόξως δὲν εἶναι μονοσήμαντο. Πρέπει ὁ Θεὸς νὰ βοηθήσει νὰ τὸ ἀποκρυπτογραφήσουμε καὶ νὰ συλλάβουμε τὸ ὀρθὸ μῆνυμά του ὡστε νὰ μὴ τὸ παρερμηνεύσουμε οὔτε νὰ ὑποτιμήσουμε τὴ σημασίαν του. Ἄλλωστε ὅπως εἶναι γνωστὸ εἶναι «παράδοξα τὰ τῆς πίστεως κατορθώματα».

Παράδοξο δὲν ἦταν ἐξάλλου καὶ τὸ γεγονός ὅτι ὁ οὐράνιος καὶ αἰώνιος

5. Βλ. στὸ ἴδιο σ. 175β-177α.

6. Βλ. Μηναιὸν Δεκεμβρίου, σ. 475β-477α.

βασιλεὺς ὄλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπιβαίνει σ' ἓνα ταπεινὸ ὄνριο, γιὰ νὰ μπῆ στὰ Ἱεροσόλυμα, τὴν Ἁγία Πόλη; Κένωση ἀπὸ τὴ θεία δόξα Του ἀλλὰ καὶ ἐπιβεβαίωση τῆς θείας ἐλευθερίας γιὰ ἐπιλογή τῶν μέσων τῆς σωτηρίας μας. Ἀντιστροφή τῆς ἀνθρώπινης λογικῆς καὶ θεία γνώση γιὰ τὸ θρόνο ποὺ περιμένε τὸν Ἰησοῦ, ὁ Σταυρὸς στὸ τέλος τῆς θριαμβευτικῆς του πορείας.

Ὁ ἀββᾶς Δωρόθεος στὴν ΙΕ' διδασκαλία του διερωτᾶται γιὰ τὸ νόημα ποὺ μπορεῖ νὰ ἔχει ὅτι Αὐτὸς κάθισε πάνω στὸ γαϊδουράκι. *«Τί θέλει εἶναι τὸ καθίσει αὐτὸν ἐπὶ πῶλῳ;»*. Καὶ ἀπαντᾷ ὁ ἴδιος: *«Ἐπὶ πῶλῳ ἐκάθισεν, ἵνα τὴν ἀλογωθεῖσαν, ὡς λέγει ὁ προφήτης (Ψαλμ. 48, 21) ψυχὴν καὶ ὁμοιωθεῖσαν τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις ἐπιστρέψῃ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ὑποτάξῃ αὐτὴν τῇ ἑαυτοῦ θεότητι»*⁷. Μὲ ὠραῖο ἀλληγορικὸ τρόπο ὁ ἀββᾶς ἐρμηνεύει τὴν ἐπιλογή τοῦ Ἰησοῦ. Ἄλλωστε ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας χαρακτηρίζεται ὡς *«πολυτροπώτατον ζῶον καὶ ποικιλώτατον»* πλὴν ὅμως *«ζῶον θεούμενον»*. Γιὰ τὴν ἀγωγή του εἶναι δυνατὸν νὰ ἀντλήσουμε παραδείγματα καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ *«ἀνόητα κτήνη»*⁸.

Ὁ ἀείμνηστος Βασίλης Μουστάκης σκιαγραφεῖ μὲ ἀπαράμιλλο καὶ γλαφυρὸ τρόπο τὶς ιδιότητες ποὺ ἐκπροσωπεῖ καὶ συμβολίζει τὸ ὄνριο τῆς Βαϊοφόρου: τὴν ἀπουσία δικοῦ του θελήματος, τὴν ἀδιαφορία στὰ θέλητρα καὶ τὶς τιμὲς τούτου του κόσμου, εἶναι πρᾶο καὶ ταπεινὸ, εἶναι ὑπομονετικὸ, εἶναι νεαρὸ καὶ ἀκούραστο καὶ ἀκμαῖο καὶ νήπιο. Καταλήγει μάλιστα τὸ ἄρθρο του μὲ μιὰν ἀποστροφή ποὺ θὰ τὴ ζήλευε ὁ καλύτερος ἐκκλησιαστικὸς ρήτορας.

*«Ὡ εὐλογημένο ζῶο ποὺ προβάλλεις σήμερα στὰ μάτια μας ἓνα μὲ τὸν Κύριο τῆς δόξης! Πόσα δὲν συμβολίζεις καὶ πόσα δὲν μᾶς διδάσκεις! Ὅπως ὁ Κύριος κάθεται πάνω στὴν καλόβολη, τὴν ταπεινή, τὴν ἀθῶα, τὴν ἀκούραστη ὕπαρξί σου, ἔτσι ἂς καθίση καὶ στὶς ψυχές μας, ποὺ θέλουν νὰ ὑπομείνουν τὸν λόγο του καὶ νὰ δεχτοῦν τὴν κυριαρχία του»*⁹.

7. Ἀββᾶ Δωροθέου, *Ἔργα Ἀσκητικά*, Ἔκδ. «Ἐτοιμασία», Ἀθῆνα 1981, παρ. 165, σ. 356.

8. Βλ. γιὰ παράδειγμα προσφώνηση τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Φλωρίνης κ. Αὐγουστίνου πρὸς τὴν 10η ἐπιστημονικὴ συνάντηση τῆς Ἑλληνικῆς Ζωοτεχνικῆς Ἐταιρίας στὴ Φλώρινα στὶς 3 Ὀκτωβρίου 1993 (πέρ. «Σπίθα» Νοέμβριος 1993, ἀρ. φ. 500, σ. 4) μὲ τὸν χαρακτηριστικὸ τίτλο *«Διδάσκαλοί μας τὰ ζῶα!»*.

9. Λῆμμα *«Ὀνος»* (Τὸ ὄνριο τῆς Βαϊοφόρου), Θ.Η.Ε. τ. 9, 1966 σσ. 930-932. Πρβλ. Θ. Ψαριώτη, *Ὁ κόσμος τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζῶων στὴν ὕμνολογία μας* (Κυριακὴ τῶν Βαῖων), Ἀθῆνα 1990, 22 σ. Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ πέρ. *«Ὁ Ἐφημέριος»*. Παρ.Ὀνάριον, σ. 16-17.

Ὁ Χριστὸς τῶν Βαΐων.

Ὁ ώραῖος αὐτὸς λόγος καὶ οἱ τολμηρὲς του παρομοιώσεις μ' ἔκαναν κι ἐμένα νὰ θελήσω νὰ περιλάβω στὸ σημερινό μου σημείωμα ἓνα ποιητικὰ ἀρθρωμένο κείμενο ποὺ ὁ συγγραφέας του τὸ εἶχε ἐπιγράψει: *Ἡ προσευχὴ τῶν γαιδάρων*. Πρόκειται ἀσφαλῶς γιὰ μιὰ χαριτωμένη ποιητικὴ εἰκόνα ποὺ ἀνθρωποπαθῶς ἐπιχειρεῖ νὰ μᾶς κάνει ν' ἀκούσουμε αὐτὰ ποὺ πρέπει ν' ἀκοῦμε καὶ ν' ἀκολουθοῦμε. Τὸ δροσερὸ αὐτὸ κείμενο μετάφρασε δόκιμα ἀπὸ τὰ γαλλικὰ ὁ ἐκλεκτὸς φίλος καὶ συνάδελφος στὴ Μέση Ἐκπαίδευση, ἀποσπασμένος τώρα στὸ Παιδαγωγικὸ Τμῆμα τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης ποὺ ἐδρεύει στὴ Φλώρινα, Στάθης Γιαννῆς. Τὸ παραθέτουμε εὐθὺς ἀμέσως:

Κάνε μας Κύριε, τὰ πόδια νᾶχουμε στὴ γῆ καὶ τὰ αὐτιά σου στὸν οὐρανὸ στραμμένα, γιὰ νὰ μὴ χάνουμε ἀπ' τὸ λόγο Σου σπυρί.

Δός μας μιὰ ράχη ἀνθεκτικὴ, γιὰ νὰ ὑποφέρει τοὺς πιὸ ἀνυπόφορους ἀνθρώπους. Κι ἕνα λαρύγγι ἡρωϊκὰ πιστὸ στὸν ὄρκο του ν' ἀρνεῖται τὸ νερὸ σὰν δὲ τὸ καίει ἡ δίψα. Κάνε μας, Κύριε, νὰ προχωρᾶμε ὀλόϊσια, περιφρονῶντας τὰ χαϊδέματα τοῦ κόλακα καὶ τὰ χτυπήματα τοῦ καμτσικιού.

Κάνε μας νᾶμαστε ἀνώτεροι στὶς ὕβρεις καὶ τὴν ἀχαριστία τὴν πολλή, γιατί εἶναι ἡ μόνη ἀνωτερότητα ποὺ κυνηγᾶμε. Δὲ Σοῦ ζητᾶμε νᾶς μᾶς κάνεις ν' ἀποφεύγουμε τὴν κάθε ἀνοησία, γιατί - ὁ Ἀριστοτέλης τόπε - ἕνα γαιδούρι θὰ κάνει πάντα γαιδουριές.

Μονάχα κάνε μας ποιῆς νὰ μὴν ἀπελπίζομαστε ἀπ' τὴ φιλευσπλαχνία σου τὴν τόσο εὐγενικὴ γιὰ τὰ ἀγενῆ ἐμᾶς γαιδούρια... καταπῶς λὲν οἱ δυστυχεῖς οἱ ἀνθρώποι, ποὺ γρὶ δὲν ἔχουν καταλάβει μὴδὲ ἀπὸ γαιδάρους μὴδ' ἀπὸ Σένα. Θέ μου, ποὺ ἔφυγες στὴν Αἴγυπτο μ' ἕνα ἀπ' τ' ἀδέλφια μας κι ἔκανες τὴν προφητικὴ στὰ Ἱεροσόλυμα εἴσοδό Σου, πάνω στὴ ράχη ἐνὸς ἀπ' τοὺς δικούς μας.

10. Ὡς διὰ πυρὸς

Δρόμοι καὶ δρόμοι

Οἱ πόλεμοι, οἱ πλημμύρες, οἱ σεισμοί, οἱ φωτιές καὶ παρόμοιου τύπου καταστροφές θέτουν ἐπὶ τάπητος τὸ ζήτημα τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου μέσα ἀπ' αὐτὰ τὰ δεινά. Τὶς περισσότερες φορές διασώζεται φεύγοντας χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ πάρει τίποτε μαζί του οὔτε ἓνα μπογαλάκι ροῦχα, οὔτε χρήματα, οὔτε κοσμήματα, τίποτα ἀπ' αὐτὰ ποὺ θεωροῦνται πολύτιμα ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά του. Κι εἶναι εὐχαριστημένος ὅταν, μέσα ἀπὸ τοὺς τόσους κινδύνους, καταφέρει νὰ διασώσει τὴν ὑπαρξή του. Τὸ «φεῦγε καὶ σώζου» βρίσκει μιὰ παράδοξη ἐφαρμογὴ στὴν περίπτωσή μας.

Θὰ πρέπει βέβαια νὰ τονίσουμε ὅτι μέσα στὴ σύγχυση αὐτῆς τῆς φυγῆς, στὸν πανικὸ τοῦ ἀνθρώπου ποὺ τὸ μόνο ποὺ σκέπτεται ἐκείνη τὴν ὥρα εἶναι τὸ ὅπου φύγει - φύγει, εἶναι δύσκολο νὰ διακρίνει δρόμους διαφυγῆς. Εἶναι σὰ νὰ χάνεται σὲ «δρόμους ποὺ δὲν ὀδηγοῦν πουθενά». Χαμένος στὸ δάσος παίρνει μονοπάτια ποὺ τὸν γυρίζουν πίσω στὸ σημεῖο ποὺ ξεκίνησε κι ἀνήμερος νὰ συνεχίσει, ἂν κάποιος ἄλλος δὲν τὸν συντρέξει καὶ δὲν τοῦ ὑποδείξει ἢ δὲν τὸν παρασύρει πρὸς τὴ σωστὴ κατεύθυνση. Τὸ ἔζησαν πολλοὶ συνάνθρωποί μας ἰδιαίτερα στὶς τελευταῖες φωτιές.

Τὸ τοπίο ἀλλάζει ὅταν ἐπισκεφτοῦμε τὸν ἴδιο τόπο μετὰ τὴν καταστροφή. Καφαλισμένο, χωρὶς τὴν πυκνὴ βλάστηση ποὺ κατεῖχε τὸν τόπο, χωρὶς δέντρα ποὺ ἐμπόδιζαν τὴν θέα, προσφέρει μιὰ παράξενη τοπογραφία. Ἰδεώδης τόπος γιὰ ὄδευση θὰ ἔλεγες, ἂν δὲν σὲ συνεῖχε ἓνα αἶσθημα φρίκης γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς φωτιᾶς. Ἐκεῖ ποὺ δυσκολευόσουν νὰ σύρεις τὰ βήματά σου, τώρα ἔχεις πλήρη ἐλευθερία νὰ βαδίζεις. Ἀπὸ ψηλὰ τὸ τοπίο φαντάζει σὰν τέλεια χαρτογραφία ὅπου εἶναι ἀποτυπωμένο μέχρι καὶ τὸ πιὸ μικρὸ χάραγμα.

Ἐνάλογα μ' ἐκεῖνον ποῦ τὸ διάβηκε εἶναι καὶ τὸ ἴχνος. Ζῶα μικρὰ μετὰ μεγάλων χαράσσουν τὸ δικό τους δρόμο ἢ δρομάκι. Διακρίνεις κατοικόδρομους (γιδόστρατες) καὶ πιὸ δίπλα δρόμους ποῦ ἀκολουθοῦσε ὁ βοσκός τους, δρόμους μεγαλύτερων ζώων, δρόμους φτιαγμένους γιὰ ὀχήματα. Τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν διέκρινες πρὶν· ὅλα καλύπτονταν ἀπὸ τὸ πράσινο, τὶς πυκνὲς φυλλωσιᾶς κι ἔπρεπε νὰ μαντεύεις γιὰ τὸ ποῦ θὰ φέρεις τὸ ἐπόμενο βῆμα σου, ἂν μάλιστα δὲν γνώριζες τὴν περιοχὴ. Ἐδῶ καὶ νὰ τὴ γνώριζες δυσκολευόσουν νὰ τὴν διαβεῖς.

Θυμᾶμαι τὸν πρῶτο καιρὸ ποῦ ἐπισκεπτόμουνα τὰ Καλλίσια κι ἤθελα νὰ κόψω δρόμο ὅπως μοῦ εἶχε ὑποδείξει φίλος ποῦ μὲ πρωτοπῆγε, δὲν μπόρεσα νὰ βρῶ τὸ ἐκκλησάκι τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Ἐπρεπε νὰ ἐπιστρέψω στὴν ἀφετηρία ἐκκίνησης καὶ ν' ἀκολουθῆσω τὴν πλέον πεπατημένη καὶ κεῖ πάλι μὲ κίνδυνο νὰ ξανακαθῶ. Πόσο δίκιο εἶχες, ψιθύριζα, καϋμένη Χάϊντέγκερ ὅταν μίλαγες γι' αὐτοὺς τοὺς δρόμους στὰ δάση (Holzwege), γιὰ δρόμους ποῦ δὲν

ὀδηγοῦν πουθενά, τυφλοὺς κυριολεκτικὰ χωρὶς ἀνοίγματα γιὰ νὰ διακρίνεις πιὸ πέρα.

Καὶ τώρα ποῦ διακρίνεις καὶ τὶς πιὸ παραμικρὲς λεπτομέρειες, χωρὶς κίνδυνο πιά νὰ καθεῖς, λές, ὄχι, καλλίτερα τότε μὲ τοὺς μύριους κινδύνους. Νὰ καθεῖς χίλιες φορές, καὶ νὰ κοπιάζεις ἄλλες τόσες γιὰ νὰ βρεθεῖς στὸν Ἅη Νικόλα.

Τὰ θεμέλιά μου στὰ βουνά

Σὲ πείσμα ὅμως τῆς φωτιᾶς ὁ Ἅγιος Νικόλαος μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ἴδιου τοῦ Ἁγίου διασώθηκε, ἐνῶ γύρω του ἀπλώνεται καμμένη γῆ. Μεγάλες καὶ κρυφὲς οἱ βουλὲς τοῦ Κυρίου. Μποροῦσε κι αὐτὸν νὰ τὸν εἶχε κατασπαράξει ἄγριο θηρίο ὅπως διάβηκε κι ἀπὸ ἐκεῖ ἡ λαίλαπα τῆς φωτιᾶς. Τὸ μοναστηράκι γλίτωσε ὅπως γλιτώνουν τούλάχιστον τὰ θεμέλια ἐνὸς σπιτιοῦ ὅταν καίγεται ὁλόκληρο τὸ σπίτι. Καὶ ποιὸς μπορεῖ ν' ἀμφισβητήσῃ ὅτι αὐτὰ τὰ κατασπαρμένα ἐκκλησάκια στὶς κορυφὲς τῶν βουνῶν μας δὲν εἶναι τὰ θεμέλιά μας; Ὁ πρῶτος ψαλμικὸς στίχος τοῦ Β' Ἀντιφώνου μας τὸ θύμισε στὴ λειτουργία τῆς Μεταμορφώσεως: «Οἱ θεμέλιοι αὐτοῦ ἐν τοῖς ὄρεσι τοῖς ἁγίοις».

Ἐδῶ, σκέπτεσαι, ἤλθαν τα κάτω ἐπάνω. Καὶ στὴ μεταγραφὴ τοῦ στίχου ἀπὸ τὸν Ὅδυσσέα Ἐλύτη διαφαίνεται καθαρὰ αὐτὴ ἡ ἀλήθεια. Πάνω σ' αὐτὰ τὰ βουνὰ «*ἡ μνήμη καίει ἄκαυτη βάτος*», καιομένη καὶ οὐ φλεγόμενη. «*Καὶ τὰ βουνὰ σηκώνουν οἱ λαοὶ στὸν ὦμο τους*». Ἄν καεῖ καὶ ἡ μνήμη, τότε ζήτω ποὺ καήκαμε.

Αὐτὴ ἡ μνήμη θυμᾶται τὶς ἄπειρες εὐεργεσίες ποὺ ἔχουν διοχετευτεῖ στὸ λαὸ μὲ τὴ συμπαράσταση σπουδαίων καὶ στοργικῶν Γερόντων. Θυμᾶται τὴ θεραπευτικὴ διακονία αὐτῶν τῶν ἀνδρῶν ποὺ ἐπιτελοῦν ἓνα ἀξιόλογο ἔργο σήμερα. Ἄν ἡ φωτιὰ κατέλυε αὐτὰ τὰ «*παρατηρητήρια*» ὁ τόπος θὰ πῆγαινε πολλὰ χρόνια πίσω... Δὲν ἔχει σημασία ἂν θὰ δεχτοῦμε εὐκόλα ἢ δύσκολα αὐτὴ τὴν ἀποψη. Τὰ κριτήρια ποὺ συγκροτοῦν μιὰ «*Πνευματικὴ Γεωγραφία*» εἶναι διαφορετικὰ ἀπὸ ἐκεῖνα μιᾶς φυσικῆς γεωγραφίας. Μιὰ «*εὐφλεκτὴ χώρα*» ὅπως ἡ δική μας (Γ. Ἰωάννου) μπορεῖ καὶ καμμένη, ὡς μὴ ὦφελε, νὰ προσφέρει δρόμους ἐπιστροφῆς.

Τοπογραφία ψυχῆς

Αὐτὸ δὲν τὸ λέω μόνο γιατί τώρα ὁ Ἅγιος Νικόλαος εἶναι εὐκολότερα προσπελάσιμος ἐφόσον μετὰ τὴ φωτιὰ οἱ δρόμοι φαίνονται καθαρὰ χωρὶς κίνδυνο περιπλανήσεως. Ἅγιοι Νικόλαοι ὑπάρχουν πολλοὶ ἀνὰ τὴν ἐπικράτεια καὶ θὰ πρέπει νὰ μάθουμε τοὺς δρόμους ποὺ ὀδηγοῦν σ' αὐτούς. Ἡ σκέψη ποὺ μᾶς διακατέχει εἶναι, ὅταν τὴν εἰκόνα τῆς φωτιᾶς τὴ μεταφέρω στὰ πνευματικὰ καὶ συλλογιστῶ ὅτι γιὰ νὰ ξεκαθαρίσει ἡ τοπιογραφία τῆς ψυχῆς μου πρέπει νὰ καοῦν πολλὰ ἐποικοδομήματα καὶ πολλὰ ξερὰ γιατί μ' αὐτὰ κινδυνεύουν νὰ καοῦν καὶ τὰ λίγα χλωρὰ ποὺ ἔχουν ἀπομείνει.

Πολλοὶ χαρακτήρισαν τὸ θέμα τῆς περιοχῆς ὡς «κρανίου τόπο». Καὶ εἶναι πράγματι. Τὸ θέαμα εἶναι φρικτὸ καὶ σοῦ σφίγγεται ἡ καρδιά ἀντικρύζοντάς το. «Κάπως ἔτσι δὲν εἶναι καὶ ἡ ψυχὴ μας;» ὁμολόγησε κάποιος στὸν πνευματικὸ του πατέρα ὅταν ἀντίκρουσε τὸ τοπίο. Καμμένη γῆ κι ὅμως ἐμεῖς τὴ βλέπουμε θάλλουσα. Ξερή, κατάξερη κι ὅμως καυχόμαστε γιὰ τὴ δροσιά της. Γεμάτη ἀγκάθια κι ὅμως ἐξακολουθοῦμε νὰ τὴν ποτίζουμε νομίζοντας ὅτι καλλιεργοῦμε τριαντάφυλλα. Ἐρημο καὶ νὰ τὴν περνᾶμε γιὰ ὄαση. Παραιοσθήσεις, αὐταπάτες, φαντασιώσεις; Εἶναι φορὲς ποὺ ὁ ἄνθρωπος τὶς ἔχει ἀνάγκη. Τὶς περισσότερες ὅμως φορὲς λειτουργοῦν παραπλανητικά.

Εἶναι μάταιο «νὰ ψάχνεις ἀδιάκοπα μιὰ ἔρημο, χωρὶς ἓνα δέντρο, ἓνα ρῖγος νερῶν» (Μ. Ἀναγνωστάκης). Ὁοση γίνεται μόνο ὅταν βρεθεῖς στὴν ὄαση. Καὶ μιὰ τέτοια ὄαση, καί, ὄχι μόνο μία, εὐτυχῶς ἀπέμεινε στῆς Ἀττικῆς τὴν ὀλόμαυρη ράχη. Νὰ ἐλπίσουμε ὅτι μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει μιὰν ἀρχὴ γιὰ τὴν ἀναβάθμιση τῶν ὄρεινῶν ὄγκων τῆς Ἀθήνας;

Ἄς τὸ εὐχηθοῦμε μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς Ἰνδίκτου καὶ τοῦ νέου ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους!

11. “Ένας λόγος για τὸ περιβάλλον

Ἡ Ποιμαντικὴ ὅπως γνωρίζουμε ὅλοι μεριμνᾷ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου. Αὐτὸς ὁ κόσμος ὁ μικρὸς καὶ μέγας εἶναι ἕνας τελικὰ ὅσο κι ἂν φαίνεται διαιρεμένος καὶ διασπασμένος· καὶ γι’ αὐτὸν ἡ Ἐκκλησία μεριμνᾷ καὶ συντάσσεται μὲ ὅλες ἐκεῖνες τὶς δυνάμεις ποὺ ἀγωνίζονται γιὰ τὴ σωτηρία του. Ὁ λόγος μας σήμερα ἄς εἶναι γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ περιβάλλον καὶ ὅλα τὰ συναφῆ προβλήματα ποὺ ἀνακύπτουν¹.

«Βιώσιμη» ἀνάπτυξη;

Μὲ τὴν ἀνατολὴ τοῦ 21ου αἰῶνα βλέπουμε οἱ δυσκολίες νὰ αὐξάνονται. Κοινὸ αἶτημα ὄλων εἶναι ἡ ἀνάπτυξη καὶ μάλιστα οἱ χῶρες τῆς ὑψηλῆς χαρακτηρίζονται πάνω σ’ αὐτὴ τὴ βάση ὡς «ὑπὸ ἀνάπτυξη», «ἀναπτυσσόμενες» ἢ ὡς «ἀναπτυγμένες» χῶρες. Τὰ ἐρωτήματα, βέβαια πέφτουν βροχὴ γιὰ τὴ σχέση τῆς ἀνάπτυξης μὲ τὴ μόλυνση τοῦ περιβάλλοντος. Μιλᾷνε γιὰ ὄξινη βροχή, γιὰ φαιὸν-καφέ ἢ κίτρινο ἀσιατικὸ νέφος. Τὰ νέφη, ὅμως, ἐμφανίζονται ὡς πανταχοῦ παρόντα εἶπε στὸ Λονδίνο, τὸ διαβόητο πλέον «νέφος τοῦ Λονδίνου», εἶτε στὰ πετροχημικὰ νέφη τοῦ Λὸς Ἄντζελες.

Τὸ νέφος στὴν οὐσία ἀντικατοπερίζει τὴν πρόκληση ποὺ θὰ πρέπει νὰ ἀντιμετωπίσουν οἱ σύνοδοι στὴν Παγκόσμια Διάσκεψη γιὰ Βιώσιμη Ἀνάπτυξη ποὺ πραγματοποιεῖται στὸ Γιοχάνεσμπουργκ (26 Αὐγούστου - 4 Σεπτεμβρίου 2002). Τὸ ἐρώτημα στὸ ὁποῖο θὰ κληθοῦν νὰ ἀπαντήσουν εἶναι τὸ ἀκόλουθο: «Πῶς εἶναι δυνατὸν τὰ ἀναπτυσσόμενα κράτη νὰ ἀναπτυχθοῦν οἰκονομικῶς χωρὶς ταυτόχρονα νὰ ἐπιβαρύνουν τὸ περιβάλλον καὶ νὰ καταστήσουν τὸν πλανήτη ἀκατοίκητο γιὰ τὶς ἐπόμενες γενιές;»

1. Περισσότερα γιὰ τὴν «τοπολογικὴ» προσέγγιση τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου καὶ ἀπόψεις γιὰ μία θεολογικὴ οἰκολογία βλ. στὰ βιβλία μου *Ἐπιστήμη καὶ τέχνη τῆς ποιμαντικῆς*, Ἀθήνα, ἐκδ. Ἄρμος, 1997, σ. 48-51 καὶ *Ποιμαντικὴ πολλαπλῶν διαδρομῶν*, Ἀθήνα 1995, τὸ κεφ. «Ἐγὼ καὶ ὁ κόσμος», σ. 203-239.

Κάπως έτσι έτιθετο και τὸ ἐρώτημα ποὺ ἀπασχόλησε πρὶν δέκα χρόνια τὴ Διάσκεψη γιὰ τὸ Περιβάλλον στὸ Ρίο ντὲ Τζανέιρο (3-13 Ἰουνίου 1992): «Πῶς μπορούμε νὰ συνεχίσουμε τὴ ζωὴ μας πάνω σ' αὐτὸν τὸν πλανήτη χωρὶς νὰ τὸν καταστρέψουμε;» Δέκα χρόνια μετὰ ἡ ἀπάντηση σ' αὐτὸ εἶναι ὅτι: «Ἀπλούστατα δὲν μπορούμε!», ἂν μάλιστα θέλουμε νὰ τὴ συνεχίσουμε «μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ τοὺς ἴδιους ρυθμούς» ἐνὸς «ὑπερκαταναλωτικοῦ μοντέλου ζωῆς». Τότε, αὐτὸ ποὺ θέλουμε νὰ ὀνομάζουμε «βιώσιμη ἀνάπτυξη», διαρκείας ἢ ἀειφόρο (sustainable), γίνεται οὕτοπια.

Ὑποστηρίζεται μάλιστα, ὅτι ἡ προστασία τοῦ περιβάλλοντος καὶ ἡ «ἀνάπτυξη» εἶναι δύο ἔννοιες ἀντίθετες καὶ ἀντιφατικές. Θὰ χαρακτηρίζα μάλιστα ὡς ἐφαρμογὴ της τόσο τῆς μόδας σήμερα «δημιουργικῆς λογιστικῆς» τὴν προβολὴ ἐκ μέρους μεγάλων πολυεθνικῶν ἐπιχειρήσεων τῆς «πράσινης» εἰκόνας τοὺς μὲ διαφημίσεις ποὺ δείχνουν γάργαρα νερά, ὑπερήφανους ἀετούς, παινιδιάρεις φάλαινες καὶ χαρούμενους ἀνθρώπους. Εἶναι βέβαιο ὅτι σ' αὐτὴν τὴν εἰκόνα ἄλλοι, ὅπως οἱ Μὴ Κυβερνητικὲς Ὄργανώσεις γιὰ τὴν Ἀνάπτυξη, ἔχουν νὰ ἀντιπαρατάξουν ἄλλες ποὺ ἔρχονται σὲ ἀντίθεση μὲ αὐτές: ἔνακόσμο ρύπανσης ἐξευτελιστικὲς ἐργασιακὲς συνθῆκες, ἀφαίμαξη τῶν φυσικῶν πόρων, παρθένα δάση ποὺ ἐξαφανίζονται, ὠκεανοὺς ποὺ μένουν χωρὶς ψάρια. Οἱ ἀντιπαραθέσεις εἶναι πραγματικές. Ὅλες οἱ πλευρὲς ἔχουν νὰ ἀντιτάξουν σοβαρὰ ἐπιχειρήματα, τὰ ὁποῖα ἐν ὄψει μάλιστα τῆς Διασκέψεως πληθύνονταν καὶ πρὶν ἀλλὰ καὶ στὴν εἰδικογραφία τοῦ μηνὸς Αὐγούστου².

Προτάσεις, ὑποσχέσεις, λύσεις

Θὰ ὑπάρξουν λύσεις; Θὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ ἡ πρόταση γιὰ τὴ δημιουργία ἐνὸς «Διεθνοῦς Δικαστηρίου Περιβάλλοντος» ἢ καὶ αὐτὸ θὰ ἔχει τὴν τύχη τῆς συγκροτήσεως τοῦ Διεθνοῦς Δικαστηρίου γιὰ ὑποθέσεις οἱ ὁποῖες ἀφοροῦν ἐγκλήματα πολέμου καὶ ἐγκλήματα κατὰ τῆς ἀνθρωπότητας; Εἶναι ρεαλιστικὴ ἡ ὑπόσχεση γιὰ δίκαιη καὶ ἰσομερῆ κατανάλωση ἢ θὰ πρέπει ἡ ἀνθρωπότητα νὰ προσανατολίζετὰ πρὸς μία λιγότερο καταναλωτικὴ διάθεση; Ποῦ καὶ πότε τέλος πάντων θὰ βρεθεῖ ἡ χρυσὴ τομὴ τῶν ἀποφάσεων καὶ τῶν λύσεων;

2. Βλ. ἄρθρα στὴν «Καθημερινή» τοῦ Αὐγούστου 2002 των: Ἀντώνη Καρκαγιάννη («Κάθε Κυριακή»: 11 καὶ 18), Γ. Σ. Μπουρδάρη («Καθημερινὰ καὶ ἄλλα»: 18), Barry James (9, 13 καὶ 20), Jeremy Sabrook (9).

Θὰ μπορέσει ἓνα Διεθνὲς Δικαστήριο νὰ προστατεύσει τὸ περιβάλλον καὶ νὰ καταπολεμήσει τὴ φτώχεια; Ἡ θὰ πρέπει νὰ περιμένουμε τὴ *Μέλλουσα Κρίση* καὶ τὴν ἐτυμηγορία τῆς γιὰ τὸ ἂν δώσαμε ψωμὶ νὰ φᾶνε οἱ πεινασμένοι καὶ νερὸ νὰ ξεδιψᾶσουν οἱ διψασμένοι; Μήπως μέχρι τότε θὰ εἶναι πολὺ ἄργα καὶ δὲν θὰ περισσεύει ἡ ὑπομονὴ στοὺς ἀνθρώπους καὶ στὴ γῆ μας ποὺ συστενάζει καὶ συνωδίνει;

Θὰ πρέπει νὰ ξεκαθαρίσουμε ποιὸς εἶναι τελικὰ πλούσιος ἢ φτωχός, ταπεινὸς καὶ καταφρονημένος. Ποιὲς ἀρχὲς πολιτικῆς ἰκονομίας ἢ πολιτικῆς οἰκολογίας θὰ ἐπικρατήσουν γιὰ νὰ προσανατολίσουν τὸν πλανήτη γῆ καὶ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ τὸν κατοικοῦνε πρὸς τὴν ὀρθὴ κατεύθυνση.

Πιστεύουμε ὅτι θὰ ἦταν καὶ εἶναι πράγματι καίρια ἡ συμβολὴ τῆς Ὁρθοδοξίας σὲ αὐτὲς τὶς ἐκτιμήσεις καὶ ἔχουν γίνει σημαντικὰ βήματα μελέτης καὶ ἐπεξεργασίας τέτοιων θεμάτων. Ὁ ὀρθόδοξος ἄνθρωπος εἶναι τελικὰ «ὁ ἐν τῷ ὀλίγῳ ἀναπαυόμενος» καὶ ὁ «θέλων τὸ μὴ ἔχειν ὡς θέλει τις τὸ ἔχειν»;³ Σὲ μία, ὅμως, παγκόσμια κοινωνία, ὅπως ἐξελίσσεται τώρα μπορεῖ, βέβαια, ὁ ὀρθόδοξος λόγος νὰ θέλουμε νὰ ἔχει τὴ βαρύτητα ἑνὸς ἀκρογωνιαίου ἢ θεμέλιου λίθου· ὀφείλει ὅμως νὰ συνεργασθεῖ μὲ ἄλλους λόγους ποὺ καὶ ἐκεῖνοι θὰ ἔχουν τοὺς «λόγους» τους γιὰ νὰ προβάλλουν ἢ νὰ ἐπιβάλουν τὶς ἀπόψεις τους. Καὶ εἶναι πολλοὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀπασχολοῦνται σοβαρὰ σήμερα γιὰ τὴν ἔκβαση αὐτῶν τῶν πραγμάτων καὶ στὴ χώρα μας καὶ στὸ ἐξωτερικό.

Ἕνα ἐπίκαιρο Διεθνὲς Συνέδριο

Ἐδῶ, θὰ ἤθελα νὰ σημειώσω ὅτι μὲ τὸ πέρασ τῆς Διασκέψεως στὸ Γιοχάνεσμπουργκ ἀρχίζει στοὺς Δελφούς μία πολὺ σημαντικὴ καὶ ἐνδιαφέρουσα συνάντηση γι' αὐτὰ τὰ θέματα. Πρόκειται γιὰ τὸ 2ο Διεθνὲς Διεπιστημονικὸ Δελφικὸ Συνέδριο ποὺ διοργανώνεται ἀπὸ 5 ἕως 8 Σεπτεμβρίου στοὺς Δελφούς, στὰ πλαίσια τῆς Πολιτιστικῆς Ὀλυμπιάδας 2001-2004 ἀπὸ τὴ Δελφικὴ Ἐταιρεία καὶ τὸ Ἐθνικὸ Ἰδρυμα Ἐρευνῶν μὲ τίτλο: *Οἰκολογικὴ Δυναμικὴ καὶ Ἀνθρώπινη Φύση*. Ὁ κίνδυνος μαζικῆς καταστροφῆς τῆς ζωῆς στὸν πλανήτη

3. Κάποιες σκέψεις ἀναφορικὰ μὲ τὴν ὀρθόδοξη «νοστροπία» γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ζωὴ ἔχω σημειώσει σὲ ἄρθρο μου ἐπιγραφόμενο «*Μέτρα καὶ μέτρα*», στὸ βιβλίο μου *Ποιμαντικὴ τῆς καθημερινῆς ζωῆς*, ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Ἀθήνα 1992, σ. 92-97, 183-186. Γιὰ τὴν «*Οἰκονομία καὶ τὰ ἀξιακὰ πρότυπα στὴν Ὁρθοδοξία*» ἔχει ὑποβληθεῖ ἐρευνητικὸ πρόγραμμα ἀπὸ τὸν καθηγητὴ κ. Πέτρο Γέμπο καὶ συνεργάτες του, τοῦ Τμήματος Μεθοδολογίας, Ἱστορίας καὶ Θεωρίας τῶν Ἐπιστημῶν, τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖο ἔχει τύχει καὶ τῆς ἐπιδιοκμασίας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

γῆ. Τὸ πρῶτο Συνέδριο εἶχε γίνει πάλι στοὺς Δελφοὺς (14-17 Ἰουνίου 1995) μὲ θέμα: Ἡ Ἀνθρώπινη συμπεριφορὰ καὶ ἡ ἔννοια τοῦ σύγχρονου Οὐμανισμοῦ. Τότε μάλιστα διατυπώθηκαν καὶ οἱ προβληματισμοὶ τῆς Ἑταιρείας στὴ Διακήρυξη τῶν Δελφῶν ὡς πρὸς τὰ βασικὰ προβλήματα ποὺ ἀπειλοῦν τὴν ἀνθρωπότητα⁴.

Στὸ φετινὸ συνέδριο θὰ ἐπιχειρηθεῖ ἀπὸ τοὺς μετέχοντες ἐπιστήμονες Ἕλληνες καὶ ξένους νὰ «χαρτογραφηθεῖ» ἡ ἀνθρώπινη φύση μὲ μεγαλύτερη ἀντικειμενικότητα καὶ ἀκρίβεια καὶ νὰ ἐξεταστεῖ σὲ βάθος πὼς αὐτὴ εἶναι ἱκανὴ γιὰ τὰ σημαντικότερα ἐπιτεύγματα ἀλλὰ καὶ γιὰ τὶς μεγαλύτερες βαρβαρότητες. Αὐτὴ ἡ κατανόηση ἐλπίζεται ὅτι θὰ ὀδηγήσει σὲ μία πρακτικὴ ἀντιμετώπιση τῆς παγκόσμιας κρίσης. Ἡ παρουσία ἐκπροσώπων ὄλων σχεδὸν τῶν ἐπιστημῶν ἐγγυᾶται ἕναν αὐθεντικὸ καὶ εἰλικρινῆ διάλογο σὲ θέματα δύσκολα ποὺ ἀπαιτοῦν καὶ ἀνοίγματα ἀλλὰ καὶ βήματα προσεκτικά. Ἀσφαλῶς πολλὰ θὰ εἶναι καὶ τὰ ἐρωτήματα ποὺ θὰ τεθοῦν κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Συνεδρίου καὶ θὰ ἀπτονται θεολογικῶν θέσεων καὶ θὰ ἀπαιτοῦν ἀνάλογες ἀπαντήσεις. Ἐλπίζουμε ὅτι σὲ προσεχὲς ἄρθρο μας θὰ εἴμαστε σὲ θέση νὰ ἐκθέσουμε αὐτὰ ποὺ θὰ διαμειφθοῦν ἐκεῖ.

Φωτογραφία I. Στ.
Παπαδόπουλου, ἀπὸ Πίνακα
ιδιοκτησίας Αναστασίου
Κολυβάνου.

Τὸ πιὸ σημαντικό ποὺ θὰ πρέπει ὅπως-δήποτε νὰ προσεχθεῖ ἄς εἶναι, οἱ λέξεις ποὺ θὰ ἐκφράζουν τοὺς λόγους στοὺς ὁποίους θὰ διατυπώσουμε γνώμες, ἀπόψεις, θέσεις, νὰ μὴ «δρέπουν ἐρημικὰ τὴ λεκτικότητα» (Ν.Δ. Καροῦζος). Ἄλλοιῶς καιροφυλακτεῖ ὁ κίνδυνος «ἔτσι ὅπως εἶναι ἡ ἀνθρώπινη ὑπόσταση σήμερα, οἱ λέξεις νὰ γράφονται ἀρχικὰ μὲ κεφαλαῖα, μετὰ νὰ ξεπέφτουν στὰ μικρὰ γιὰ νὰ καταλήξουν νὰ κλειστοῦν μέσα σὲ σαρκαστικὰ εἰσαγωγικά!» (Ερνέστο Σάμπατο).

4. Τὰ Πρακτικὰ ἐκδόθηκαν σὲ ἀγγλικὴ γλῶσσα ἀπὸ τὸν Dennis V. Razis, M.D., *The Human Predicament. An International Dialogue on the Meaning of Human Behavior*, Amherst, New York, Prometheus Books, 1996. Ἡ Διακήρυξη βρίσκεται ὡς κέφ. 25 στὶς σ. 295-297. Ὁ κ. Διονύσιος Ραζὴς εἶναι Πρόεδρος τῆς Δελφικῆς Ἑταιρείας καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς Προγράμματος τοῦ παρόντος Συνεδρίου. Βλ. Τὸ Τελικὸ Πρόγραμμα γιὰ λεπτομέρειες.

12. Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ Οἰκολογία

Μὲ ἀφορμὴ τὴν ἀρχὴ τῆς Ἰνδίκτου ὡς «Ἡμέρας Προστασίας τοῦ Περιβάλλοντος»¹

Στὴν ὀρθόδοξη πίστη τὸ φυσικὸ περιβάλλον ἀνοίγεται καὶ ἀποκτᾷ τὶς πραγματικὲς του διαστάσεις, «τὸ πλάτος καὶ μῆκος καὶ βάθος καὶ ὕψος» τοῦ Χριστοῦ» (Εφεσίους 3, 18), ὁ Ὅποιος καταφάσκει τὴν Κτίσις, στὴν ὁποία ἀντανακλᾶται ὡς Κύριος τῆς Οἰκουμένης. Ὁ κόσμος δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς τύχης καὶ τῆς ἀναγκαιότητας ἀλλὰ πεδίο καὶ τόπος σωτηρίας, ἐξ οὗ καιτὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ποιμαντικῆς τῆς γιὰ τὴ σωτηρία ὄχι μόνο τοῦ ἀνθρώπου ἀλλὰ καὶ τοῦ κόσμου, μὲ τὴ συγκρότηση μιᾶς θεολογικῆς οἰκολογίας καὶ τὴν κατάδειξη τῶν θετικῶν συνεπειῶν τῆς.

Ἡ χριστολογικὴ προσέγγιση τῆς φύσεως καὶ τοῦ κόσμου ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας ὠθεῖ στὴν ἀντίληψη τῆς οἰκολογικῆς κρίσεως ὡς θεολογικοῦ προβλήματος καὶ τῆς ἀντιμετώπισής τῆς βάσει τῶν ἀρχῶν μιᾶς θεολογικῆς οἰκολογίας, ἡ ὁποία καὶ ἐμπνέει μέτρα προληπτικὰ καὶ θεραπευτικὰ τῆς κρίσεως ἀλλὰ καὶ ἐντάσσει τὸν κόσμο προοπτικὰ στὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου. Ἀσφαλῶς ἡ κρίσις δὲν εἶναι πρωτεῦον. Ἀναγκάζεται ἡ Ἐκκλησία νὰ ἀσχοληθεῖ λόγῳ τῶν δυσμενῶν ἐπιπτώσεων τῆς κρίσεως πάνω στὸν ἄνθρωπο καὶ στὴ φύση. Καὶ τότε δρᾷ συμβουλευτικὰ καὶ

1. Τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο μὲ ἐμπνευσμένο μήνυμα τοῦ μακαριστοῦ Πατριάρχου Δημητρίου τοῦ Α' ἔχει καθιερώσει ἀπὸ τὸ 1989 τὴν 1η Σεπτεμβρίου ὡς «Ἡμέρα Προστασίας τοῦ Περιβάλλοντος». Ἦδη τὸ 1845 ἔχουμε τὴν πρώτη ἐγκύκλιο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «κατὰ τῶν καιόντων καὶ κααστῶν ἐφόντων τὸ δάσος». Ἡ «Εἰδικὴ Συνοδικὴ Ἐπιτροπὴ Θείας καὶ Πολιτικῆς Οἰκονομίας καὶ Οἰκολογίας» (συσταθεῖσα τὸν Φεβρουάριο τοῦ 2000) ὀργάνωσε ἀνάμεσα σὲ ἄλλες ἐκδηλώσεις καὶ ἔκθεσι (6-15 Ἰουνίου 2001), μὲ τίτλο «Ἐκκλησία καὶ Περιβάλλον». Ἔδαφος-Νερό-Ἀέρας, ὡς συμμετοχὴ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος στὴν Παγκόσμια Ἡμέρα Περιβάλλοντος (5 Ἰουνίου).

περιλαμβάνει στην ποιμαντική της μέριμνα τὸ οἰκολογικὸ περιβάλλον τοῦ ἀνθρώπου καὶ παρωθεῖ πρὸς συγκεκριμένες ἐνέργειες προτάσσοντας μεταξὺ ἄλλων παραδείγματα πρὸς μίμηση, ὅπως λ.χ. τῶν Γερόντων.

Ἔγχρωμο σκίτσο τοῦ Nicolas Vial,
Ἔνας καινούριος κόσμος
(«Le Monde» 24 Μαρτίου 2007).

Προϋπόθεση γιὰ τέτοιου τύπου στάση εἶναι ἡ αἴσθηση τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ στὸ κῶρο ὡς Θεολογία τοῦ χώρου. Αὐτὸ κάνει νὰ διερωτώμεθα ἂν εἴμαστε χρῆστες ἢ καταχραστὲς καὶ ὀδηγούμεθα πρὸς μιὰ ἠθικὴ τῆς οἰκολογικῆς συνείδησης. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ἰδίως τελευταῖα μὲ τὶς πρωτοβουλίες τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος θεωρεῖται καταλύτης στὴν προστασία τῆς φύσεως. Αὐτὸ τὴν ὠθεῖ σὲ μιὰ θεολογικὴ ἐμβάθυνση τῶν σχετικῶν θέσεών της, ἔτσι ὥστε

νὰ θεωρεῖ τὴ φύση ὡς κτίση καὶ τὴν κτίση ὡς εὐχαριστία καὶ τὴν ἐμπειρικὴ θεολογία ὡς τὴ μόνη ἀπάντηση σὲ ζητήματα ποὺ ἄπτονται τῆς οἰκολογίας καὶ τῆς πολιτικῆς. Μόνο μιὰ βιβλικὴ καὶ πατερικὴ θεολογικὴ οἰκολογία εἶναι ἰκανὴ νὰ ἀντιμετωπίσει τὰ προβλήματα τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος. Ἡ ἐνασχόληση καὶ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν μὲ τὸ θέμα εἶναι ἐπίσης σοβαρὴ.

Τὴ διδασκαλία της αὐτὴ ἡ Ἐκκλησία ἀντλεῖ ἀπ' ἐκεῖ ποὺ μόνο κανεὶς μπορεῖ νὰ ἐκταμιεύσει ζωτικὲς ἐμπνεύσεις γιὰ τὴν προστασία τῆς φύσεως, τὴν ὁποία ὁ Δημιουργὸς της μᾶς παρέδωσε «ἐργάζεσθαι καὶ φυλάσσειν» αὐτήν. Πηγὴ γιὰ μιὰ στάση σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης εἶναι ὁ Χριστὸς, ἡ Παναγία μας, οἱ Προφῆτες, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας οἱ Ἁγιοὶ της, οἱ Γέροντες. Ἡ φροντίδα γιὰ τὸν κόσμον ἀποτυπώνεται στὴ λατρεία καὶ τὴν ὕμνογραφία τῆς Ἐκκλησίας ὅπου ὁ ἄνθρωπος προβληματίζεται ἀναθέτοντας τὴ μέριμνα καὶ τοὺς οἰκολογικοὺς του προβληματισμοὺς στὸ Θεὸ τῆς κτίσεως καὶ πάσης σαρκός.

Μιᾶς καὶ μιλήσαμε γιὰ παραδείγματα πρὸς μίμηση καὶ ἀναφέραμε τοὺς Γέροντες, αὐτὲς τὶς ἐκλεκτὲς μορφὲς ποὺ ὑποστασιάζουν ἤδη ἀπὸ τώρα τὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς μὲ τὴ μεταμορφωμένη ζωὴ τους, ἀξίζει τὸν κόπο νὰ ὑπενθυμίσουμε, ὅτι σὲ ἓναν κόσμον ποὺ ἀπασχολεῖται ὀλοένα καὶ περισσότερο μὲ τὸ οἰκολογικὸ περιβάλλον τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὶς συνέπειες

πού μπορεί νὰ ἔχει μία ἀλόγιστη χρήση τῆς φύσεως καὶ τῶν ἀποθεμάτων της, ἐντυπωσιάζει ἡ στάση πολλῶν Γερόντων ἔναντι τῶν προβλημάτων πού δημιουργοῦνται στὴν ἐποχή μας καὶ ἡ συμβουλευτική τους πού ἀσκεῖται σὲ συγκεκριμένα πλαίσια ζωῆς.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι εἶναι ἔντονη ἡ ἀνησυχία ὀρισμένων Γερόντων γιὰ τὴ ρύπανση τοῦ περιβάλλοντος μέσα στὸ ὁποῖο ζοῦν οἱ σημερινοὶ ἄνθρωποι. Χω-

ρὶς νὰ κηρύττουν μία «ἐπιστροφή στὴ φύση» τύπου Ρουσσώ, συνιστοῦν μίαν «ἔξοδο πρὸς τὴ φύση», «γιὰ νὰ βρεθοῦν οἱ ἄνθρωποι πάλι στὸ φυσικὸ τους περιβάλλον, ἐκεῖ ἀπ' ὅπου ξεκίνησαν», λένε χαμογελῶντας «στὸν Παράδεισο, πού ἦταν ἕνας κῆπος». Χωρὶς ν' ἀρνοῦνται τὴ χρήση τῆς τεχνολογίας μάχονται γιὰ μία ποιότητα ζωῆς πού ν' ἀγκαλιάζει ὅλο τὸν ἄνθρωπο.

Στενοχωριοῦνται μάλιστα ἔντονα ὅταν αὐτὴ ἡ «ἔξοδος» διακυβεύεται καὶ ἀπὸ τόσες πυρκαγιές πού καταστρέφουν τεράστιες δασικὲς ἐκτάσεις καὶ θαμνώδεις περιοχές. Λυποῦνται βαθύτατα γιὰτὴ διαβλέπουν στὸ ἔργο τῆς καταστροφῆς διαταραχὲς πού κι ὅταν ἀκόμη κινεῖται ἀπὸ κερδοσκοπία μὲ οἰκοπεδοποιητικὲς προθέσεις ξεκινᾷ ἀπὸ μία θεμελιακὴ ἀ-φιλανθρωπία.

Ὅποιος καταστρέφει τὴ Δημιουργία συνεργεῖ στὴν καταστροφὴ τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ πράσινο εἶναι δῶρο Θεοῦ πού ἡ Χάρη Του δωρίζει στὸν ἄνθρωπο. Σεβασμὸς πρὸς αὐτὸ σκοπεύει στὴν ὑγεία καὶ τὴν ὁμορφιά. Τὸ δάσος θὰ μπορούσε νὰ εἶναι τὸ πιὸ ἐντυπωσιακὸ σύμβολο τῆς παρουσίας, τῆς σιωπῆς καὶ τῆς εὐλογίας τῆς Ἐκκλησίας. Γιὰτὴ τὸ δάσος εἶναι σιωπὴ καὶ εὐλογία. Χωρὶς αὐτό, ὅλα γίνονται στεῖρα.

Καὶ ἡ Ἐκκλησία ἔπρεπε νὰ ἀναλάβει ὀλόκληρη ἐκστρατεία καὶ σταυροφορία. Χρειάζεται ἐνεργὸς δράση τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Νόμος μόνος του, ὅπως διαπιστώνουμε, δὲν ἐπαρκεῖ γιὰ τὴν καταστολὴ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἐγκλήματος καὶ τὴν πρόληψή του. Ἄλλ' οὔτε μόνον μὲ ἐκκλησιαστικὲς ἀποφάσεις καὶ ἐγκυκλίους μπορεῖ νὰ γίνῃ δουλειά. Ἐδῶ πάλι πρωτεύουσα θέση κατέχει τὸ παράδειγμα καὶ ἡ μίμηση

Ἄς μνημονεύσουμε ἐδῶ τὸ παράδειγμα τοῦ Γέροντος τῆς Πάτμου π. Ἀμφιλοχίου Μακρῆ (1888-1970), ὁ ὁποῖος συνέβαλε στὴν πευκοφύτευση τῆς ἱερᾶς νήσου Πάτμου. Συνήθιζε νὰ λέει: «Ὅποιος φυτεύει ἕνα δένδρο φυτεύει

*Ἔργο του Σώζου Γιαννούδη,
Δάσος Ἀγίων, land art.
Καλαμάτα 2000.*

ἐλπίδα, φυτεύει εἰρήνη, φυτεύει ἀγάπη καὶ ἔχει τὶς εὐλογίες τοῦ Θεοῦ». Γι' αὐτὸ ζητοῦσε ἀπὸ τοὺς ἐξομολογουμένους σ' αὐτόν, σὲ ἔνδειξη μετανοίας νὰ φυτεύουν καὶ νὰ περιποιῶνται ἓνα δένδρο.

Ὅλα αὐτὰ προϋποθέτουν ἀσφαλῶς μία καρδιὰ εὐαίσθητη, μιὰ καρδιὰ ἐλεήμονα, ἔτσι ὅπως τὴν προσδιορίζει ἡ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας μας μὲ τὸ στόμα ἑνὸς μεγάλου ἀββᾶ, τοῦ Ἰσαάκ του Σύρου (7ος αἰ.): «Καρδιὰ ἐλεήμων εἶναι μία καρδιὰ ποὺ καίγεται γιὰ ὀλόκληρη τὴν κτίση, γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, γιὰ τὰ ὄρνια, γιὰ τὰ ζῶα, γιὰ τοὺς δαίμονες καὶ γιὰ ὅλα τὰ κτίσματα. Μὲ τὴν ἀνάμνηση καὶ τὴ θέα τους τρέχουν ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ ἀνθρώπου δάκρυα. Ἀπὸ τὴν πολλὴ καὶ σφοδρὴ ἀγάπη ποὺ συνέχει τὴν καρδιά του δὲν μπορεῖ νὰ ἀνεχθεῖ ἢ νὰ ἀκούσει ἢ νὰ δεῖ κάποια καταστροφή, ἢ κάποια μικρὴ λύπη νὰ γίνει μέσα στὴν κτίση. Γι' αὐτὸ καὶ γιὰ τὰ ἄλογα ζῶα καὶ γιὰ τὰ ἔρπετα καὶ γιὰ τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἀληθείας καὶ γι' αὐτοὺς ποὺ τὸν βλάπτουν, κάθε στιγμή προσφέρει προσευχὴ μὲ δάκρυα, γιὰ νὰ τοὺς διαφυλάξει καὶ νὰ τοὺς ἐλεήσει ὁ Θεός».

Παράρτημα

Οικόλογικος ζωγραφικός πίνακας τῆς πείνας¹

[Ἡ κλιματικὴ ἀλλαγὴ συνοδεύεται δυστυχῶς μὲ ποικίλα προβλήματα ξηρασίας, πλημμυρῶν, πυρκαγιῶν καὶ λοιπῶν φαινομένων, συνακόλουθων τῆς ἀλόγιστης χρήσεως τῆς κτίσεως. Ἡ μεγάλη μάστιγα εἶναι κυρίως ἡ πείνα ὡς παρακολούθημα. Ἐπιλέξαμε λοιπὸν ἓνα ζωγραφικὸ πίνακα ποὺ ἀποτυπώνει αὐτὴν τὴν νέα, σὲ τόσο μεγάλῃ ἔκτασιν μάστιγα τῆς ἀνθρωπότητας. Ὁ πίνακας εἶναι ἀναρτημένος στὸ παρεκκλήσιο τοῦ Πανεπιστημιακοῦ Νοσο-

1. Τὸ παραπάνω κείμενο δημοσιεύτηκε ὡς ἔνθετο στὸ Περιοδικὸ Σύναξη, τεῦχος 125, Ἰανουαρίου-Μαρτίου 2013, μετὰ ἀπὸ πρόταση τοῦ γράφοντος στὸν Διευθυντὴ τοῦ Περιοδικοῦ κ. Ἀθανάσιο Παπαθανασίου.

κομείου *Gasthuisberg* τῆς Λουβαίνης (*Leuven*), Βέλγιο, καὶ διανέμεται μὲ τὸ παρακάτω κείμενο ἀπὸ τὴν Ποιμαντικὴ Ὑπηρεσίᾳ. Τὸ κείμενο μετέφρασε ὁ Δρ. Παιδαγωγικῆς καὶ πρ. Σχολικός Σύμβουλος Θεολόγων Εὐστάθιος Κ. Γιαννῆς.]

Ὁ Θεὸς μᾶς ἐμπιστεύτηκε τὴ Δημιουργία του. Ὁ Νιγηριανὸς καλλιτέχνης *Tony Emekina Nwachukwu* ζωγράφισε αὐτὸ τὸ ἔργο, τὸν οἰκολογικὸ πίνακα τῆς πείνας, γιὰ νὰ μᾶς βοηθήσει νὰ καταλάβουμε τὴν εὐθύνη μας.

Ὁ πίνακας μᾶς παρουσιάζει τρεῖς σκηνές. Ἀριστερὰ βλέπουμε μία σκηνὴ ἐξαιρετικὰ μαύρη καὶ σκοτεινὴ, σχεδὸν σκηνὴ τῆς Ἀποκαλύψεως. Ἐπὶ γῆς δὲν ὑπάρχει πλέον ζωὴ, ἡ χλωρίδα εἶναι ἀφανισμένη, ὁ ἀέρας χολεριασμένος. Ἐνα ἀγοράκι πλέει πάνω σ' ἓνα βαρέλι καὶ τὸ ρεῦμα τοῦ νεροῦ παρσύρει τὰ πάντα στὸ πέρασμά του. Ὁ καλλιτέχνης χρησιμοποίησε ὡς μοντέλο τὸν μικρὸ του γιό· τὸ ἀγχωμένο του βλέμμα τοῦ φωνάζει βοήθεια.

Ἐπέκεινα ὄλων, βλέπουμε τὸ χέρι τοῦ Δημιουργοῦ... ὅπως μπορούμε νὰ τὸ δοῦμε στὴν Καπέλλα Σιξιτίνα ζωγραφισμένο ἀπὸ τὸν Μιχαὴλ Ἄγγελο.

Ὁ Θεὸς δημιούργησε τὴ γῆ καὶ ἐμπιστεύτηκε στὸν ἄνθρωπο τὴ συντήρησή της. Στὴν Ἁγία Γραφή, ποὺ συμβολίζεται ἐδῶ μὲ τὸ περγαμνὸ εἰληπτάριο, γράφεται: Ὁ Θεὸς εἶδε τὰ πάντα «ὅτι καλὰ λίαν». Ὁ Θεὸς βάζει στὸ χάος τάξη: φῶς καὶ σκοτάδι, τὴ γῆ, τὸν οὐρανὸ, τὴ θάλασσα, καὶ πᾶν ὅ,τι εἶναι ζωή! Ὁ ἄνθρωπος ἐπιφορτίζεται μὲ τὸ καθῆκον νὰ φροντίζει γιὰ ὅλα.

Κάτω δεξιὰ ὑπάρχει τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, παριστάμενο μὲ τὸ περιστέρι ποὺ προστατεύει τὴν ἀνθρωπότητα.

Στὸ κέντρο βλέπουμε ἓνα φῶς, τὴν ἀναστάσιμη λαμπάδα, μὲ τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὦμέγα. Οἱ ἥπειροὶ ἀναπαρίστανται μὲ τὶς διάφορες γενεές· ὅλα αὐτὰ τὰ πρόσωπα κρατοῦν στὸ χέρι καὶ ἀπὸ κάτι, ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὶς ἑπτὰ ἡμέρες τῆς Δημιουργίας... ἄμεσα ἀπειλούμενα. Μία γαβάθα νερό, ἓνα στάχυ σταριοῦ, μία λάμπα λαδιοῦ, ἓνα πουλί, ἄνθη, ἓνα κατσικάκι, οἱ ἴδιοι οἱ ἄνθρωποι. Τὸ μήνυμα εἶναι σαφές: ἔχουμε καθῆκον νὰ μεριμνοῦμε γιὰ τὰ φυτὰ, τὰ ζῶα, τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὀλόκληρη τὴ Δημιουργία. Κυρίως οἱ μικροὶ καὶ οἱ ἀδύναμοι εἶναι αὐτοὶ ποὺ χρειάζονται τὴν προσοχή μας.

Οικολογική άνθρωπο-γεωγραφία

Άκολουθεῖ μία γελοιογραφία που χαρακτηρίστηκε ως ἡ κορυφαία γελοιογραφία ὅλων τῶν ἐποχῶν. Σύμφωνα μὲ ἀνάρτηση στὸ tik-tok, ψηφίστηκε ὡς ἡ καλύτερη γελοιογραφία ὅλων τῶν ἐποχῶν. Δὲν ὑπάρχουν πληροφορίες γιὰ τὸ πότε καὶ ἀπὸ ποιὸς ψηφίστηκε, ὡστόσο εἶναι μιὰ πολὺ καλὴ γελοιογραφία. Παριστᾷ τὴν διαφοροποίηση πουὺ ἄνθρωποι, ἀναλόγως τῆς φυλετικῆς καὶ γεωγραφικῆς προελεύσεως, ἀντιλαμβάνονται τὴν ἴδια πραγματικότητα ἀνάλογα μὲ τὸ γεωγραφικὸ καὶ πολιτιστικὸ μῆκος καὶ πλάτος στὸ ὁποῖο βρίσκονται. Τὸ σκόπιμο τῆς παραθέσεως τῆς γελοιογραφίας στὸ βιβλίο ἀνατίθεται στοὺς ἀναγνώστες μας.

Επιλεγμένη Βιβλιογραφία

- ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ. Δοκίμια για τὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν περιβάλλοντα κόσμο, Ἔκδοσις τῆς Ἱερᾶς Βασιλικῆς καὶ Σταυροπηγιακῆς Μονῆς Ἀγίου Νεοφύτου, Σειρὰ «Συνάντησις» ἀρ. 3, Πάφος 1994.
- ΓΙΑΝΝΗ Εὐσταθίου, *Οἰκολογία καὶ πολιτισμὸς. Προλεγόμενα σὲ μίαν ἑλληνορθόδοξη πρότασις περιβαλλοντικῆς ἀγωγῆς*, Ἐν Ἀθήναις 2002.
- ΕΙΔΙΚΗΣ ΣΥΝΟΔΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΘΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ, (Ἰστοσελίδα), τοῦ Πανοσιολ. Ἀρχιμ. κ. Τιμοθέου Ἄνθη, [Ἐκκλησία καὶ φυσικὸ περιβάλλον](#)
- ΕΝΩΣΗΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ, *Περιβάλλον, Παιδεία, Πολιτισμὸς*. Πρακτικὰ Ἐπιμορφωτικῶν Συναντήσεων (Καλαμάτα 2000, Καρδαμύλη 2002), Ἐκδ. Ἐπιχειρήσεις Ἡλίας Μανιατέας, 2004 (χωρὶς τόπο ἐκδόσεως). Τὸ ἔργο τοῦ Σώζου Γιαννοῦδη ἀπὸ σ. 82• βιογραφικὰ του στίς σ. 103-104.
- ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, Διαδικτυακὴ Ἡμερίδα μὲ θέμα: [Ἵ Παπαδιαμάντης καὶ τὸ Περιβάλλον](#), Σάββατο 4 Ὀκτωβρίου 2025.
- ΕΥΘΥΜΙΟΥ, Ἐπισκόπου Ἀχελώου, *Ἀνθρωπος καὶ φυσικὸ περιβάλλον*, Ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 2003.
- ΖΗΖΙΟΥΛΑ Ἰωάννου Δ. (Μητροπολίτου Περγάμου), *Ἡ κτίσις ὡς εὐχαριστία*, Ἐκδ. «Ἀκρίτας», Ἀθήνα 1992.
- ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΕΩΣ (Ι.Π.Ε.) ΙΕΡΑΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΑΘΗΝΩΝ, Ἐκπαιδευτικὸ Πρόγραμμα, [Ἵ ἄνθρωπος καὶ τὸ περιβάλλον στὴν προοπτικὴ μιᾶς πράσινης οἰκουμένης](#).
- ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ, *Ἐκκλησία καὶ φυσικὸ περιβάλλον*, Εἰσηγήσεις ἐπιστημονικῆς ἡμερίδος (31 Ἰανουαρίου 2004), Λαμία 2006.
- ΚΕΣΣΕΛΟΠΟΥΛΟΥ Ἀνέστη, *Ἀνθρωπος καὶ φυσικὸ περιβάλλον*. Σπουδὴ στὸν Ἅγιο Συμεῶν τὸ Νέο Θεολόγο, Ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1992.
- ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Ἡλία, *Θεολογικὴ οἰκολογία*, Ἐκδ. Δέσποινας Μαυρομάτη, 1994.
- ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Ἀνδρέου, *Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καταλύτης στὴν προστασία τῆς φύσεως*, Λευκωσία 1992.
- [ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ](#), Τόμος Πρακτικῶν τοῦ ἐπιμορφωτικοῦ προγράμματος Πανεπιστήμιο Πολιτῶν μὲ τίτλο «Περιβάλλον καὶ Κλιματικὴ Ἀλλαγὴ» που διοργανώθηκε ἀπὸ τὸ Σῶμα Ὁμοτίμων Καθηγητῶν Πανεπιστημίου Αθηνῶν τὴν περίοδο 23.10.2023 - 18.10.2023.
- ΠΕΡ. «ΠΕΙΡΑΪΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ», *Τὸ φυσικὸ περιβάλλον ὡς κτίσις (ἀφιέρωμα)*,

- τεῦχος 297, Νοέμβριος 2017, σ. 14 – 43.
- ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Ἀλεξάνδρου Μ., [Ἐπιστήμη καὶ Τέχνη τῆς Ποιμαντικῆς](#), Ἔκδ. Ἄρμος, Ἀθήνα 1997, σ. 48-51.
- ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ Alexandre M., [Le bien-être animal. La position des Religions: L' orthodoxie](#), στὸν ὁμότιτλο συλλογικὸ τόμο τῶν Ἐκδ. τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης τῆς σειρᾶς Regard éthique, Στρασβοῦργο 2006, σ. 171-175. Κυκλοφορεῖ καὶ στὰ ἀγγλικά Animal welfare, σ. 157-161.
- ΨΑΡΙΩΤΗ Θεοδώρου, *Θεολογικὴ Οἰκολογία. Μνήμη π. Ἀμφιλοχίου Μακρῆ*, (μὲ προλογικὸ σημείωμα Α.Μ. Σταυρόπουλου) Ἀποστολικὴ Διακονία, Ἀθήνα 1988.
- *Χρῆστες ἢ καταχραστες; Ἐκκλησία καὶ φυσικὸ περιβάλλον*, Ἀποστολικὴ Διακονία, Ἀθήνα 1996.
- *Ἅγιος Νεκτᾶριος: καὶ κηπουρὸς καὶ φυσιοδίφης*, Ἀποστολικὴ Διακονία, Ἀθήνα 1996.
- *Γεροντάδες καὶ πράσινο. Μνήμη Γέροντος Πορφυρίου*, Ἀποστολικὴ Διακονία, Ἀθήνα 1997.
- *Τὸ φυσικὸ περιβάλλον στὴν ὀρθόδοξη πίστη* (μὲ πρόλογο Α.Μ. Σταυρόπουλου), Ἔκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 2001.

Άκροτελεύτιο

Annie Van Ruyvelde 1990.

Ο πίνακας συνοδεύεται
από σύντομο ποίημα τῆς ζωγράφου:

*Δέντρο,
στή μοναξιά σου,
ξαναβρίσκω τὸν ἐαυτό μου,
νιώθω, μέ καταλαβαίνεις,
μέ ἀγαπᾶς.*

Τὸ βιβλίο αὐτὸ ἔχει ἀναρτηθεῖ καὶ διατίθεται δωρεὰν ἐδῶ:

1. Σαρῶστε τὸν κωδικὸ QR μὲ τὴν φωτογραφικὴ ἐφαρμογὴ τοῦ κινητοῦ σας.
2. Ἀνοίξτε τὴν ψηφιακὴ ἔκδοση τοῦ βιβλίου.
3. Στὸ ἀρχεῖο αὐτὸ οἱ σύνδεσμοι (links) ποὺ ἐμφανίζονται μὲ μπλε χρῶμα εἶναι ἐνεργοὶ καὶ παραπέμπουν σὲ διαδικτυακὲς σελίδες.
4. Ἡ δυνατότητα αὐτὴ παρέχεται γιὰ ὅσους θέλουν νὰ ἐπισκεφτοῦν τοὺς συνδέσμους τοῦ βιβλίου καὶ νὰ διαβάσουν τὰ κείμενα στὰ ὁποῖα παραπέμπουν οἱ σύνδεσμοι.

Ὁ δίσκος (ὕδρόγειος)
ποὺ κρατεῖ
ὁ Ἀρχάγγελος Μιχαὴλ
στὸ ἀριστερό του χέρι,
συμβολίζει τὸν κόσμον
καὶ φέρει τὸ «μονόγραμμα»:

Χριστός Δίκαιος

Κριτής

Χ

Δ Κ

Εἶναι ἐσχατολογικὰ
κοσμολογικὴ κατάφαση
τῆς Κτίσεως στὴν ὁποία
ἀντανακλᾷ
ὁ Κύριος τῆς Οἰκουμένης
(Βασιλεὺς Χριστός)